

Nederland en het Europese monumentenbeleid

Een onderzoek naar de positie van Nederland in het Europese monumentenbeleid

Maurice Schomaker 307085

Masteropleiding Sociologie van Kunst en Cultuur

Begeleiders: prof. dr. A. M. Bevers en prof. dr. M.E. Halbertsma

Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen

Erasmus Universiteit Rotterdam 2008

Nederland en het Europese monumentenbeleid

***Een onderzoek naar de positie van Nederland in het Europese
monumentenbeleid***

Maurice Schomaker 307085

Masteropleiding Sociologie van Kunst en Cultuur

Begeleider: Begeleiders: prof. dr. A. M. Bevers en prof. dr. M.E. Halbertsma

Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen

Erasmus Universiteit Rotterdam 2008

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding	6
Hoofdstuk 1 Onderzoeksopzet	8
1.1 Onderzoeksvraag	8
1.2 Beschrijving van het veld	9
1.2.1 Europa	9
1.2.2 Nederland	10
1.3 Operationalisering	12
1.4 Methodologie	13
1.5 Dataverzameling	13
1.6 Data-analyse	14
Hoofdstuk 2 Monumentenbeleid in Nederland	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Achtergronden Nederlands cultuurbeleid	15
2.3 Nationaal cultuurbeleid	16
2.4 Internationaal cultuurbeleid	17
2.5 Achtergronden monumentenbeleid	18
2.6 Monumentenwet	20
2.7 Monumentenbeleid	22
2.8 Internationaal monumentenbeleid	26
Hoofdstuk 3 Monumentenbeleid in Europa	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Achtergronden cultuurbeleid Europese Unie	29
3.3 Cultuurbeleid Europese Unie	30
3.4 Monumentenbeleid Europese Unie	32
3.5 Achtergronden cultuurbeleid Raad van Europa	35
3.6 Cultuurbeleid Raad van Europa	36
3.7 Monumentenbeleid Raad van Europa	37
Hoofdstuk 4 Case study: Verdrag van Malta	40
4.1 Inleiding	40
4.2 Aanleiding verdrag	40
4.3 Inhoud van het verdrag	40
4.4 Van initiatief tot ratificatie	41

4.5	Conclusie	43
Hoofdstuk 5 Het onderzoek		44
5.1	Inleiding	44
5.2	Initiatieven op het gebied van erfgoed	44
5.3	Belangen en fricties	49
5.4	Relatie en dominantie	52
Hoofdstuk 6 Conclusie		57
6.1	Inleiding	57
6.2	Subvragen	57
6.3	Centrale onderzoeksvraag	60
6.4	Eindconclusie	60
6.5	Aanbevelingen voor verder onderzoek	62
Literatuur en bronnen		62

Voorwoord

Geachte lezer,

Voor u heeft u het onderzoek 'Nederland en het Europese monumentenbeleid'. Dit onderzoek is tot stand gekomen in het kader van mijn masterthesis, die geschreven is voor de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Het onderzoek is voor mij de afronding van het masterjaar van de opleiding Sociologie van Kunst en Cultuur aan de Erasmus Universiteit.

Het onderzoek is bedoeld voor iedereen die het wil lezen en geïnteresseerd is in het Nederlandse en Europese monumentenbeleid. In dit onderzoek staan Nederland, de Raad van Europa en de Europese Unie centraal. Het onderzoek geeft antwoord op de vraag welke relatie en positie Nederland heeft in het Europese monumentenbeleid. De scriptie begint met een introductie over de achtergronden van het cultuur- en monumentenbeleid om meer inzicht te verkrijgen in de huidige situatie.

Door de modernisering van de monumentenzorg is de belangstelling voor het begrip monumentenzorg toegenomen. Dit gegeven in combinatie met de toegenomen internationalisering heeft mijn interesse gewekt om de relatie en de positie van Nederland en Europa op dit terrein te onderzoeken. Mijn interesse gaat in het bijzonder uit naar rol die Nederland speelt op Europees niveau. Ook ben ik zeer geïnteresseerd in de fricties die Nederland ondervindt van en de belangen die het heeft bij het Europese monumentenbeleid. Ik hoop dat mijn scriptie een aanzet geeft voor verdere onderzoeken naar het Nederlandse en het Europese monumentenbeleid.

Tijdens de totstandkoming van mijn onderzoek ben ik begeleid door Prof. dr. T. Bevers. Ik wil hem bedanken voor zijn bijdrage en kritische noten en u wens ik veel plezier met het lezen van mijn masterthesis.

Maurice Schomaker

Rotterdam, 15 november 2008

Inleiding

De Nederlandse samenleving internationaliseert. Het is wachten op de instemming van alle bondgenoten om een Europees gezag boven dat van de Nederlandse staatsmacht te stellen (Swaan, 1990:9). Onder invloed van de verbreiding van radio, televisie, kabel, satelliet en internet komt er steeds meer aandacht voor de internationalisering van regelgevingen (Heilbron, 1995:167).

Al van oudsher neemt Nederland deel aan multilaterale culturele samenwerkingsverbanden. Nederland is onder andere lid van de Benelux, de Europese Unie, de Raad van Europa, UNESCO en het WTO (www.culturalpolicies.net, 2008). Op Europees niveau worden samenwerkingsverbanden steeds groter. In toenemende mate worden regels in Nederland op Europees niveau gerealiseerd. Dit is ook waar te nemen op het gebied van cultuurbeleid. De Europese Unie wil grote nadruk op culturele samenhang en daarmee nadruk op de Europese identiteit leggen, met als doel dat Europeanen zich verbonden met elkaar (moeten) gaan voelen (Pots, 2006:353-354). De Raad van Europa wil door middel van cultuur en erfgoed harmonisatie tussen landen bevorderen (www.coe.int, 2008). Diverse erfgoedorganisaties, zoals UNESCO en Europa Nostra werken samen met de Raad van Europa en de Europese Unie. Deze erfgoedorganisaties geven onder andere advies, voorlichting en bieden ruimte voor discussie.

Op Europees niveau is een aantal erfgoedconventies gerealiseerd. Toch zijn er op het gebied van de Europese monumentenzorg nauwelijks daadkrachtige beleidsregelgevingen te vinden. Dit heeft onder andere te maken met de geschiedenis en cultuur van landen, met als gevolg diverse hantering van het begrip monumentenregelgeving (Grijzenhout, 2007:8). In bijvoorbeeld de Monumentenwet van Nederland van 1988 worden monumenten omschreven als 'Door mensen vervaardigde onroerende zaken, die ouder zijn dan vijftig jaar en die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde.' (OCW, 2002:106). Dit betekent dat in Nederland pas na vijftig jaar een monument als monument kan worden benoemd. Hierdoor kunnen gebouwen met belangrijke waarden toch worden gesloopt. Landen zoals Duitsland en Engeland zijn op dit gebied veel verder. In Duitsland is het mogelijk om veel eerder een gebouw als monument te benoemen en te behoeden voor de sloop.

Het monumentenbeleid in Nederland wordt aangepast indien de nationale overheid dit nodig acht of indien Europese erfgoedverdragen worden getekend door Nederland. Het proces van eenwording van Europa heeft als gevolg dat veranderingen plaatsvinden op het gebied van politiek en beleid (Hudson, 2000:409). De implementatie van erfgoedverdragen in nationaal beleid duurt vaak tientallen jaren. Het monumentenbeleid in Europa is op nationaal niveau geregeld. De taak van Europa en de relatie met Nederland zijn niet eenduidig. Wat houdt nu het Europees monumentenbeleid in? Zijn het de verdragen van de Raad van Europa of zit het verweven in het cultuurbeleid van de Europese Unie of is het beide? Is het gewoon de lijn die Nederland zelf trekt of is het de regelgeving van de drie organen samen? Welke relaties hebben de drie partijen en welke positie neemt Nederland tegenover hen in? Al met al voldoende aanleiding om een onderzoek te starten naar de relaties tussen Nederland, de Europese Unie en de Raad van Europa met betrekking tot het monumentenbeleid.

Voor dit onderzoek zijn diverse interviews gehouden met deskundigen om meer inzicht te verkrijgen in de relatie en positionering van deze drie partijen.

In het eerste hoofdstuk staan de onderzoeksmethode en onderzoeksvragen centraal. Er staat beschreven op welke wijze het onderzoek is opgebouwd en hoe het onderzoek is uitgevoerd. In hoofdstuk twee wordt het monumentenbeleid van Nederland behandeld. In hoofdstuk drie wordt het monumentenbeleid van de Europese Unie en de Raad van Europa besproken. Hoofdstuk vier behandelt een case study over het Verdrag van Malta. In hoofdstuk vijf worden de interviews geanalyseerd en besproken. Antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvragen die betrekking hebben op de relatie en positionering van Nederland in het Europese monumentenbeleid. In hoofdstuk zes wordt de conclusie weergegeven, waaruit de relatie en positie van Nederland in het Europese monumentenbeleid naar voren komt.

Hoofdstuk 1 Onderzoeksopzet

1.1 Onderzoeksvraag

Doelstellingen zoals sociale samenhang, veiligheid en vrede spelen een steeds belangrijker rol in Nederland en Europa. Een cultuurbeleid helpt mee met het bewerkstelligen van deze doelstellingen. Erfgoed - onderdeel van een cultuurbeleid - bewerkstelligt uniciteit door diversiteit. Het monumentenbeleid - onderdeel van een erfgoedbeleid - doet dat eveneens. Het monumentenbeleid speelt een belangrijke rol in de samenleving. Monumenten zeggen namelijk iets over het verleden, kunnen voor de gemeenschap gebruikersfuncties hebben en hebben een aantrekkingskracht voor toerisme.

Nederland, de Europese Unie en de Raad van Europa hebben niet dezelfde verantwoordelijkheden en mogelijkheden om beslissingen te nemen over een te voeren monumentenbeleid. De Europese Unie en de Raad van Europa zijn hierin beperkt vergeleken met Nederland. Dit zorgt er voor dat de partijen een eigen positie innemen. De relaties tussen de partijen variëren. Nederland zal een andere verhouding hebben met de Europese Unie dan met de Raad van Europa. De Europese Unie zal een andere relatie hebben met de Raad van Europa dan met Nederland. Dit onderzoek geeft een beschrijving van de positie en relatie van Nederland, ten opzichte van de Europese Unie en Raad van Europa met betrekking tot het monumentenbeleid. De probleemstelling luidt als volgt:

Welke relatie heeft Nederland met het Europese monumentenbeleid en welke positie neemt Nederland hierbij in?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het voor dit onderzoek allereerst van belang om meer inzicht te krijgen in het nationale monumentenbeleid van Nederland. Tevens moeten de achtergronden van het Europese monumentenbeleid van de Raad van Europa en de Europese Unie worden onderzocht, om vervolgens meer te kunnen zeggen over de relaties tussen de drie partijen. Een case study over het Verdrag van Malta wordt verricht om het proces van ondertekening en ratificatie te laten zien. Vervolgens wordt antwoord gegeven op een achttal subvragen:

- Hoe komt het Europees erfgoedbeleid tot stand: wie neemt initiatieven als er iets gebeurt op Europees niveau?
- Hoe is Nederland hierbij betrokken? Welke positie heeft Nederland op het gebied van cultureel erfgoed in Europees verband?
- In hoeverre strookt het monumentenbeleid van Nederland met het Europese monumentenbeleid? Zijn er tegengestelde belangen/fricties? Ondervindt het monumentenbeleid van Nederland voordelen van het Europese monumentenbeleid?

- Wat is het Nederlandse standpunt t.a.v. Europese regelgeving op het gebied van monumentenbeleid? Terughoudend of vooruitstrevend?
- Is er sprake van enige dominantie van Nederland ten opzichte van de Europese Unie en Raad van Europa of is Nederland onderschikt of gelijk aan de posities van de andere partijen?
- Hoe is de richting van het verkeer tussen Nederland – de Europese Unie, de Europese Unie – de Raad van Europa, Nederland – de Raad van Europa, is die eenzijdig of wederzijds? Wat is hiervoor kenmerkend?
- Hoe is de frequentie van het overleg tussen de partijen, is dat regelmatig, vaak of incidenteel?
- Wat is de inhoud van de relatie? Waar gaat het over, wat speelt er op dit moment tussen de Europese Unie, Nederland en de Raad van Europa?

De subvragen vormen de richtlijnen voor de gegevensverzameling en gegevensanalyse binnen de verschillende hoofdstukken.

1.2 Beschrijving van het veld

In het veld waar dit onderzoek plaatsvindt zijn partijen te onderscheiden op nationaal en Europees niveau. Binnen elk niveau verschilt de rolverdeling van de partijen. In deze paragraaf worden de partijen beschreven die in het Europese en Nederlandse monumentenbeleid een rol spelen.

1.2.1 Europa

De zorg voor monumenten heeft in Europa een lange traditie. Van oudsher zijn er samenwerkingsverbanden tussen landen en organisaties in Europa (Nelissen & de Vocht, 1989:64-65). In het bijzonder gaat het om de Europese Unie, de Raad van Europa, Europa Nostra en UNESCO. Voor zover er een monumentenbeleid op Europees niveau aanwezig is, zijn het de Raad van Europa en de Europese Unie die dit beleid ontwikkelen.

Met het Verdrag van Rome werd in 1952 de Europese Gemeenschap door zes landen opgericht. In 1992 is de Europese gemeenschap omgevormd tot de Europese Unie. Inmiddels zijn 27 landen lid. De Europese Unie is een Europees economisch en politiek samenwerkingsverband, dat streeft naar vrede, welvaart en vrijheid. Monumentenzorg is niet direct onderdeel van het beleid van de EU. De Europese Unie zetelt in Brussel. De belangrijkste beleidsorganen zijn het Europees Parlement, de Raad van de Europese Unie en de Europese Commissie. Het Europees Parlement zijn de volksvertegenwoordigers (www.europa.eu, 2008). Sinds 1979 worden zij om de vijf jaar direct door burgers van de lidstaten gekozen (Kleekamp, 1992:317-318). In de Raad van de Europese Unie zitten de ministers van de nationale regeringen, zij komen vier keer per jaar samen. De Raad van de Europese Unie is het belangrijkste besluitvormingsorgaan van de Europese Unie. De Europese Commissie behartigt belangen voor de gehele Europese Unie. Het is een orgaan dat onafhankelijk is van de regeringen van de lidstaten. De Europese Commissie ontwerpt wetsvoorstellen en ziet er op

toe dat wetten worden uitgevoerd en nageleefd (www.europa.eu, 2008). De leden dienen zich aan verdragen en regels te houden waartoe unaniem is besloten. Indien een lidstaat zich niet houdt aan regels die de Europese Unie heeft gesteld, dan kan deze voor het Europese Hof worden gedaagd (Kleekamp, 1992:317).

De Raad van Europa is opgericht op vijf mei 1949 en zetelt in Straatsburg. Het is de eerste politieke organisatie van Europa. Van de Raad van Europa zijn 47 Europese landen lid. Daarnaast hebben vijf andere staten de positie van waarnemer gekregen, namelijk Vaticaanstad, Canada, Israël, Mexico en de Verenigde Staten (www.coe.int, 2008). Anders dan bij de Europese Unie zijn leden niet verplicht tot ondertekening en ratificatie van verdragen. Indien een verdrag wordt ondertekend dan hoeft dit niet te worden geratificeerd (Hofstra, 1998:28). De Raad van Europa is opgedeeld in een aantal organen. Het besluitvormingsorgaan is het Comité van Ministers. Hierin zetelen ministers van Buitenlandse Zaken en afgevaardigden. Daarnaast is er de parlementaire vergadering, het congres van lokale en regionale overheden en het Secretariaat-generaal. De Raad van Europa promoot de rechten van de mens, de democratie en de rechtsstaat (Cerri, 2007:19-28). Ook probeert zij op Europees niveau verdragen te sluiten tussen lidstaten en bewustwording te creëren van een Europese gemeenschappelijke identiteit. De doelstellingen en taken van de Raad van Europa zijn in de loop der jaren enigszins veranderd. De Raad van Europa heeft sinds haar oprichting meer dan 200 bindende Europese verdragen en conventies ontwikkeld (www.coe.int, 2008). Diverse erfgoedorganisaties werken al decennia lang samen met de Raad van Europa, zoals UNESCO, ICOMOS en Europa Nostra.

Europa Nostra is de Pan-Europese federatie voor erfgoed. Zij is ontstaan in 1963. Meer dan 220 niet-gouvernementele erfgoedorganisaties zijn lid (Neale en Quaedvlieg-Milhailović: 2007:34). Europa Nostra vertegenwoordigt erfgoedverenigingen bij de EU en de Raad van Europa. Het doel van Europa Nostra is om meer aandacht te krijgen voor cultureel erfgoed in Europa en om erfgoed prioriteit te geven bij het maken van overheidsbeleid (Neale en Quaedvlieg-Milhailović, 2007:8-9). De Europese Unie en de Raad van Europa hebben in 2006 Europa Nostra uitgeroepen tot contactbureau van de Europese erfgoeddagen (www.europanostra.org, 2008).

UNESCO opereert op diverse terreinen op wereldniveau. De organisatie is in 1945 door de Verenigde Naties opgericht. UNESCO heeft als doel de samenwerking tussen landen op het gebied van onderwijs, wetenschap, cultuur en communicatie te bevorderen (portal.unesco.org, 2008). Een onderdeel daarvan is erfgoed. Zij zet zich in voor verdragen die bescherming bieden aan erfgoed. De International Council for Monuments and Sites (ICOMOS) is onderdeel van UNESCO. ICOMOS is een netwerk van deskundigen in boven- en ondergrondse monumentenzorg op wereldniveau. Steeds meer zet ICOMOS zich in voor Europees erfgoed. (www.icomos.org, 2008).

1.2.1 Nederland

Op dit moment zijn er in Nederland ongeveer 55.000 beschermde monumenten, waarvan ongeveer 32.000 woonhuizen, 6.000 boerderijen, 3.700 kerken, 1.100 molens, 800 verdedigingswerken en 1.300 openbare gebouwen. Daarnaast zijn er in Nederland 350 beschermde stads- en dorpsgezichten (OCW, 2007:77). Kenmerkend voor Nederland is dat er een sterke spreiding is van monumenten. In vrijwel elke gemeente staat een monument (Van Beusekom, 2006:1-3).

De nationale overheid is verantwoordelijk voor de bescherming van deze monumenten. De monumentenzorg in Nederland is vergeleken met andere Europese landen sterk gedecentraliseerd. In Nederland zijn drie niveaus te onderscheiden, namelijk de centrale overheid, de Provinciale Staten en de gemeentelijke overheden. De centrale overheid bestaat uit de ministers, de Eerste Kamer en de Tweede Kamer (www.overheid.nl, 2008). De regering is verantwoordelijk voor het bestuur van de centrale overheid. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is verantwoordelijk voor het monumentenbeleid in Nederland. In de Eerste Kamer worden besluiten goedgekeurd en in de Tweede Kamer worden besluiten genomen. Een vaste Kamercommissie van OCW behandelt beleidsnota's en wetsvoorstellen over onderwijs, cultuur en wetenschap. De Nederlandse burger kan invloed uitoefenen door de Kamercommissie een brief te sturen, petities aan te bieden of uit te nodigen voor een werkbezoek (www.tweedekamer.nl, 2008). Het Ministerie van OCW tracht de doelen die de centrale overheid stelt te bewerkstelligen (www.minocw.nl, 2008). Binnen het Ministerie van OCW valt het monumentenbeleid onder de directie Cultureel Erfgoed. De directie Cultureel Erfgoed werkt onder de verantwoordelijkheid van de directeur-generaal van Cultuur en Media. Verschillende diensten, agentschappen, projecten en raden vallen onder het Ministerie OCW. In het kader van dit onderzoek zijn hiervan de Rijksdienst Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten en de Raad voor Cultuur het belangrijkste.

De Rijksdienst Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten is verantwoordelijk voor de instandhouding en bescherming van rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten (de Wit, (red.), 2007:134-135). De RACM is voornamelijk belast met uitvoeringstaken. Maar zij geeft adviezen aan en wisselt zij kennis uit met particulieren, het bedrijfsleven en overheden en stelt zij projecten, programma's en commissies in (www.racm.nl, 2008). De Rijksdienst is nationaal gericht, maar ook internationaal georiënteerd. De organisatie bestaat uit vier segmenten, namelijk Kennis en Erfgoed, Kennis Uitwisseling, Regioservice en Beleid en Bedrijfsvoering. De afdeling Beleid, Maritiem en Internationaal houdt zich bezig met het internationaal beleid. Een aantal ambtenaren binnen de RACM hebben volmacht om namens de minister van OCW te mogen besluiten en te ondertekenen (www.racm.nl, 2008). Anders dan de RACM is de Raad voor Cultuur een onafhankelijk adviesorgaan. Zij bestaat uit negen leden, die om de vier jaar door de koningin en het kabinet worden benoemd. De Raad voor Cultuur adviseert de overheid over algemeen bindende voorschriften of over het te voeren monumentenbeleid (www.cultuur.nl, 2008). Het advies kan gevraagd of ongevraagd plaatsvinden. Behalve adviseur is de Raad voor Cultuur ook kwaliteitsbeoordelaar. Naast de Raad voor Cultuur en de RACM geeft ook de Rijksadviseur voor Cultureel Erfgoed advies over het monumentenbeleid. De verweving van het monumentenbeleid met het ruimtelijk beleid heeft geleid tot de aanstelling van de Rijksadviseur voor Cultureel erfgoed. De overheid wil cultuurhistorie gebruiken bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Een grotere wisselwerking moet plaatsvinden tussen architectuur, erfgoed, landschapontwikkeling en ruimtelijk ordening (www.minocw.nl, 2008). De adviezen van rijksbouwmeester zijn hierbij onvermijdelijk.

De Provinciale Staten zijn gericht op zaken die betrekking hebben op een provincie. De Provinciale Staten stellen een beleid vast en controleren de uitvoering daarvan (www.parlement.com, 2008). De koepelorganisatie Interprovinciaal Overleg (IPO) stemt het onderlinge beleid van de

provincies op elkaar en op de centrale overheid af (www.ipo.nl, 2008). Met betrekking tot het monumentenbeleid toetsen de Provinciale Staten de voorgenomen bescherming van een object aan hun ruimtelijk beleid (RACM, 2007:3). Daarnaast geven zij subsidies af voor onderhoud en restauratie van monumenten. Sommige provincies hebben een erfgoedhuis opgericht. Een erfgoedhuis zet zich in voor de promotie van erfgoed in de provincie.

De gemeentelijke overheden hebben bevoegdheden over monumentenzaken die dicht bij de burger staan. De gemeenten begeleiden en informeren bezitters van monumenten over de bescherming van een object. Daarnaast is het de taak van de gemeenten om vergunningen af te geven voor de verbouwing en de restauratie van monumenten. Op gemeentelijk niveau behartigt de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) de belangen van alle gemeenten bij andere overheden en organisaties. Tevens geeft de VNG advies aan gemeenten over actuele zaken en dient zij als een platform voor gemeenten (www.vng.nl, 2008). De VNG is voornamelijk nationaal georiënteerd. De Federatie Grote Monumentengemeenten is wel internationaal georiënteerd. In Nederland is een aantal gemeenten lid van deze federatie. Het is een netwerk van ambtenaren uit gemeenten met veel rijksmonumenten. De federatie dient als een klankbord voor ambtenaren. De ambtenaren bieden aan elkaar ondersteuning en informatie (www.racm.nl, 2008). De Federatie Grote Monumentengemeenten neemt deel aan het bestuur van de European Association of Historic Towns & Regions. Dit genootschap is in 1999 door de Raad van Europa opgericht met de bedoeling meer interesse voor erfgoed in Europa te verkrijgen (www.historic-towns.org, 2008).

In Nederland zetten een groot aantal organisaties zich in voor monumentenzorg. Dit zijn vergeleken met andere sectoren vooral kleine organisaties (Van Beusekom, 2008:1-16). De grootste in Nederland is Erfgoed Nederland. Erfgoed Nederland wil een groter maatschappelijk draagvlak creëren en dienen als kennisplatform in Nederland. Erfgoed Nederland is gericht op professionals en vrijwilligers (www.erfgoednederland.nl, 2008).

1.3 Operationalisering

In dit onderzoek staat het monumentenbeleid van Nederland, de Europese Unie en de Raad van Europa centraal. Met het monumentenbeleid wordt in dit onderzoek bedoeld: 'Gedragslijn voor de verwezenlijking van monumentenzorgdoelstellingen' (www.vandale.nl, 2008). Dit betekent dat het gaat om zowel richtlijnen die in een wet zijn vastgesteld, als richtlijnen die niet in een wet zijn vastgesteld.

Het monumentenbeleid is in dit onderzoek op twee niveaus te onderscheiden, namelijk nationaal en internationaal. Het monumentenbeleid van de Europese Unie en de Raad van Europa hebben een internationaal karakter. Dit betekent dat het monumentenbeleid op Europees niveau afspeelt. Beslissingen worden op Europees niveau genomen. Het monumentenbeleid van Nederland heeft een nationaal karakter. Beslissingen worden op nationaal niveau genomen en gelden uitsluitend voor Nederland. Tussen internationaal en nationaal niveau vindt een wisselwerking plaats. Dit onderzoek toetst de verhouding tussen het Nederlandse monumentenbeleid en het Europese monumentenbeleid van de Raad van Europa en de Europese Unie.

Nederland, de Europese Unie en de Raad van Europa hebben ieder een eigen cultuurbeleid. Het erfgoedbeleid is onderdeel van het cultuurbeleid. Het monumentenbeleid is onderdeel van het erfgoedbeleid. Vaak vindt een spraakverwarring plaats tussen het monumentenbeleid en het

erfgoedbeleid. Het erfgoedbeleid bestaat uit roerend erfgoed (materieel erfgoed) en onroerend erfgoed (immaterieel erfgoed). Immaterieel erfgoed is niet tastbaar, daarentegen is materieel erfgoed tastbaar. Materieel erfgoed is te onderscheiden in erfgoed dat zich boven de grond bevindt, erfgoed dat zich onder de grond bevindt en erfgoed dat zich onder water bevindt. Het erfgoed dat zich boven de grond bevindt is weer te onderscheiden in verplaatsbaar erfgoed en niet-verplaatsbaar erfgoed. Een kasteel is niet te verplaatsten, een zwaard van een ridder echter wel. Dit onderzoek richt zich op het bovengronds niet-verplaatsbaar materieel erfgoed.

De toetsing van de verhoudingen vindt plaats door middel van een onderzoek naar de relatie en positie van de drie partijen. Onder een relatie wordt het verband tussen de partijen verstaan. Vier aspecten van de relatie worden onderzocht, namelijk gelijkheid/ongelijkheid, richting van verkeer, frequentie van interacties en inhoud van de relatie. Onder gelijkheid/ongelijkheid wordt verstaan de sterkte of zwakte van de posities van de betrokken partijen. Het geeft aan wie de onderliggende of bovenliggende partij is. Onder de richting van verkeer wordt de mate van initiatief van de betrokken partijen verstaan. Het geeft aan of er sprake is van eenzijdige of wederzijdse communicatie. Met de frequentie van interacties wordt de drukte van overleg tussen de betrokken partijen bedoeld. De inhoud van de relaties geeft aan waar het tussen de betrokken partijen over gaat. Dat wat er in Nederland en Europa speelt.

1.4 Methodologie

Voor de beantwoording van de probleemstelling van dit onderzoek is geen gebruik gemaakt van kwantitatief onderzoek. Bij kwantitatief onderzoek wordt overwegend gebruik gemaakt van kwantiteiten zoals: hoeveelheid, omvang en frequentie (Baarda, de Goede en Teunissen, 2001:15). In dit onderzoek komen geen kwantiteiten maar kwalitatieve gegevens voor. Voor de beantwoording van de probleemstelling is daarom gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek wordt overwegend gebruik gemaakt van gegevens van kwalitatieve aard met als doel onderzoekproblemen van situaties, gebeurtenissen en personen te beschrijven en te interpreteren (Baarda, et al (red.), 2001:15). Aan de hand van literatuur en interviews is een beschrijving gegeven van de relatie en positie van Nederland ten opzichte van het Europese monumentenbeleid. Daarnaast is er ook een case study verricht. Een case study is het bestuderen van één onderzoekseenheid (Seale, 2006:506). De stappen die in Europa en Nederland zijn genomen voor de ratificatie van Verdrag van Malta zijn getoetst. De case study dient als exemplarisch voorbeeld in het onderzoek.

1.5 Dataverzameling

De onderzoekspopulatie van dit onderzoek bestaat uit Nederland en Europa. Voor Nederland is de overheid met haar uitvoeringsinstellingen en adviesorganen onderzocht. Dit zijn de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten en de Raad voor Cultuur. Met Europa worden de Europese Unie en de Raad van Europa bedoeld.

Voor dit onderzoek zijn verschillende onderzoeksstrategieën gebruikt. Interviews zijn afgenomen en literatuuronderzoek is gedaan. De literatuur is verkregen in de bibliotheek van de Erasmus Universiteit en de Boekmanstichting. Het zijn boeken gericht op het cultuurveld en de monumentenzorg. Gepubliceerde artikelen over de monumentenzorg zijn via social indexen

verworven. Tevens is gebruik gemaakt van het internet. Internetsites van de Europese Unie, de Raad van Europa, de Nederlandse overheid, monumentenzorgstichtingen en –verenigingen zijn bekeken. Aan de hand van interviews met beleidsmakers en adviesorganen is informatie over de relatie en positie van Nederland ten opzichte van de Europese Unie en de Raad van Europa met betrekking tot het monumentenbeleid verworven.

Voor dit onderzoek zijn interviews gehouden. De onderzoeker zelf is daarom in dit onderzoek in belangrijke mate het onderzoeksinstrument (Baarda, et al (red.), 2001:37). Voor de interviews is gebruik gemaakt van een lijst met vragen. Tijdens de interviews zijn de gesprekken verlopen aan de hand van de volgende topiclist.

- Achtergrond geïnterviewde.
- Relatie tot het monumentenbeleid.
- Visie op het Nederlandse monumentenbeleid.
- Visie op het Europese monumentenbeleid.
- Overeenkomsten Europees en Nederlands monumentenbeleid.
- Dominantie van de partijen.
- Richting van verkeer tussen Nederland, de Europese Unie en de Raad van Europa.
- Frequentie van interacties tussen Nederland, de Europese Unie en de Raad van Europa.
- Inhoud van de relaties tussen Nederland, de Europese Unie en de Raad van Europa.
- Vergelijking met het Verdrag van Malta.

1.6 Data-analyse

In het onderzoek zijn de dataverzameling en het analyseproces twee onderdelen van één onderzoeksproces (Baarda, et al (red.), 2001:21). De literatuur en interviews dienen als hoofdbron voor het onderzoek. De literatuur is gebruikt voor het verkrijgen van achtergrondinformatie over het monumentenbeleid in Nederland en Europa. Met de interviews zijn de relatie en positie van Nederland ten opzichte van Europa met betrekking tot het monumentenbeleid geanalyseerd en de hoofdvraag beantwoord.

In het tweede hoofdstuk is door middel van literatuuranalyse het cultuurbeleid en monumentenbeleid van Nederland onderzocht. Het cultuurbeleid wordt besproken om een inzicht te verkrijgen in het monumentenbeleid van Nederland. In het derde hoofdstuk is door middel van literatuuranalyse het cultuurbeleid en monumentenbeleid van de Europese Unie en de Raad van Europa onderzocht. De achtergronden van het Europese monumentenbeleid en het huidige monumentenbeleid worden in dit hoofdstuk belicht. In hoofdstuk vier is door middel van literatuuranalyse een case study van het Verdrag van Malta verricht. De achtergronden van het verdrag zijn geanalyseerd en als voorbeeld gebruikt tijdens de interviews. De hoofdstukken twee, drie en vier vormen de basis van het onderzoek.

Hoofdstuk vijf staat in het teken van het onderzoek. De interviews worden geanalyseerd en besproken. De interviews wijzen uit wat de relatie en positie van Nederland zijn ten opzichte van Europa met betrekking tot het monumentenbeleid. In hoofdstuk zes tot slot, wordt antwoord gegeven op de probleemstelling: 'Welke relatie heeft Nederland met het Europese monumentenbeleid en welke positie neemt Nederland hierbij in?'. Het geeft de conclusie van dit onderzoek weer.

Hoofdstuk 2 Monumentenbeleid in Nederland

2.1 Inleiding

Om de positie en relatie van het Nederlandse monumentenbeleid ten opzichte van het Europese monumentenbeleid te onderzoeken, moet eerst inzicht worden verkregen in het Nederlandse monumentenbeleid. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag wat het monumentenbeleid in Nederland inhoudt. Eerst zal het Nederlands cultuurbeleid worden besproken, het monumentenbeleid is daar immers onderdeel van, om vervolgens de Monumentenwet, het monumentenbeleid en de actuele zaken die zich daarin afspelen te bespreken.

2.2 Achtergronden Nederlands cultuurbeleid

De overheid bemoeit zich al ongeveer tweehonderd jaren met de wereld van kunst en cultuur. De bemoeienis van de overheid is niet altijd hetzelfde geweest. Voor de vorming van het huidige cultuurbeleid zijn de visies van drie personen van belang geweest. Namelijk, van Johan Rudolf Thorbecke (1798-1872): 'de overheid is geen oordelaar van kunst en wetenschap'; Victor de Steurs (1843-1916): 'de slechte toestand van Nederlandse monumenten en de ongeoorloofde verdwijning van kunstschaten naar het buitenland'; Emanuel Boekman (1889-1940): 'grotere cultuurdeelname' (OCW, 2007:27). Naast deze personen zijn ook diverse historische gebeurtenissen van betekenis geweest voor de vorming van het huidige cultuurbeleid.

Voor 1875 bleef de overheid nog afzijdig. Na 1875 ging de overheid zich enigszins bemoeien met de kunst- en cultuursector. De eerste bemoeienis had betrekking op het ordenen en vergroten van museumcollecties. Particulier bezit werd veilig in nieuwe musea geplaatst. Daarnaast kregen musea een openbare karakter. Naast interesse in kunst ontstond ook interesse in de instandhouding en bescherming van cultuurhistorische waardevolle monumenten (OCW, 2007:26).

Gedurende de verzuiling in Nederland bleef de overheid terughoudend. De cultuursector werd niet nadrukkelijk onder zuilen geplaatst. In deze periode was er nog geen sprake van een daadkrachtig cultuurbeleid. Toch wilde de overheid een grotere cultuurdeelname bewerkstelligen (Van den Broek, Huysman en de Haan, 2005:1).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het cultuurbeleid in Nederland door de Duitsers sterk uitgebreid (Tromp, 1989:15). Het beleid was gereorganiseerd en bevatte elementen van de nazi's. De Duitsers stuurden en beïnvloedden de kunst- en cultuursector in hoge mate. De budgetten voor kunst en cultuur stegen (Pots, 2006:247).

Na de oorlog was de overheid van mening dat zij een actieve rol zou moeten gaan spelen. Het cultuurbeleid zou een rol kunnen vervullen in het stimuleren van saamhorigheid en vrede in de wereld. (Pots, 2006:248). In deze periode krijgt het Nederlands cultuurbeleid steeds meer vorm. Diverse regelingen die de Duitse bezetter hadden ingevoerd, bleven na de oorlog bestaan. Gestegen budgetten namen uit sociale motieven toe. Standpunt van de regeringspartijen was wel dat subsidiëring van tijdelijke aard zou zijn (OCW, 2007:29). Na 1945 ontwikkelt zich met onder andere het Holland Festival het internationaal cultuurbeleid van Nederland (Pots, 2006:535). In 1947 wordt de Raad van de Kunst opgericht. Het is een adviesorgaan van de overheid (OCW, 2002:74).

Vanaf 1980 vindt er een omslag plaats in de kunst- en cultuursector. De overheid kon door de stagnerende economie minder besteden. In slechte tijden moet zij haar uitgaven goed kunnen verantwoorden. Het ideaal van de sociale cultuurspreiding diende te worden vervangen door een gerichte marktstrategie (Pots, 2006:351-352). De overheid wilde hogere bezoekersaantallen en grotere cultuurspreiding in Nederland. Met gunstige publiekscijfers kan de kunst- en cultuursector haar beleid legitimeren en daarmee meer financiële middelen verkrijgen (Bever, 1993:191).

De overheid wil rond de jaren negentig planmatiger en structureler gaan functioneren. De decentralisatie van taken en verantwoordelijkheden maakte de sector erg onoverzichtelijk. Diverse bevoegdheden en taken overlaptten elkaar. Een wetgeving gericht op het cultuurbeleid werd vastgesteld. Verplicht werd dat om de vier jaar een cultuurnota aan de Eerste Kamer en de Tweede Kamer moest worden aangeboden. In deze nota worden de gedane en voorgenomen cultuurzaken weergegeven. Het werd toegepast op de gehele kunst- en cultuursector. In de wetgeving werd ook de taak van de minister vastgelegd (OCW, 2002:70). Na 1993 neemt een groeiende belangstelling voor het internationaal cultuurbeleid toe (Hofstra, 1998:11). Het wordt sterk beïnvloed door gebeurtenissen op Europees niveau. Zeker na het Verdrag van Maastricht in 1993, waarin een cultuurparagraaf werd opgenomen (Pots, 2006:353). Nederland was één van de landen die pleitte voor een toevoeging van een cultuurparagraaf in het verdrag (Meijerink, 1994:415).

In 1995 krijgt de Raad van de Kunst een opvolger, namelijk de Raad voor Cultuur. Het is een onafhankelijk adviesorgaan dat bestaat uit diverse colleges die zijn samengevoegd. De Raad voor Cultuur geeft advies aan de regering, de Eerste Kamer en de Tweede Kamer. (OCW, 2002:74). Het Ministerie van OCW vraagt over het algemeen het meest advies. (www.raadvoorcultuur.nl, 2008). De Raad voor Cultuur is nog steeds zeer actief.

In de periode 1994-2006 heeft het cultuurbeleid onder de verantwoordelijkheid van een staatssecretaris gestaan. Sinds 2006 staat het cultuurbeleid na aandringen van kunst- en cultuurorganisaties weer onder de verantwoordelijkheid van een minister (OCW, 2007:13)

2.3 Nationaal cultuurbeleid

In het Nederlands cultuurbeleid wordt rekening gehouden met de getekende verdragen van de Europese Unie en de Raad van Europa. De inrichting van het cultuurbeleid in Nederland staat los van die van andere landen in Europa. Nederland heeft vergeleken met andere Europese landen een grote bemoeienis op diverse terreinen van de kunst en cultuur. Dit betekent verschillende subsidieringen en steunregelingen die uniek zijn in Europa (Tromp, 1989:15-41).

De Nederlandse overheid wil dat iedereen in aanraking komt met kunst en cultuur. Daarnaast moet kunst en cultuur voor iedereen bereikbaar zijn. Volgens de overheid (www.minocw.nl, 2008) vertellen kunst, erfgoed en media iets over onze maatschappij. Daarnaast verbindt het mensen met elkaar. De taak van de overheid is het scheppen van voorwaarden voor de instandhouding, het ontwikkelen, het sociaal en geografisch spreiden of anderszins het verbreiden van cultuuruitingen (OCW, 2002:32). Dit betekent enerzijds in stand houden van erfgoed en anderzijds ontwikkelen en verbreiden van kunst- en cultuuruitingen.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is verantwoordelijk voor het cultuurbeleid. Het Nederlands cultuurbeleid wordt hoofdzakelijk ontwikkeld en vormgegeven door de minister en het

Ministerie van OCW. De beleidsterreinen van Nederlandse ministeries overlappen elkaar vaak (OCW, 2007:43). Kennis wordt gedeeld tussen departementen, omdat die kennis niet op het Ministerie van OCW aanwezig is. Regelmatig vindt overleg plaatst tussen experts van ministeries. Meerdere ministeries geven dan vorm aan het cultuurbeleid. Tijdens het ontwikkelen en vormgeven van cultuurbeleid wordt de minister bijgestaan door de Raad voor Cultuur en de rijksadviseurs. De overheid wil onafhankelijk zijn, zij wil geen oordelaar van kunst en cultuur zijn. Het advies van een onafhankelijk adviesorgaan is daarom een vereiste. Gedane zaken en voorgenomen acties van het cultuurbeleid staan beschreven in de cultuurnota. Daarnaast is het een weergave van de prognose van de financiering en de ondersteuninginfrastructuur. Om de voorgenomen zaken van het cultuurbeleid in goede banen te leiden en een samenhang te bewerkstelligen bij het Rijk en de overige overheden worden cultuurconvenanten afgesproken. Deze afspraken worden gemaakt met vijf landsdelen: noord, oost, midden, zuid en west en drie grote steden: Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (OCW, 2004:45-49). Per landsdeel en stad wordt afzonderlijk besproken welke maatregelen en voornemens zijn genomen. De maatregelen en voornemens kunnen afwijken van het advies van de Raad voor Cultuur en rijksadviseurs.

In 2007 is de cultuurnota 'Kunst van leven' uitgebracht. Het advies 'Innoveren, participeren!' van de Raad voor Cultuur is van belang geweest voor de vormgeving van deze nota (OCW, 2007:6). In de cultuurnota staan de hoofdlijnen van het huidige cultuurbeleid beschreven. In de nota zijn een vijftal thema's weergegeven die nadruk leggen op de speerpunten van het huidige cultuurbeleid. Thema's die aan de orde komen zijn 'Excellentie', 'Innovatie en e-cultuur', 'Participatie', 'Mooier Nederland' en 'Sterke cultuursector'. De overheid vindt het van belang dat de doelen die in de thema's beschreven zijn worden nagestreefd (OCW, 2007:5-10). Het thema 'Mooier Nederland' heeft betrekking op de culturele bijdrage aan een mooier Nederland. De speerpunten hiervan zijn een vernieuwend architectenbeleid en de modernisering van de monumentenzorg. Het architectenbeleid is gericht op het samenspel tussen betrokken partijen. In een samenspel moeten partijen creatief omgaan met de begrippen: maatschappelijke betrokkenheid; historische en ruimtelijke context en duurzame ontwikkeling (OCW, 2007:18). De modernisering van de monumentenzorg is het andere uitgangspunt van het thema. De overheid wil de begrippen economie, duurzaamheid en sociale samenhang met erfgoed verbinden (OCW, 2007:19-20). De monumentenzorg zal op een zodanige manier worden gewijzigd dat het aansluit bij de verwachtingen van deze tijd.

2.4 Internationaal cultuurbeleid

Internationale projecten worden hoofdzakelijk ondersteund vanuit het internationale cultuurbeleid. Over het algemeen voeren landen een eigen cultuurbeleid met een daarbij behorend internationaal cultuurbeleid. In een aantal gevallen stemmen de landen hun cultuurbeleid op elkaar af (www.sica.nl, 2008). Diverse regelgevingen in Nederland zijn voortgekomen uit het ondertekenen van verdragen en conventies. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Ministerie van Buitenlandse Zaken zijn samen belast met het internationale cultuurbeleid (www.sica.nl, 2008).

Het lijkt er op dat Nederland positief staat tegenover een samenwerking met Europese landen op het gebied van cultuurbeleid. Nederland pleit voor een grotere multilaterale samenwerking tussen nationaal cultuurpolitiek (Dittrich van Wering, Dodd en Lyklema, 2006:141-145). Globalisering,

Europese integratie, toenemende migratie en media ontwikkelingen zijn van invloed op het internationaal cultuurbeleid van Nederland (www.culturalpolicies.net, 2008). Echter, de positie van het Nederlandse kunst- en cultuurbeleid is internationaal verzwakt (Dercon, Simons, David, Heijne, Van der Ploeg, Betsky, Van der Plas, 2005).

Het internationale kunst- en cultuurbeleid van Nederland is door de jaren heen ontwikkeld. De kunst- en cultuurwereld is aan veranderingen onderhevig. Het internationale kunst- en cultuurbeleid moet telkens opnieuw worden ontworpen. Had Nederland rond 1980 nog voornamelijk een internationale cultuurpolitiek met het doel om de positie van Nederland te versterken, na 1990 verschoof het accent naar een cultuurpolitiek die gericht is op culturele samenwerking (www.culturalpolicies.net, 2008). In de cultuurnota van 2007 legt de overheid extra nadruk op het versterken van haar eigen internationale positie (OCW, 2007:5-6). Hierbij vindt de overheid de kunst- en cultuurprogramma's van de Europese Unie van belang. Nederland probeert haar nationale subsidie-instrumenten te verbinden aan cultuurprogramma's van de EU (OCW, 2004:19-20). Op wereldniveau werkt Nederland samen met Unesco en gaat zij samenwerkingsverbanden aan met afzonderlijke staten, zoals Marokko en Indonesië (www.culturalpolicies.net, 2008). Nederland investeert in diverse internationale programma's door middel van cultuurfondsen.

2.5 Achtergronden monumentenbeleid

In Nederland wordt al decennia lang monumentenregelgeving gehanteerd die niet gelijk is aan die van andere Europese landen. De huidige monumentenregelgeving in Nederland is door verschillende invloeden gevormd. In 1873 was De Stuers - als referendaris van Kunsten en Wetenschappen bij het Ministerie van Binnenlandse zaken - degene die zich voor het eerst uitsprak voor of tegen de wijze van het restaureren van bepaalde historische gebouwen. De Stuers maakte zich druk over de sloop van monumenten. Hij deed aanbevelingen voor de manier waarop de overheid vorm kon geven aan een actievere bescherming van monumenten (Grijzenhout, 2007:5). In 1874 wordt het behoud van monumenten een officiële doelstelling van de rijksoverheid. De overheid gaat subsidie verlenen voor het restaureren van monumenten (OCW, 2002:106).

Rond 1900 was de monumentenzorg vooral een elitaire hobby. Het initiatief kwam voornamelijk van particulieren. In Nederland ontstonden diverse monumentenstichtingen en monumentenverenigingen. Door het toenemende verkeer werden oude gevelwanden gesloopt en grachten en singels gedempt. Diverse personen kwamen hiertegen in protest, omdat zij het waardevolle er van inzagen (OCW, 2007:26). De Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond (KNOB) pleitte in 1899 voor het eerst voor een monumentenwet. De KNOB is voor de monumentenzorg heel belangrijk geweest (Van Beusekom, 2008:4).

De Tweede Wereldoorlog is een invloedrijke gebeurtenis voor de monumentenzorg in Nederland. De Duitsers hadden een goed werkzaam monumentenbeleid, dit werd door de Nederlandse overheid grotendeels overgenomen. Daarnaast waren er verschillende gebouwen door de oorlog vernietigd en deze moesten worden hersteld. Na de oorlog werd meer afgebroken dan in de oorlog was vernield. Het aanzicht van veel steden veranderde drastisch (Van Beusekom, 2008:1-16). In 1961 wordt voor het eerst een Monumentenwet vastgelegd die bescherming moest bieden aan monumenten (OCW, 2002:106). Vergeleken met andere landen was Nederland relatief laat. Andere landen in Europa

hadden al een Monumentenwet, zoals Frankrijk in 1887 en Groot-Brittannië in 1932 (Nelissen & de Vocht, 1989:62-63). De Monumentenwet van 1961 stelde niet veel voor, de wet was niet alomvattend (www.minocw.nl, 2008). Zonder toestemming van de minister mocht een geregistreerd monument niet gesloopt of verbouwd worden. Elke gemeente moest een monumentenlijst opstellen (OCW, 2007:74-79). De wet was vooral gericht op de bescherming van gebouwen. Het centralistische karakter van de wet zorgde voor veel problemen in de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw. Onder invloed van het Europese Monumentenjaar 1975 groeide het besef bij provincies en gemeenten van het belang van het behoud van erfgoed (Nationaal Restauratiefonds, 2007:24-25). Het betekende een positieve omslag voor de monumentenzorg in Nederland. Dit had als gevolg meer aandacht van bevolking voor de monumentenzorg en een verandering in het denken over historische binnensteden (Van Beusekom, 2008:1-16).

In 1984 heeft de overheid plannen om de monumentenzorg te decentraliseren. Subsidieregelingen en het uitgeven van vergunningen zouden een taak van de gemeenten worden. De verantwoordelijkheid voor de bescherming van monumenten zou bij de centrale overheid blijven. (Nelissen & de Vocht, 1989:63). In 1985 wordt op initiatief van het Ministerie van Cultuur het Nationaal Restauratiefonds opgericht. Het Nationaal Restauratiefonds werkt binnen de beleidskaders van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en werkt nauw samen met de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (www.restauratiefonds.nl, 2008). In 1986 wordt de Rijkssubsidieregeling Restauratie Monumenten en de Rijkssubsidieregeling Onderhoud Monumenten ingesteld (Nelissen & de Vocht, 1989:63). In 1988 wordt de gehele Monumentenwet - zoals die in 1961 was vastgesteld - vervangen. De centrale overheid kreeg interesse in andere erfgoedterreinen, zoals de archeologie. De Monumentenwet had voorheen nog geen basisregelingen voor de archeologie (Pots, 2006:392-393). Daarnaast werd de monumentenzorg sterk gedecentraliseerd. De centrale overheid zou alleen nog de voorwaarden stellen en de financiën regelen. De taken van de provincies werden eveneens beperkt. Daarentegen kreeg de gemeente een actief monumentenzorgbeleid. Zij moest gaan controleren, uitvoeren, begeleiding geven bij restauratie en zorgen voor handhaving en regelgeving (Van Beusekom, 2008:5-7). De Monumentenwet van 1988 trad op 1 januari 1989 in werking.

Sinds de invoering van de Monumentenwet 1988 zijn er geen grote wijzigingen meer in de wet aangebracht. Wijzigingen hebben plaatsgevonden ten gevolge van onder andere ratificatie van verdragen, verandering van visies en wisselingen van verantwoordelijkheden binnen de departementen. In 1993 zijn wijzigingen aangebracht ten behoeve van het herstel van parken en tuinen van beschermde historische buitenplaatsen en in 1997 werd het Besluit Rijkssubsidiëring Restauratie Monumenten ingevoerd (BRRM) (OCW, 2002:110). BRRM moest zorgen voor het wegwerken van de restauratieachterstand. Het budget voor restauratie was in de periode 1980-1995 marginaal, dit werd verhoogd met de invoering van BRRM. BRRM is in 2006 omgevormd tot BRIM. Wijzigingen werden aangebracht met betrekking tot de financiële ondersteuning van eigenaren van beschermde monumenten ten behoeve van de instandhouding van beschermde monumenten (www.racm.nl, 2008).

Vanaf 1997 ontstaan steeds meer plannen die het monumentenbeleid in de loop der jaren zouden wijzigen. De toenemende aandacht voor het ruimtelijke ordeningsaspect heeft in 1997 geleid tot de

Nota Belvédère. Het is een beleidsnota over de relatie tussen cultuurhistorie en ruimtelijke ordening. Voor het eerst gingen vier ministeries samenwerken: het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en het Ministerie van Verkeer en Waterstaat (Van Beusekom, 2008:1-16). Het cultuurhistorisch beleid smolt samen met het ruimtelijk beleid. Diverse voornemens uit voorgaande nota's werden opgenomen in de nota. Doel was om Nederlandse steden weer aantrekkelijk en herkenbaar te maken. Tevens moesten monumenten en gebieden nieuwe functies krijgen voor de samenleving. De kwaliteit van de leefomgeving zou door middel van investeringen in monumenten worden vergroot. Gebieden met veel erfgoed en aandachtspunten werden benoemd tot Belvédèregebieden. Acties uit de nota werden per niveau - rijk, provincies en gemeenten - geformuleerd (OCW, et al. (red.), 1999:6-84). De implementatie van de voornemens en acties had als gevolg dat de Monumentenwet en het monumentenbeleid moesten veranderen.

In de periode 2001-2004 werd de planologie een kernpunt binnen het cultuurbeleid. Nederland moest bij de inrichting van het landschap rekening gaan houden met cultuur en erfgoed. Er moest worden samengewerkt tussen planologen, ontwerpers en historici (Verfürden, 2000:36). In 2001 werd tevens een wetsvoorstel ingediend voor een nieuw financieringsstelsel. Hierbij werd meer de nadruk gelegd op onderhoud en niet op restauratie (OCW, 2002:104-117).

In de periode 2000-2007 zijn vier regelingen ingesteld en vier besluiten genomen betreffende de monumentenzorg. Achtereenvolgens waren dit het besluit rijkssubsidiëring grootschalige restauraties (2000), besluit rijkssubsidiëring grootschalige restauraties (2002), besluit rijkssubsidiëring grootschalige restauraties (2006), regeling rijkssubsidiëring wegwerken restauratieachterstand (2006), regeling rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (2006), regeling rijkssubsidiëring wegwerken restauratieachterstand (2007) en tijdelijke beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten (2007) (OCW, 2007:179-183). Belangrijke ontwikkelingen in de monumentenzorg in Nederland van de laatste decennia van de twintigste eeuw zijn een bredere hantering van het begrip 'monument', de decentralisatie van verantwoordelijkheden en het ruimtelijke ordeningsaspect (OCW, 2002:107). De laatste ontwikkelingen zijn de fusies van de ondersteunende instellingen en Rijksdiensten en de modernisering van de monumentenzorg. Het Ministerie van OCW heeft bepaald dat per 1 januari 2007 de ondersteunende instellingen en de Rijksdiensten moeten fuseren om kosten te besparen en kennis bij elkaar te brengen (Van Beusekom, 2006:1-3). In 2008 heeft minister Plasterk een wetsvoorstel ingediend om de Monumentenwet te moderniseren. Volgens de minister (www.minocw.nl, 2008) voldoet de huidige Monumentenwet niet meer aan de eisen van de samenleving. De modernisering zou per 1 januari 2009 in werking moeten treden.

2.6 Monumentenwet

De Monumentenwet 1988 dient als instrument voor het ontwikkelen en uitvoeren van het monumentenbeleid. Het monumentensysteem van Nederland is vrij jong vergeleken met dat van andere landen. Nederland heeft in de Monumentenwet 1988 wettelijke beleidsregels vastgesteld voor monumenten in Nederland. Aan de hand van de Monumentenwet wordt voorgeschreven wat onder een monument wordt verstaan, op welke wijze objecten als monument kunnen worden aangewezen en op welke wijze vergunningen en subsidies kunnen worden verstrekt voor onderhoud en restauratie.

De monumentenzorg is een nationale aangelegenheid. Het beleidssysteem van de Europese Unie en de Raad van Europa zit op een zodanige manier in elkaar dat de verantwoordelijkheid voor de monumentenzorg bij de lidstaten ligt. Dit betekent dat Nederland een eigen monumentenbeleid kan voeren, mits zij zich houdt aan de ondertekende verdragen (Tromp, 1989:35-37). De Raad van Europa geeft vergeleken met de Europese Unie hierin meer vrijheid. De ratificatie van een verdrag kan grote gevolgen hebben voor de Monumentenwet 1988.

Volgens de Monumentenwet 1988 mag een beschermd monument in Nederland niet zomaar worden gewijzigd, verstoord, afgebroken of verplaatst. De wet geeft aan op welke gronden dit mag gebeuren. Het is strafbaar om tegen de voorschriften in een beschermd monument te verstoren of aan te passen. Daarnaast geeft de wet aan welke objecten onder de Monumentenwet vallen. De huidige Monumentenwet beschrijft monumenten als volgt: 'Vervaardigde zaken en/ of terreinen die minstens vijftig jaar oud zijn en van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarden.' (www.wetten.overheid.nl, 2008). Dit betekent dat een object pas tot een monument kan worden benoemd indien het object minstens vijftig jaar oud is. De oudheid van een monument is feitelijk vast te stellen. Het tweede deel van de omschrijving is ingewikkelder vast te stellen. Het is niet altijd even duidelijk wanneer een object van algemeen belang is wegens de schoonheid, de betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarden. Hierdoor vinden er vaak discussies plaats over welke objecten nu wel en welke objecten niet van algemeen belang zijn.

De Monumentenwet schrijft voor beschermde monumenten algemene bepalingen voor. In de Monumentenwet gelden deze bepalingen voor archeologische monumenten, beschermde monumenten, kerkelijke monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en het doen van opgravingen. Archeologische monumenten zijn volgens de Monumentenwet terreinen die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarden (www.wetten.overheid.nl, 2008). Archeologische monumenten kunnen zich onder de grond, boven de grond en onder water bevinden. Met het doen van opgravingen wordt bedoeld het opsporen of onderzoeken van monumenten, waarbij sprake is van verstoring van de bodem (www.wetten.overheid.nl, 2008). Beschermde monumenten zijn onroerende monumenten die zijn ingeschreven in de registers die de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van elke gemeente bijhoudt. Kerkelijke monumenten zijn volgens de Monumentenwet onroerende zaken die enkel of voor een groot deel worden gebruikt voor een gezamenlijke religieuze of levensovertuigende activiteit. Kerkelijke monumenten kunnen eigendom zijn van een kerkgenootschap, of onderdeel hiervan zijn, of een genootschap waarin kerkgenootschappen zijn verenigd, of een genootschap op geestelijke grondslag (www.wetten.overheid.nl, 2008). Stads- en dorpsgezichten zijn groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke structurele samenhang, dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en waar één of meer monumenten zich bevinden. Voor beschermde monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en archeologische monumenten zijn in de Monumentenwet specifieke bepalingen vastgelegd. Beschermde monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten zijn bijvoorbeeld ingeschreven in een door de Monumentenwet vastgesteld register (www.wetten.overheid.nl, 2008).

De Monumentenwet beschrijft hoe het proces van aanwijzing en registratie van monumenten als beschermd monument verloopt. De wijze van aanwijzing en registratie van archeologische monumenten, beschermde monumenten, kerkelijke monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten wijkt van elkaar af. Het verschil zit voornamelijk in de partijen die deelnemen en in de belangen (RACM, 2005:2). Bij kerkelijk monumenten worden bijvoorbeeld pas na overleg met de eigenaar beslissingen genomen over de aanwijzing (www.wetten.overheid.nl, 2008). Over het algemeen kan worden gesteld dat de minister van OCW de partij is die bij elke procedure aanwezig is, echter voert de RACM de taken van de minister uit. Dit betekent inventariseren, selecteren en aanwijzen van monumenten (OCW, 2002:108-109). Ook de Raad voor Cultuur heeft een rol tijdens het aanwijzing- en registratieproces. Daarnaast zijn de burgemeester, wethouders en belanghebbenden betrokken partijen. Indien een monument buiten een gemeente ligt zijn Gedeputeerde Staten ook een betrokken partij. Bij de aanwijzing en registratie van stads- en dorpsgezichten zijn naast de minister van OCW, de RACM, de Raad voor Cultuur, Gedeputeerde Staten en gemeenten, ook de minister van Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, de Rijksplanologische Commissie en Provinciale Planologische Commissie betrokken (RACM, 2005:4-6).

Voor het afgeven van vergunningen, subsidies en leningen staat in de Monumentenwet beschreven waar de verantwoordelijkheden en taken van de partijen liggen. De gemeenten, provincies en de centrale overheid geven subsidies en vergunningen af. De decentralisatie heeft er voor gezorgd dat de gemeenten veel bevoegdheden hebben. Een monument wordt door de gemeente aan diverse eisen getoetst om er vervolgens een subsidie of een vergunning voor af te geven (Berendse, de Knegt, Knitel, Luijendijk, van Rooijen & Snoodijk. 2006:1-8). De Rijksdienst geeft de gemeentelijke monumentencommissies advies over het verlenen van subsidies of vergunningen. De subsidieregelingen kunnen verschillen per gemeente of provincie. Het Restauratiefonds verleent leningen voor onderhoud of restauratie van rijksmonumenten (RACM, 2008:1-5).

2.7 Monumentenbeleid

Het Nederlands monumentenbeleid fungeert binnen de kaders van het Nederlands cultuurbeleid. Het monumentenbeleid is onderdeel van het beleidsterrein Cultureel Erfgoed. Dit beleidsterrein bestaat verder nog uit de onderdelen musea, archeologie en archieven (de Wit, van der Mijl & Wijnhoven, 2007:134-135). Het monumentenbeleid in Nederland is een nationale aangelegenheid. Het monumentenbeleid valt onder de verantwoordelijkheid van de minister van OCW. Daarnaast maakt de monumentenzorg deel uit van het beleid van het Ministerie van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) (Van Beusekom, 2006:1-3). Met instrumenten uit de Monumentenwet wordt een beleid vastgesteld. De minister gebruikt bij de ontwikkeling van het monumentenbeleid adviezen van adviesorganen, departementen en particuliere organisaties (OCW, 2007:75-79).

Het huidige monumentenbeleid richt zich voornamelijk op het behoud en de bescherming van monumenten, het vergroten van de cultuurparticipatie en het vergroten van samenhang tussen het ruimtelijk- en architectuurbeleid (OCW, 2007:25-26). Voor het behoud en de bescherming van monumenten zijn in de Monumentenwet instrumenten vastgelegd. Voor het onderhouden van objecten streeft het beleid naar een preventieve aanpak. Preventief onderhouden voorkomt grote

restauranten. Dat de overheid de bescherming en het onderhoud van monumenten van groot belang acht, is te merken aan de verhoging van het restauratiebudget (www.minocw.nl, 2008). Het beleid van behoud en bescherming van monumenten is voornamelijk gericht op de gebruikersfuncties van monumenten en minder op de objecten zelf. Daarnaast is het monumentenbeleid meer ontwikkelingsgeoriënteerd dan conserveringsgeoriënteerd (www.culturalpolicies.net, 2008). Het monument en de omgeving worden betrokken bij ruimtelijke en architectonische ontwikkelingen. De maatschappelijke waarden, de historische context en de ruimtelijke context moeten zo veel mogelijk in acht worden genomen om de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren. Het beleid gaat uit van een samenspel tussen deze aspecten (OCW, 2007:29-31). Voor het bewerkstelligen van deze doelen dient een maatschappelijk draagvlak voor erfgoed te worden gecreëerd. Het beleid is daarom op een zodanige manier ingericht, dat naar een groter maatschappelijk draagvlak voor erfgoed wordt gestreefd (www.culturalpolicies.net, 2008). De overheid vindt het belangrijk dat iedereen in aanraking komt met erfgoed. Educatie is hierbij een belangrijk middel. Een vroege introductie van het verleden helpt het vergroten van een draagvlak voor erfgoed en het waarderen van monumenten. Binnen het onderwijs wordt daarom steeds meer aandacht geschonken aan het verleden (OCW, 2007:25-26).

Net als bij het cultuurbeleid heeft het monumentenbeleid betrekking op andere beleidsterreinen. Samenwerking tussen ministers vindt dikwijls plaats. Bijvoorbeeld de toenemende aandacht en belang voor de monumentenzorg in combinatie met het ruimtelijk beleid, zorgt er voor dat de minister van VROM en OCW samenwerkingpartners geworden zijn (OCW, NV, VROM en VW, 1999:6-84). Daarnaast is binnen de monumentensector een toename zichtbaar van verwevenheid tussen de architectuur, musea, archeologie (OCW, 2007:75-79). De toename van verwevenheid van beleidsterreinen is in de monumentensector ook terug te zien bij de RACM. Doordat het thema 'Cultuurlandschap als één geheel' een belangrijk thema geworden is binnen het monumentenbeleid, is in 2006 de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek gefuseerd in de RACM (www.racm.nl, 2008). Naast de samenwerking tussen overheden is er ook samenwerking tussen overheden en monumentenorganisaties in de monumentensector (www.culturalpolicies.net, 2008).

Een toename van verwevenheid tussen partijen, een sterke decentralisatie, niet-transparante regelgeving en procedures en de bureaucratie zorgen voor een complex en verlamd monumentenbeleid. Sinds de invoering van de Nota Ruimte (2006) is niet de centrale overheid maar zijn de provincies belast met de regiefunctie voor het behouden van de ruimtelijke basiskwaliteit. De gemeenten zijn sinds de nota belast met de uitvoering van het beleid. Dit betekent dat besluitvormers en ambtenaren veel kennis moeten vergaren over deze basiskwaliteit. De vraag is of de vergaarde kennis toereikend genoeg is om beslissingen te kunnen nemen en beleid uit te voeren (Van Beusekom, 2006:1-3). Een tweede punt is de invloed van de decentralisatie betreffende het vergunning- en subsidieproces. Naast het Rijk en de provincies hebben de gemeenten een essentiële rol in het afgeven van vergunningen en subsidies. Deze regelgeving is niet overgedragen aan één overheidsniveau of gecentraliseerd, daardoor ontstaat er dikwijls verwarring voor belanghebbenden. In 2006 is een nieuw financieringsstelsel ingevoerd. Het stelsel zou procedures en regels enigszins vereenvoudigen en doorzichtiger maken (OCW, 2007:75-79). De noodzaak van een transparant

vergunning- en subsidiestelsel in Nederland is groot. In Nederland gaat namelijk op het gebied van erfgoed het meeste geld uit aan de monumentenzorg en musea. De restauratiesubsidies die aan eigenaren van monumenten worden verleend is zelfs het grootste subsidiebudget. (de Wit, (red.), 2007:134-135). Het derde punt is de verwevenheid tussen de verschillende departementen in de monumentenzorg. Dikwijls weten belanghebbenden niet dat zij in aanmerking komen voor een subsidie bij een andere departement dan het Ministerie van OCW. Op sommige terreinen van de monumentenzorg dragen meerdere ministers de verantwoordelijkheid. Volgens Van Beusekom (2006:1-3) bemoeilijkt dit de monumentenzorg. De ministeries denken namelijk vanuit een eigen basis en werkveld. Het remt de voortgang van de beleidsontwikkeling. Een vierde punt is de complexiteit van de aanwijzingsprocedure van monumenten als beschermd monument. De Monumentenwet schrijft verschillende procedures voor. De betrokkenheid van partijen voor advies of beoordeling is per situatie anders, hierdoor wordt het minder transparant. Het laatste punt betreft de omvang van de monumentenlijst. Nederland heeft een fors aantal rijksmonumenten op de monumentenlijst staan. De grootte van de monumentenlijst maakt diverse beleidsvraagstukken complexer. Bijvoorbeeld discussies ontstaan niet alleen over behoud, maar ook waar we de grens van behoud moeten stellen. Sinds 2004 worden daarom incidenteel objecten toegevoegd. De monumentenlijst zou met meer dan 50.000 monumenten niet meer beheersbaar zijn (Pots, 2006:390-391).

De Monumentenwet 1988 en het samengaande monumentenbeleid zijn constant aan veranderingen onderhevig. Dit heeft naast de ratificatie van erfgoedverdragen ook te maken met het aantreden van nieuwe ministers. Ministers die elk een andere visie hebben op het monumentenbeleid. Op dit moment is Ronald Plasterk de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Sharon Dijksma is de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De visie van de minister betreffende het monumentenbeleid wordt beïnvloed door visies van regeringspartijen. Volgens de PVDA (2008) moet meer zorg komen voor het karakteristieke van de Nederlandse samenleving en het Nederlandse cultuurlandschap. Daarnaast is het de taak van de overheid dat zij zorg biedt aan cultuurhistorisch erfgoed, het cultuurlandschap en archeologie. Het CDA (2008) is van mening dat erfgoed van belang is voor onze samenleving. Om het erfgoed te behouden vindt het CDA restauratie en onderhoud van monumenten van grote waarde. Monumenten die de Nederlandse geschiedenis compleet maken moeten worden toegevoegd aan de monumentenlijst. Ook moet het subsidiestelsel worden aangepast om tot een succesvol monumentenbeleid te komen (www.cda.nl, 2008). Regeringspartij ChristenUnie (2008) vindt het van groot belang dat er in het onderwijs en bij inburgeringtrajecten aandacht is voor het Nederlands erfgoed.

Naast de visies van de regeringspartijen wordt de minister van OCW bij het maken van het monumentenbeleid bijgestaan door adviezen van de Raad voor Cultuur, de RACM en het College van Rijksadviseurs. De adviezen kunnen gevraagd of ongevraagd worden gegeven. Een advies kan leiden tot grote discussies. Tevens komt het regelmatig voor dat partijen in een reactie op een advies met een tegenadvies komen, met als gevolg dat een advies wordt vernieuwd. Van de drie partijen is de Raad voor Cultuur het voornaamste adviesorgaan, omdat dit hun voornaamste taak is. De Raad voor Cultuur geeft beleidsadviezen, uitvoeringsadviezen en instellingsadviezen. Deze beleidsadviezen zijn van sectorale of bovensectorale aard. Dit betekent dat adviezen gegeven kunnen worden die

meerdere terreinen van de kunst en cultuur raken of alleen een bepaald terrein. De beleidsadviezen aan de centrale overheid - betreffende monumenten - worden sinds 2000 gegeven door de 'Commissie Monumenten en Archeologie'. De uitvoeringsadviezen worden gegeven door de 'Bijzondere Commissie Monumenten en Archeologie'. Deze commissie geeft sinds 1997 advies over de aanwijzing van een monument als beschermd monument en voor het verlenen van vergunningen. Instellingsadviezen worden gegeven in het kader van de cultuurnota. De instellingen worden beoordeeld over hun functioneren (www.raadvoorcultuur.nl, 2008). De adviezen die de Raad voor Cultuur geeft aan de minister schetsen een duidelijk beeld van de visie van het adviesorgaan.

In 2001 heeft de toenmalige staatsecretaris van OCW een aanvraag gedaan naar een advies over een nieuw monumentenbeleid. Dit betekende een toename van discussies in de monumentensector over de monumentenzorg. De Raad voor Cultuur gaf hierop uitgebreid advies. In dit advies beperkte zij zich niet alleen tot datgene dat de staatsecretaris had gevraagd. Het advies ging verder dan de hoofdlijnen, het monumentenbeleid had namelijk veel meer tekortkomingen (Raad voor Cultuur, 2001:1-12).

In 2004 gaf de Raad voor Cultuur in het cultuurnota-advies haar visie over het monumentenbeleid. De Raad voor Cultuur (2004:34-38) is van mening dat de Monumentwet van 1988 aan vernieuwing toe is, zodat monumenten in de toekomst behouden en beschermd kunnen blijven. Het monumentenbeleid moet stevig onderhanden worden genomen, aandachtspunten hierbij zijn wetenschappelijk onderzoek, waardering en selectie, subsidie- en vergunningsbeleid. Bij grote ruimtelijke ingrepen zou een nauwere samenwerking tussen de departementen moeten worden bewerkstelligd. Daarnaast zou de overheid meer maatschappelijk draagvlak moeten creëren voor monumenten en een voorbeeldfunctie moeten aannemen als cultureel opdrachtgever. Ook zou de overheid meer aandacht moeten geven aan monumenten van de wederopbouwperiode en het monumentaal groen. Begrippen die centraal moeten staan zijn ruimtelijk beleid, educatie, e-cultuur, cultuurdiversiteit, kenniswerving, kennisuitwisseling en kennisoverdracht (Raad voor Cultuur, 2004:34-38).

In 2005 geeft de Raad voor Cultuur in het advies 'Het tekort van het teveel' een nauwkeuriger advies over de vernieuwing van het monumentenbeleid en de onbeheersbaarheid van het monumentenbestand (Raad voor Cultuur, 2005:2-61). De probleemstelling van het advies is 'Hoe kan het Nederlands monumentenbeleid in de toekomst meer overtuigen en inspireren? Als tegenreactie gaf het College van Rijksadviseurs in 2006 in de nota 'Naar een offensief monumentenbeleid.' een reactie op het advies van de Raad voor Cultuur (Asselbergs, 2006:1-10). De rijksadviseur nam afstand van de adviezen en becommentarieerde een aantal punten uit het advies, zoals de herijking en de herselectie van het rijksmonumentenbestand, de onbeheersbaarheid van het monumentenbestand, de collectiebenadering van erfgoed en ruimtelijke en de functionele context (Raad voor Cultuur, 2007:1-7). Het advies van Asselbergs had als gevolg dat de Raad voor Cultuur haar advies wijzigde in een nieuw advies.

In 2008 heeft minister Plasterk gehoor gegeven aan de adviezen en discussies over het monumentenbestel. De minister heeft aangegeven dat hij in 2008 een plan zal ontwikkelen voor de monumentenzorg in Nederland, ook wel de modernisering van de Monumentenwet genoemd. Plasterk

heeft vijf werkgroepen aangesteld die de mogelijkheden voor de modernisering van de Monumentenwet onderzoeken. Medio 2008 zullen de resultaten daarvan uitkomen. Op grond van deze resultaten zal het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap haar visie geven en een beleid vaststellen. In 2009 zal het plan worden gepresenteerd aan de Tweede Kamer en zal er een debat over het vastgestelde beleid plaatsvinden (www.minocw.nl, 2008). In een toespraak bespreekt Plasterk de tekortkomingen van de huidige Monumentenwet. Sinds de invoering van de Monumentenwet in 1961 is de samenleving veranderd, terwijl de Monumentenwet min of meer is stil blijven staan. De Monumentenwet wordt nu voor andere doelen gebruikt. Dit komt doordat de visie op de wet en de rol die zij tegenwoordig heeft, veranderd is (www.minocw.nl, 2008). De minister wil de monumentregelgeving moderniseren. Bij de modernisering van de monumentenregelgeving spelen de begrippen economie, duurzaamheid en sociale samenhang een belangrijke rol. Plasterk wil namelijk met de modernisering het proces van het behoud van erfgoed verbinden met de sociale samenhang, duurzaamheid en economie (www.minocw.nl, 2008). Ook op Europees niveau zijn deze begrippen belangrijke pijlers.

In de nieuwe wet zullen de waarden van de stedenbouw, de waarden van de bebouwing zelf en de waarde van het bouwhistorisch onderzoek worden vastgesteld en getoetst. Dit zal worden geregeld via de Monumentenwet en de Wet Ruimtelijke Ordening en Bouwregelgeving (www.minocw.nl, 2008). Daarnaast moet worden gedacht aan veranderingen betreffende de leeftijd van een object om tot monument te kunnen worden benoemd en welke individuen een monument tot beschermd monument kunnen benoemen. Het nieuwe monumentenbeleid zal het belang van de burgers hoog inschatten. Twee aspecten zullen in het plan van de modernisering van de Monumentenwet het duidelijkst naar voren komen: de insteek naar een gebiedsgericht beleid en de herbestemmingsopgave (www.minocw.nl, 2008). In het gebiedsgericht beleid zal bij bebouwing meer aandacht worden gegeven aan de flora en fauna, geluidsoverlast en het archeologisch onderzoek. Bij de herbestemmingsopgave zullen de mogelijkheden voor het herbestemmen van een gebouw worden vergroot. Het moet makkelijker zijn om een gebouw een nieuwe functie te geven. Dit zorgt voor een grotere beleving bij burgers met betrekking tot de leefomgeving. Daarnaast biedt de modernisering van de Monumentenwet de mogelijkheid om het subsidiebeleid rond monumenten eens goed te bekijken (www.minocw.nl, 2008).

2.8 Internationaal monumentenbeleid

Het internationale monumentenbeleid is onderdeel van het internationale cultuurbeleid. Eerst was het Ministerie van Buitenlandse Zaken verantwoordelijk voor het internationale cultuurbeleid. (Pots, 2006:353). Mettertijd werd het een aandachtsgebied van het Ministerie van OCW. Nog steeds is de minister van Buitenlandse Zaken partner van de minister van OCW. Dikwijls vindt samenwerking tussen diverse ministeries plaats. Gezamenlijk zijn zij dan verantwoordelijk voor het internationale beleid.

Nederland neemt deel aan diverse uitwisselingsprogramma's. Kennis en informatie over monumenten worden uitgewisseld. Daarnaast tracht de Nederlandse overheid geld van de Europese Unie en de Raad van Europa te krijgen voor het uitvoeren van erfgoedprojecten. Ondanks dat Nederland een eigen monumentenbeleid voert, heeft Europa invloed op het Nederlands

monumentenbeleid door diverse algemene regelgevingen (Pots, 2006:354). Dikwijls moet het nationale monumentenbeleid worden aangepast doordat verdragen zijn gesloten en Europese agenda's zijn vastgesteld. In de Tweede Kamer zijn de regeringspartijen verdeeld over het voeren van een Europese monumentenbeleid. Volgens de PVDA (2008) breidt de Europese Unie steeds meer uit en verkrijgt het hierdoor steeds meer macht. Nederland krijgt hierdoor steeds minder te zeggen in Europa. De PVDA wil een nationaal geregeld monumentenbeleid. De PVDA wil niet dat Europa straks over de monumentenregelgeving in Nederland heerst. Het CDA wil een Europese Unie die waar nodig zaken aanpakt die niet op nationaal niveau geregeld kunnen worden. De zaken die wel op nationaal niveau geregeld kunnen worden moeten zo blijven. Volgens het CDA (2008) moet de Europese Unie een democratischer en doeltreffender besluitvorming krijgen. Er moet een goede afbakening worden gemaakt tussen de Europese Unie en de nationale wetgeving. Ook moet de besluitvorming in de Eerste Kamer en de Tweede Kamer inzake wetsvoorstellen van de Europese Unie sneller verlopen, zodat Nederland adequater op Europese wetsvoorstellen kan reageren. Voor de ChristenUnie is de Europese Unie van grote waarde. De Europese Unie heeft voor meer stabiliteit, vrede en welvaart gezorgd. De ChristenUnie wil dat de samenwerking en uitbreiding niet groter worden. Er moeten duidelijke grenzen worden gesteld aan de regelgeving en samenwerking (www.christenunie.nl, 2008). Dat de partijen zich voornamelijk uitspreken over de Europese Unie en niet over de Raad van Europa, laat zien welke betekenis de Raad van Europa voor Nederland op dit moment heeft.

De Raad voor Cultuur heeft ook een visie op het internationaal Europees monumentenbeleid. Dit komt in diverse adviezen tot uiting. In het advies 'Het tekort van teveel' (2005) gaf de Raad voor Cultuur advies over de rijksverantwoordelijkheid voor monumenten. Volgens de Raad voor Cultuur (2005) zorgt de Europese Unie voor een vermindering van het begrip 'nationaal' als prominent ijkpunt van identiteit. Gedeelde identiteiten worden steeds belangrijker (www.minocw.nl, 2008). De Raad vindt het onwenselijk om de rijksverantwoordelijkheid te koppelen aan de nationale betekenis van objecten van erfgoed. De waardering van erfgoed is een continu en dynamisch proces waarin een tijd-, groeps- en plaatsgebonden gemeenschappelijke betekenis wordt toegekend aan een bepaald object. Het begrip nationaal is in dit kader te riskant. Door grote migratiestromen worden samenlevingen heterogeen en dynamisch. Het model van vaderland, thuis en eigen geschiedenis verandert voortdurend en ingrijpend (www.minocw.nl, 2008).

In de Cultuurnota van 2005-2008 geeft de Raad voor Cultuur aan dat internationalisering tot de vanzelfsprekende activiteit van koepelorganisaties, fondsen en kennisinstututen moet worden gerekend en dat daar een visie op dient te worden ontwikkeld. De taken met betrekking tot internationalisering moeten vooral van ondersteunende aard zijn. Het gaat hierbij om de ontwikkeling van kennis, voorlichting, documentatie en deskundigheidsbevordering. Volgens de Raad voor Cultuur is de uitvoering van het internationale cultuurbeleid inmiddels in verregaande mate verzelfstandigd. De Raad voor Cultuur vindt dat zolang het proces van Europese eenwording voortgaat, reflectie nodig zal zijn op de vraag welke positie kunst en cultuur bij dit proces innemen (Raad voor Cultuur, 2004).

In 2007 gaf de Raad voor Cultuur het advies dat het sterk nationaal georiënteerde monumentenbeleid in de toekomst over de landsgrenzen moet heen reiken en in een veel bredere internationale context moet worden geplaatst. Het nieuwe monumentenstelsel dient op Europees

niveau te worden gestroomlijnd. Daarnaast gaf de Raad voor Cultuur het advies, om de gedachtevorming over monumentenzorg verder te brengen. Nederland moet kijken naar het beschermingsbeleid van andere West-Europese landen, die waardevolle aanknopingspunten bieden voor het inrichten van een nieuw monumentenstelsel (www.minocw.nl, 2008).

De RACM heeft het in haar beleidsplannen voornamelijk over internationale samenwerking, programma's en financiering. De Rijksdienst neemt deel aan buitenlandse programma's. Zij probeert deze deelnames te financieren uit Europese bronnen. Samenwerking vindt plaats door uitwisseling van kennis, informatie en professionals. In de periode 2004-2007 werd het project 'Transformation' georganiseerd. Dit project werd in samenwerking met landen uit de Europese Unie uitgevoerd. Sinds 2004 werkt de RACM samen met de Engelse collega-organisatie English Heritage aan het project 'My Place' van de EU. Het doel van het project was de uitheemse oorsprong van enkele historische buitenplaatsen in Nederland, Groot-Brittannië, Polen en Duitsland onder de aandacht te brengen van de lokale, deels allochtone bevolking (www.racm.nl, 2008). Een ander project waar de RACM deel aan neemt is het MACHU-project. Het MACHU-project wordt eveneens door een aantal Europese Unie landen uitgevoerd. De RACM leidt dit meerjarige project tot 2009. Ook heeft de Rijksdienst een samenwerking met Hongarije en neemt zij op dit moment deel aan HEREIN (www.racm.nl, 2008). Dit is een programma van de Raad van Europa. Het doel van dit programma is het monitoren van de conventies.

Hoofdstuk 3 Monumentenbeleid in Europa

3.1 Inleiding

Rond het jaar 1420 zijn de eerste verschijnselen van het begrip historisch monument in Rome waar te nemen. Paus Martin V gaat op 28 september 1420 terug naar zijn verwoeste stad om het gezag en het aanzien van zijn stad te herstellen. Intellectuelen krijgen het besef dat de ruïnes de historie van Rome weergeven en bevestigen (Choay, 2001:14). De opvatting om monumenten te beschermen en er een functie aan te geven is ontstaan in Europa. Over de precieze plaats van ontstaan van de opvatting over bescherming van monumenten valt te twisten. In Frankrijk gebruikte men na de Franse Revolutie in 1789 steeds meer het begrip historisch monument. Kerkgebouwen en kastelen werden beschermd tegen eventuele oproeren. In de loop der tijd breidt dit zich uit naar andere historische monumenten (Choay, 2001:15-17).

Het besef voor de bescherming van cultuur en erfgoed is ook doorgedrongen tot de Europese Unie en de Raad van Europa. In dit hoofdstuk wordt het monumentenbeleid van de Raad van Europa en de Europese Unie besproken.

3.2 Achtergronden cultuurbeleid Europese Unie

In het Verdrag van Rome van 1957 was nog geen hoofdstuk vermeld over cultuurbeleid. Pas in 1991 werd in het Verdrag van Maastricht een hoofdstuk gewijd aan cultuurbeleid. In deze paragraaf wordt aangegeven welke bescherming de Europese Unie biedt en welke rol zij speelt. Het Verdrag van Maastricht is de basis van het Europees cultuurbeleid. De Europese Unie heeft in dit verdrag enkele steunmaatregelen opgenomen om cultuur en instandhouding van monumenten te bevorderen. Het optreden van de EU is gericht op de bevordering van de samenwerking tussen Europese lidstaten en de ondersteuning van de daaruit voortvloeiende activiteiten (Dittrich van Wering et al., 2006:34-40). De EU heeft geen dragende cultuurverdragen tussen lidstaten kunnen afsluiten. Er hebben zelfs geen doeltreffende wijzigingen plaatsgevonden in het Verdrag van Maastricht.

De Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal was vanuit economisch oogpunt opgericht. Zes landen gingen samenwerken om de concurrentie op de markt aan te kunnen gaan. Van een cultuurbeleid was toen nog geen sprake. In de jaren tachtig van de twintigste eeuw kreeg het Europees Parlement steeds meer het besef dat naast economische, politieke en sociale waarden, culturele waarden een belangrijke rol kunnen spelen in Europa. In 1979 wordt een commissie voor culturele zaken ingesteld. Het Europees Parlement en de commissie van culturele zaken waren van mening dat cultuur een onderdeel moest worden van de Europese Gemeenschap. In deze periode is de plaats van cultuur onduidelijk (Tromp, 1989:5-18). Het problematische van de cultuursector is namelijk dat tradities en identiteiten een grote rol spelen. Dit bemoeilijkte de vormgeving van de juridische verhouding tussen de culturele bevoegdheden van de EG en die van de nationale overheden (Van der Staay, 1988:30-37). Het nationale cultuurbeleid diende te worden beoordeeld in economische termen. Het nationaal cultuurbeleid diende geen inbreuk te maken op de regels van de interne markt (Tromp, 1989:5-18). Het nationaal cultuurbeleid was al snel in conflict met de regels. Het cultuurbeleid zorgde voor concurrentievervalsing, daar waar kunst- en cultuurproducten werden

ondersteund (Kleekamp, 1992:316). Om conflicten en misverstanden te voorkomen werd cultuur in 1991 onderdeel van het Verdrag van Maastricht. In Artikel 151 van het verdrag is het cultuurbeleid vastgelegd. Met de ratificatie van dit verdrag zijn lidstaten verplicht om hun cultuurbeleid in te richten naar de richtlijnen van het verdrag. In het verdrag zijn regels opgenomen die ruimte bieden voor een nationaal cultuurbeleid en die niet onderworpen zijn aan economische voorwaarden. Daarnaast krijgt de Europese Unie – EG is in het verdrag omgevormd tot Europese Unie - een beperkte functie in het uitzetten van een cultuurbeleid. De EU moet volgens het verdrag voorwaarden creëren voor de culturele sector om te kunnen opereren en de economische verantwoordelijkheid dragen (www.europa-nu.nl, 2008). Tevens moet de EU een bijdrage leveren aan de ontplooiing van de culturen van de lidstaten onder eerbiediging van de nationale en regionale staten van die culturen, nadruk leggen op het gemeenschappelijk cultureel erfgoed, uitwisselen van cultuur op niet-commerciële basis en ondersteuning verlenen op artistiek en literair gebied (www.europa-nu.nl, 2008). Dit vertaalt zich in het aanmoedigen en ondersteunen van samenwerking tussen lidstaten, de Derde wereld, internationale organisaties op cultuurgebied en de Raad van Europa. Ook zijn in het Verdrag van Maastricht - na de afschaffing van de grenscontroles in de EU - regels opgenomen die cultuurgoederen beschermen tegen onrechtmatige uit- en invoer. De regels beschrijven dat bij het uitvoeren van cultuurgoederen een exportvergunning die in de gehele EU geldig is moet kunnen worden overlegd. De regels garanderen dat bij onrechtmatige uitvoer van cultuurgoederen, de goederen terug worden gegeven aan de lidstaat waar ze onrechtmatig zijn uitgevoerd (www.europarl.europa.eu, 2008).

3.3 Cultuurbeleid Europese Unie

De Europese Unie gaat bij het cultuurbeleid uit van twee uitgangspunten, namelijk het soevereiniteitsbeginsel en het subsidiariteitsbeginsel. Deze beginselen maken deel uit van het gemeenschapssysteem van de Europese Unie. Het soevereiniteitsbeginsel biedt bescherming aan het cultuurbeleid van de lidstaten. Het subsidiariteitsbeginsel gaat uit dat op een zo laag mogelijk niveau in de Europese Unie beslissingen moeten worden genomen. Het begrip soevereiniteit is in de zestiende eeuw voor het eerst geïntroduceerd door Jean Bodin. Soevereiniteit betekent absolute en duurzame macht van de staat. Bodin introduceerde soevereiniteit om ten gunste van de vorst een einde te maken aan de machtsstrijd tussen de vorst, adel en kerk (Dop-Schuddeboom, 2001:915). De Europese Unie heeft geen absolute soevereine status. De Europese Unie heeft steeds meer kenmerken van een supranationaal systeem dan van een soevereiniteitsbeginsel. Supranationaal betekent 'boven de naties'. In het geval van bijvoorbeeld conflicten tussen lidstaten overtreffen Europese Unie wetten nationale wetten. Het Europese Hof kan aan de hand van bindende wetgeving beslissen over de soevereiniteit van een land (www.nl.euabc.com, 2008). Het Europese Hof kan de soevereiniteit van een Europese lidstaat beperken of uitbreiden. Het Verdrag van Maastricht bevorderde de politieke integratie. Europese Gemeenschappen, Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid, en politieke en justitiële samenwerking in strafzaken werden ingesteld. De Europese Unie heeft met het Verdrag van Maastricht soevereine lidstaten beperkingen opgelegd. Bepaalde functies en bevoegdheden worden nu niet meer op nationaal maar op het niveau van de Europese Unie geregeld. Het Verdrag van Maastricht heeft een Europees burgerschap ingevoerd, de

bevoegdheden van het Europees Parlement versterkt en de Europese en Monetaire Unie op gang gebracht (www.europa.eu, 2008).

Op bepaalde terreinen zijn uitzonderingen gemaakt. Het soevereiniteitsbeginsel is dan in principe wel van toepassing. Op het gebied van het cultuurbeleid is dit het geval. De lidstaten mogen zelf beslissingen nemen over cultuur en erfgoed. De lidstaten mogen een eigen cultuurbeleid voeren en hun eigen cultuur in bescherming nemen. Daarnaast betekent dit dat lidstaten samenwerkingsverbanden met andere soevereine staten aan mogen gaan (www.nl.euabc.com, 2008). De Europese Unie heeft - in het Verdrag van Maastricht – alleen steunmaatregelen opgenomen om cultuur en instandhouding van het cultureel erfgoed te bevorderen (www.europa.eu, 2008). Het optreden van de Europese Unie is daarmee gericht op de bevordering van de samenwerking tussen Europese lidstaten en ondersteuning van de daaruit voortvloeiende activiteiten. Indien de lidstaten de voorwaarden van het handelsverkeer en de mededingingsvoorwaarden schenden, zozeer dat het gemeenschappelijk belang van de Europese Unie wordt geschaad, dan zal de Europese Unie maatregelen nemen (www.europa.eu, 2008).

Het subsidiariteitsbeginsel is een centraal principe in de rooms-katholieke maatschappijleer en wordt voor het eerst beschreven in 1931 in een pauselijke zendbrief. Volgens het subsidiariteitsbeginsel is de maatschappij een levend organisme, dat opgebouwd is uit van elkaar afhankelijke en onafscheidelijke onderdelen, die elk hun eigen functie hebben (Dop-Schuddeboom, 2001:945). Het doel van het subsidiariteitsbeginsel is dat functies op een zo laag mogelijk niveau worden uitgevoerd (OCW, 2002:219). Hogere niveaus mogen geen zaken tot zich trekken die op een lager niveau kunnen worden geregeld. Op Europees niveau is het subsidiariteitsbeginsel in het Verdrag van Maastricht als grondbeginsel vastgelegd. Uitgangspunt van het beginsel is dat besluiten van de Europese Unie zo dicht mogelijk bij de burgers worden genomen. Indien besluiten op nationaal, provinciaal of gemeentelijk niveau worden geregeld, mag de Europese Unie enkel optreden indien deze besluiten toch beter op het niveau van de Europese Unie kunnen worden genomen (www.europa.eu, 2008). De Europese Unie treedt op indien zaken doeltreffender geregeld kunnen worden. Daarnaast moet de EU zich houden aan het evenredigheid- en noodzakelijkheidsbeginsel. De doelstellingen moeten worden bereikt zonder dat doelstellingen worden overtroffen. De EU moet de noodzakelijke doelstellingen bewerkstelligen meer niet. Het subsidiariteitsbeginsel zorgt er voor dat invloed van hogere niveaus - onder andere Europese Commissie – op lagere niveaus wordt beperkt en afgebakend (www.europa-nu.nl, 2008). Het subsidiariteitsbeginsel zorgt voor de mogelijkheid dat Nederland een eigen cultuurbeleid kan voeren.

Uitgaande van het subsidiariteit- en soevereiniteitsbeginsel is het monumentenbeleid daarom niet op het niveau van de Europese Unie geregeld. Omdat het monumentenbeleid op nationaal niveau geregeld wordt, ligt de nadruk op samenwerking, ondersteuning, stimulering en aanvulling van activiteiten van de lidstaten (www.europarl.europa.eu, 2008). De Europese Unie stelt werkplannen samen voor cultuur. In deze werkplannen worden voornemens en verantwoordelijkheden betreffende cultuur beschreven. Ook cultuurprogramma's die de EU organiseert en financiert worden besproken. Voorbeelden van cultuurprogramma's zijn het Kaleidoscope-programma, het Ariane-programma en het Raphaël-programma. Bij het Ariane-programma levert de EU elk jaar een bijdrage aan de

Europese literatuurprijs (www.europarl.europa.eu, 2008). Daarnaast worden programma's gefinancierd die de samenwerking tussen landen stimuleren. Een EU gefinancierd programma is het INTERREG ICC. Het INTEREGG ICC programma stimuleert de samenwerking tussen regio's met het doel kennis en ervaring te delen. De Europese Unie is van mening dat cultuur een belangrijk instrument is voor de harmonisatie tussen landen (Fisher, 2007:31).

3.4 Monumentenbeleid Europese Unie

Het monumentenbeleid van de Europese Unie is onderdeel van het erfgoedbeleid. De Europese Unie spreekt niet vaak over monumenten, maar over erfgoed. Het proces van Europese eenwording bevordert de aandacht voor de culturele sector en dus ook voor de monumentenzorg. De Europese regelgeving zorgt voor het versterken van het belang van een Europese samenwerking op het gebied van de monumentenzorg (Van Beusekom, 2006:1-3). Ondanks dat het monumentenbeleid van de EU zich richt op het in stand houden en beschermen van monumenten die van Europees belang zijn, kunnen de lidstaten - met inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel - niet verplicht worden naar een Europees universeel monumentenbeleid te gaan. De EU legt daarom de nadruk op het gemeenschappelijk cultureel erfgoed, zonder verplichtingen aan de lidstaten te stellen. De Europese Unie richt zich voornamelijk op het organiseren van erfgoedprogramma's, uitwisselingen tussen landen, het opzetten van Europese culturele netwerken en het geven van cursussen en workshops. De behoefte aan internationale uitwisseling van kennis in Europa is groot (Van Beusekom, 2006:1-3). In het verleden is er een aantal programma's geweest om erfgoed in de Europese Unie onder de aandacht te brengen en de instandhouding van het cultureel erfgoed te stimuleren. De programma's dragen bij aan een drukker cultureel verkeer in de Europese Unie (OCW, 2002:218).

Sinds 1975 wordt elk jaar in de Europese Unie een stad tot 'Culturele Hoofdstad van Europa' benoemd. De hoofddoelstelling van het programma is de diversiteit in de Europese cultuur onder de aandacht brengen, uitgaande van het feit dat veel Europese culturen een gezamenlijke bron hebben (www.europa-nu.nl, 2008). Elke lidstaat kan een stad voordragen als de culturele hoofdstad van Europa. Indien een stad in aanmerking komt voor 'Culturele Hoofdstad van Europa' dan zal uiterlijk vier jaar van tevoren een dossier worden aangemaakt door de desbetreffende lidstaat. In het dossier moet worden aangegeven op welke wijze de stad tracht de doelstellingen van het Europese programma te bewerkstelligen. Dit betekent: Europese gemeenschappelijke culturele stromingen, waarvoor de stad een bron van inspiratie is geweest of waartoe zij een bijdrage van betekenis heeft geleverd, tot hun recht laten komen; evenementen en scheppend werk te bevorderen waarbij actoren uit de culturele sector van andere steden van de lidstaten van de EU worden betrokken en die tot duurzame culturele samenwerking leiden, en het rondreizen van de actoren in de Europese Unie te stimuleren; brede lagen van de bevolking te mobiliseren en bij het project te betrekken; voor de opvang van de burgers van de Europese Unie te zorgen en de uitstraling van de op te zetten evenementen via de culturen van Europa en die van de andere delen van de wereld te bevorderen en het historisch erfgoed en de stedelijke architectuur en de kwaliteit van het leven in de stad op te waarderen (www.europa.eu, 2008). In dit programma is historisch erfgoed een belangrijk onderwerp. De EU subsidieert daarom evenementen en programma's die een bijdrage leveren aan het historisch erfgoed. De stad moet aannemelijk maken op welke wijze zij tracht het historisch erfgoed op te

waarderen. Dit kan door restauratieprogramma's of evenementen. Een jury samengesteld door de Europese Commissie, beoordeelt de voornemens van de stad en brengt advies uit over de benoeming van de stad tot 'Culturele Hoofdstad van Europa'. Daarnaast brengt het Europees Parlement een advies uit en geeft de Europese Commissie een aanbeveling. Aan de hand van deze adviezen en aanbevelingen beslist de Europese Raad over de aanwijzing van de stad als 'Culturele Hoofdstad van Europa'. Het programma is in 1985 opgezet. In 1987 werd Amsterdam als eerste Nederlandse stad benoemd tot Europese culturele hoofdstad. In 2001 werd Rotterdam benoemd tot Europese culturele hoofdstad (www.europa.eu, 2008).

In de periode 1997-2000 werd het Raphaël-programma ingesteld om de samenwerking tussen lidstaten betreffende het Europees cultureel erfgoed te bevorderen. Het was een communautair actieprogramma, dit betekent een actieprogramma voor Europese Unie lidstaten. Het programma had een budget van 30 miljoen voor vier jaar verdeeld over Europa. Volgens de Lusenet (1998:24) is dit erg weinig voor een dergelijk programma. Het programma omvatte - naast monumenten - meerdere vormen van cultureel erfgoed die van een gezamenlijke budget moesten worden betaald. Indien een project in aanmerking wilde komen, dan diende het project van Europees belang te zijn en moesten er ten minste drie andere landen meedoen. Het programma stimuleerde de samenwerking tussen lidstaten. Vooral kennis en informatie werden uitgewisseld. Daarnaast bood het programma de mogelijkheid tot training van professionals door cursussen en workshops (Lusenet, de, 2008:24). Slechts één op de zeven projecten kreeg een subsidie toegewezen. Volgens Lusenet (1998:25) was naast het te kleine projectbudget de toewijzingsprocedure ondoorzichtig en de bureaucratie belemmerend. Het programma bood ondanks deze belemmeringen wel perspectief voor mogelijke samenwerking en kennisontwikkeling.

In de periode 2000-2006 werd kaderprogramma 'Cultuur 2000' ingesteld. Het was een breed cultuurprogramma, erfgoed was er onderdeel van. Het kaderprogramma was gericht op het hele Europese maatschappijmodel. De burgers dienden meer betrokken te worden bij het programma en zich ervan bewust te worden tot dezelfde gemeenschap te behoren. Cultuur moest toegankelijker worden en meer mensen bereiken (www.europa.eu, 2008). De Europese Unie heeft, nadat lidstaten deelnamen aan het programma, initiatieven ontwikkeld om aan te tonen dat het naast economische en financiële doelstellingen ook andere doelstellingen had. Bij besluiten dienden bijvoorbeeld meer rekening te worden gehouden met het cultuuraspect. De doelstellingen werden voornamelijk bereikt door drie activiteiten, namelijk vernieuwende en experimentele acties, culturele samenwerkingsovereenkomsten en bijzondere culturele evenementen met een Europese en/of internationale dimensie (www.europarl.europa.eu, 2008). Naast de doelstellingen stimuleerde het programma eveneens de samenwerking, kennis en initiatieven op het gebied van cultuur. Net als in het Raphaël-programma moesten er meerdere landen aan deelnemen. Het minimum aantal landen dat deel moest nemen verschilde per activiteit. Bij specifieke, vernieuwende en/of experimentele acties dienden minimaal drie landen deel te nemen, bij geïntegreerde acties dienden minimaal vijf landen deel te nemen. De projecten waren hierdoor van grensoverschrijdende aard. Aan het programma deden dertig landen mee, waarvan 25 lidstaten, drie landen van de Europese Economische Ruimte en twee kandidaat-lidstaten. De commissie van het Europees Parlement –

ondersteund door een raadgevend comité - was verantwoordelijk voor de uitvoering van het programma (www.europarl.europa.eu, 2008). Het programma had een programmerings- en financieringsinstrument. Het budget van het programma was 236.5 miljoen euro, dat is meer dan bij het Raphaël-programma. Toch is het minder dan het Europees Parlement voor ogen had. Met de ratificatie van het Verdrag van Maastricht kregen het Europees Parlement, de Europese Commissie en de Raad van de Europese Unie bevoegdheden om besluiten te mogen nemen betreffende artikel 151 van het Verdrag van Maastricht. Echter in het kaderprogramma 'Cultuur 2000' kwamen tijdens het vaststellen van het programmabudget tekortkomingen van het artikel naar voren. Het Europees Parlement pleitte voor een budget van 250 miljoen euro. Bij besluiten op grond van dit artikel is echter in de Raad van de Europese Unie eenparigheid van stemmen nodig. Echter in de Raad van de Europese Unie weigerde één lidstaat niet meer dan 167 miljoen euro te betalen voor vijf jaar. Om dergelijke problemen te voorkomen zijn in het Verdrag van Nice wijzigingen aangebracht (www.europarl.europa.eu, 2008).

Sinds 2002 is er de Europese Unie prijs voor cultureel erfgoed. De Europese Unie deelt in samenwerking met Europa Nostra een prijs uit aan initiatieven betreffende cultureel erfgoed. Programma's die in aanmerking komen zijn educatie programma's over erfgoed, onderzoeken en programma's die bijdragen aan het behoud van erfgoed (Van der Ven, 2008:38).

Net als in de vorige cultuurprogramma's is in het programma 'Cultuur 2007' het begrip 'samenwerking' zeer belangrijk. In 2006 is 'Cultuur 2007' ingesteld voor de periode 2007-2013. Het programma heeft een budget van 400 miljoen euro. De algemene doelstelling van het programma is de door alle Europeanen gedeelde culturele ruimte te versterken om het ontstaan van een Europees burgerschap te bevorderen (www.europa.eu, 2008). De drie doelstellingen die zijn geformuleerd hebben voornamelijk betrekking op de stimulering en de bevordering van een interculturele dialoog, de transnationale mobiliteit en het transnationale verkeer van artistieke en culturele producten. De doelstellingen zijn niet gericht op erfgoed. Toch moet het programma gezien worden als een programma dat cultureel erfgoed indirect bevordert. In 2010 zal een evaluatie worden gehouden over de voortzetting van het programma. In 2015 zal een uiteindelijke evaluatie plaatsvinden (www.europa.eu, 2008).

Diverse erfgoedprojecten hebben geprofiteerd van het INTERREG programma. Een project dat gefinancierd wordt door INTERREG ICC is INHERIT. Met dit project wordt de samenwerking tussen regio's in Europa op het gebied van erfgoed gestimuleerd. Het is een project van de European Association of Historic Towns and Regions. Diverse Europese steden doen mee aan dit project, zoals Newcastle, Dordrecht, Gdańsk, Göteborg, Verona, Ubeda en Belfast (EAHTR, 2007:1-11). Het is gefinancierd door het Europese Regionale Ontwikkelingsfonds. Indirect betekent dit dat de EU het INHERIT project financiert. Het INTERREG programma is door de Europese Unie voor de periode 2002-2006 ingesteld. Echter lopen de projecten op dit moment nog. Het is de bedoeling dat alle activiteiten eind 2008 worden afgerond (www.interreg3c.net, 2008).

De nieuwe Europese agenda voor cultuur is gericht op mondialisering. De cultuurprogramma's die de Europese Unie inzet zijn over het algemeen gericht op de bewustwording van de burger betreffende de culturen die binnen de EU aanwezig zijn. De EU is gericht op bevordering van culturele

verscheidenheid en interculturele dialoog (www.europa.eu, 2008). Het jaar 2008 werd uitgeroepen tot het 'Europees Jaar van de interculturele dialoog'. Het budget van het programma is tien miljoen euro. Per land wordt één project uitgevoerd (www.interculturaldialogue2008.eu, 2008). Cultureel erfgoed is in het nieuwe werkplan voor cultuur 2008-2010 een klein onderdeel van de interculturele dialoog. In het werkplan wordt beschreven dat cultureel erfgoed door cultureel toerisme en de daaraan gerelateerde projecten moet worden gepromoot. Ook zal de EU zich blijven inzetten voor de digitalisering van informatie over erfgoed. Initiatieven die voortvloeien uit het werkplan moeten worden geïmplementeerd door de lidstaten. Een commissie zal daarop toezien (Raad van Ministers, 2008:1-15).

3.5 Achtergronden cultuurbeleid Raad van Europa

De Raad van Europa is de oudste politieke organisatie in Europa en de eerste politieke organisatie die met een Europese culturele conventie kwam (Cerri, 2007:19-28). De Europese Culturele Conventie uit 1954 te Parijs is het begin van een culturele samenwerking tussen Europese landen op het gebied van onderwijs, cultuur, sport en jeugd (www.coe.int, 2008). De Raad van Europa vervulde hiermee een voortrekkersrol (Hofstra, 1998:28-53). Landen die in 1954 deelnamen waren België, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, IJsland, Ierland, Italië, Nederland, Noorwegen, Spanje, Luxemburg, Turkije en Engeland. Nederland heeft het verdrag in 1956 geratificeerd. Op dit moment hebben 49 landen het verdrag geratificeerd (www.conventions.coe.int, 2008).

Het aantal landen dat deelneemt aan een verdrag en het ratificeert verschilt per verdrag. Dit heeft onder andere te maken met het nut en de toepassing- en implementatiemogelijkheden van het verdrag in de landen. Sinds de Europese Culturele Conventie uit 1954 zijn diverse besluiten genomen en verdragen gesloten op het gebied van educatie, cultuur en erfgoed. De verdragen fungeren binnen de kaders van het Europese Culturele Conventie uit 1954 en overlappen elkaar dikwijls. De Raad van Europa is hoofdzakelijk gericht op de samenwerking tussen de leden in Europa. Toch biedt het Verdrag van Parijs de mogelijkheid aan niet-leden om deel te nemen, zonder dat daar een tussenkomst van de Comité van Ministers voor nodig is. Verdragen waar alleen leden aan deel kunnen nemen zijn het Verdrag van Parijs (1957), betreffende gelijkwaardigheid examenpunten van studenten in binnen- en buitenland; het Verdrag van Parijs (1958), omtrent film- en televisieprogramma's; het Verdrag van Parijs (1959), betreffende gelijkstelling en erkenning universitaire diploma's; het Verdrag van Straatsburg (1960), ter bescherming van uitzendrechten; het Verdrag van Straatsburg (1964), ter gelijkstelling en erkenning universitaire diploma's; het Verdrag van Straatsburg (1965), betreffende de bescherming van televisiestations en uitzendrechten; het Verdrag van Delphi (1985), ter bescherming van erfgoed tegen criminaliteit; het Verdrag van Granada (1985) ter bescherming van architectonisch erfgoed; het Verdrag van Lissabon (1997), omtrent gelijkstelling hoger onderwijs in Europa; het Verdrag van Florence (2000), ter bescherming van het Europees landschap en het Verdrag van Faro (2005) betreffende de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving (www.conventions.coe.int, 2008). Verdragen die ook gesloten ook kunnen worden door niet-leden van de Raad van Europa, zonder tussenkomst van de Comité van Ministers zijn het Verdrag van Parijs (1969), besluit over de continuering van een uitkering aan studenten die in het

buitenland gaan studeren; het Verdrag van Londen (1969) ter bescherming van archeologisch erfgoed; het Verdrag van Rome (1990) betreffende de algemene gelijkwaardigheid van hoger onderwijs; het Verdrag van Valletta (1992), ter bescherming van archeologisch erfgoed; het Verdrag van Straatsburg (1992), betreffende de bescherming van de Europese filmindustrie; het Verdrag van Straatsburg (1994), omtrent de bescherming van auteurs- en filmrechten en het uitzenden via de satelliet; het Verdrag van Straatsburg (2000), ter promotie van het transnationaal verkeer van jonge vrijwilligerswerkers en het Verdrag van Straatsburg (2001), ter bescherming van audiovisueel erfgoed (www.conventions.coe.int, 2008).

De Raad voor Cultuur heeft sinds 1969 een vijftal cultuurconferenties gehouden waarbij verdragen zijn uitgekomen. Cultuurresoluties worden aangenomen door ministers van cultuur. Tijdens de conferenties werden diverse voornemens geformuleerd die samen een verdrag vormen. Resoluties die tijdens conferenties zijn aangenomen: het Verdrag van Brussel (1969); het Verdrag van Granada (1985); het Verdrag van Malta (1992); het Verdrag van Helsinki (1996) en het Verdrag van Portorož (2001). Deze verdragen en voornamelijk het Verdrag van Malta zijn een aantal keren herzien. Daarnaast heeft de Raad van Europa sinds 1989 een aantal wijzigingen aangebracht in haar takengebied. Naast het beschermen van mensenrechten in Europa, ondersteunt de Raad van Europa Centraal- en Oost-Europese landen op het gebied van economische en politieke hervormingen en stelt zij de kennis beschikbaar op het gebied van de mensenrechten, de lokale democratie, het onderwijs, cultuur en het milieu (www.coe.int, 2008). De conventies die zijn aangenomen dienen als basis voor landen om hun eigen identiteit en cultuur te beschermen. Het gaat hierbij om cultuurerfgoed-, landschap- en natuurbeschermingconventies.

3.6 Cultuurbeleid Raad van Europa

De missie van de Raad van Europa is 'Het verhogen van respect voor de mensenrechten, de uitvoering van de democratie en wetten' (www.coe.int, 2008). Het cultuurbeleid is een essentieel instrument om dit te bewerkstelligen. De Raad van Europa kan deelnemende landen niet dwingen om een Europees cultuurbeleid te voeren. Zij biedt leden de mogelijkheid deel te nemen aan cultuurverdragen en programma's. De conventies dienen als een basis voor de regelgevingen in de landen. Een land zelf beslist of zij hieraan deelneemt. De programma's stimuleren de samenwerking tussen landen en creëren draagvlak op diverse terreinen waarop de Raad van Europa actief is. (www.coe.int, 2008).

Cultuurprogramma's worden ingezet om de harmonisatie te bewerkstelligen (Cerri, 2007:19-28). Het gaat hierbij niet alleen om harmonisatie tussen landen maar ook tussen regio's. Op dit moment zijn er cultuurprogramma's die conventies monitoren. Dit zijn 'CultureWatchEurope', 'Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe' en 'HEREIN' (www.coe.int, 2008). Het zijn instrumenten die dienen als een platform waar kennis over de grenzen kan worden gedeeld. Ook worden er samenwerkingprogramma's opgezet ter bevordering van de ontwikkeling van beleid en management in erfgoed- en cultuursectors. Voorbeelden hiervan zijn het Kiev initiatief en het Zuid-Oost Europa programma. Een ander belangrijke doelstelling van het cultuurbeleid van de Raad van Europa is het vergroten van draagvlak, participatie en kennis bij het publiek voor cultuur en erfgoed. Evenementen en tentoonstellingen worden georganiseerd om het publiek te laten participeren en kennis te geven.

Evenementen die een meerwaarde hebben voor deze doelstelling krijgen meer steun. Deze projecten zijn te herkennen aan een 'Cultural Event' label (www.coe.int, 2008). Verder geeft de Raad van Europa prijzen weg aan projecten die zeer geslaagd zijn. Maar is er bij de Raad van Europa een constante daling van cultuurprogramma's en financieringsmogelijkheden (Pirkovič, 2004:108-115). De Europese Unie daarentegen wordt steeds sterker door grotere budgetten. Volgens Hofstra (1998:10-11) is het geldgebrek van de Raad van Europa ook al in 1998 een groot probleem. De Raad zoekt daarom steeds naar een samenwerking met de Europese Unie. Echter sinds de invoering van het Verdrag van Maastricht is er nauwelijks samenwerking geweest. De laatste jaren heeft de Raad van Europa af en toe een samenwerkingsverband met de Europese Unie. Voorbeelden hiervan zijn de 'Europese Erfgoed Dagen' en het 'Interculturele Dialoog'. Ook hebben de Raad van Europa en de Europese Unie gezamenlijk aan projecten prijzen weggegeven. Volgens Pirkovič (2004:108-115) kan de Raad van Europa op Europees niveau een grotere beslissende rol spelen door gebruik te maken van haar conventies.

Verdragen en resoluties zijn één van de belangrijkste voortbrengselen van de Raad van Europa. Resoluties en verdragen worden tijdens ministersconferenties besproken en aangenomen. De Raad van Europa organiseert al sinds 1969 ministersconferenties voor cultureel en erfgoed. De eerste conferentie was in Brussel in 1969. De conferentie had betrekking op bescherming van archeologisch erfgoed (www.conventions.coe.int, 2008). In 2005 had de ministersconferentie in Faro het thema Interculturele dialoog. Het dient als basis voor harmonie en duurzame ontwikkeling in Europa en haar buurregio's. Samen met UNESCO werd een platform voor interculturele dialoog opgezet, ter promotie van de interculturele dialoog tussen landen, regio's en culturen (www.coe.int, 2008). Uit de conferentie is het Verdrag van Faro voortgekomen

3.7 Monumentenbeleid Raad van Europa

Al in een vroeg stadium van haar bestaan is de Raad van Europa een actieve rol gaan vervullen in de monumentenzorg (Hofstra, 1998:23-52). De Raad van Europa heeft sinds haar oprichting in 1949 meer erfgoedverdragen gesloten dan de EU. Net als het cultuurbeleid is het monumentenbeleid een stapel aan verdragen die sinds de oprichting van de Raad van Europa zijn ondertekend. Sommige verdragen zijn een aanvulling op eerdere ondertekende verdragen.

Het monumentenbeleid van de Raad van Europa fungeert binnen de kaders van het Verdrag van Parijs 1954. Tijdens de Europese ministersconferentie in 1969 te Brussel werden richtlijnen opgesteld voor behoud en herstel van gebouwd cultureel erfgoed en werd er voorgenomen om een bepaald jaar uit te roepen tot monumentenjaar (Hofstra, 1998:28-53). Het jaar 1975 werd uitgeroepen tot monumentenjaar. De campagneslogan van het jaar was 'Een toekomst voor ons verleden'. Centraal stond de bescherming van gebouwd architectonisch erfgoed. Diverse projecten werden georganiseerd. Daarnaast werd in 1975 een conferentie in Amsterdam gehouden. Gedurende de conferentie werd een charter opgesteld, ook wel het Verdrag van Amsterdam. In de charter werden voornemens en principes opgenomen betreffende erfgoed. Een principe was om een grotere samenwerking tussen departementen en disciplines te bereiken ter bevordering van het behoud van erfgoed. De monumentenzorg zou een belangrijke rol moeten gaan spelen bij planologische ontwikkelingen. Tevens zou niet alleen één afzonderlijke monument, maar een gebied aan

monumenten moeten worden beschermd. Ook moest de burger bewust worden van de voordelen en waarden van gebouwd Europees erfgoed. (Hofstra, 1998:28-53).

In 1985 werd het Verdrag van Granada ondertekend. Het verdrag dient ter versterking en promotie van een beleid ter bescherming van architectonisch erfgoed in Europa. Tevens bevat het voornemens voor een instandhoudingsbeleid dat in Europa zou worden gecoördineerd (www.conventions.coe.int, 2008). Het verdrag is in principe een uitbreiding van de Europese Charter uit 1975. Vier belangrijke aspecten zijn in het Verdrag van Granada veranderd en/of toegevoegd. Dit zijn de vernieuwing van het begrip architectonisch erfgoed, de erkenning van de economische voordelen van erfgoed, de hervorming van financieringsfaciliteiten ter ondersteuning van het herstel van de oude gebouwde omgeving en de bescherming van het architectonisch erfgoed tegen luchtvervuiling (www.minocw.nl, 2008). De verbreding van het begrip architectonisch erfgoed betekende dat onder historische monumenten nu ook groepen gebouwen en locaties vallen. De hervorming van de financieringsfaciliteiten was ter bevordering van de financiering van restauratiekosten door publieke autoriteiten (www.minocw.nl, 2008). In het verdrag is het algemene doel van de Raad van Europa vervlochten: de samenwerking tussen landen bevorderen. Voor de monumentenzorg betekent dit onder andere uitwisseling op het gebied van deskundigheid, kennis, wetenschap, restauratiewerk en methoden voor het creëren van een groter draagvlak voor erfgoed (Hofstra, 1998:28-53). Zestien landen ondertekenden het verdrag in 1985, namelijk Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Ierland, IJsland, Liechtenstein, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal, Spanje, Turkije, Engeland en Zweden. Frankrijk ratificeerde het verdrag in 1987 als eerste. Van de zestien landen die toentertijd het verdrag ondertekenden hebben op dit moment elf landen het verdrag geratificeerd. In totaal hebben op dit moment 38 landen het verdrag geratificeerd (www.conventions.coe.int, 2008). IJsland en Malta hebben het verdrag niet ondertekend, omdat het verdrag betrekking heeft op erfgoed dat niet of nauwelijks aanwezig zou zijn in Malta en IJsland. Ook Zwitserland heeft het verdrag niet ondertekend, omdat het goedkeuringsproces te ingewikkeld zou zijn (www.minocw.nl, 2008). Nederland heeft het verdrag op 15 februari 1994 geratificeerd en op 1 juni 1994 is het verdrag in Nederland in werking getreden. Dit betekent dat het vrij lang heeft geduurd voordat Nederland het heeft geratificeerd. In 1991 werd het verdrag pas bij de Staten-Generaal ingediend. De oorlog in voormalig Joegoslavië zorgde er voor dat de bescherming van erfgoed op de agenda kwam te staan. Het was een lastige taak om het verdrag in de Monumentenwet 1988 in te passen. Diverse begrippen uit het verdrag sloten niet aan bij de begrippen in de Monumentenwet. Daarnaast had de Nederlandse overheid een andere visie op monumentenbeleid dan de andere landen van de Raad van Europa. Dit compliceerde de inbedding en dit had tot gevolg dat Nederland niet alles uit het Verdrag van Granada heeft gehaald dat er in zit (www.minocw.nl, 2008).

De Verklaring van Helsinki (1996) is een uitkomst van de vierde ministersconferentie voor cultureel erfgoed. In de verklaring zijn onderwerpen behandeld die betrekking hebben op erfgoed. Het gaat daarbij om de politieke dimensie van cultureel erfgoed, cultureel erfgoed als factor van opbouwend Europa en cultureel erfgoed als factor voor duurzame ontwikkeling (Hofstra: 1998:33).

Het Verdrag van Florence (2005) is ter bescherming van het Europees landschap. Het is het eerste Europese verdrag dat gericht is op landschap. In 2005 is deze door Nederland geratificeerd. Dit betekent dat het landschap in Nederland verplicht beschermd moet worden door een goede planning en beheer. Het uitgangspunt van het verdrag is dat het landschap bijdraagt aan de vorming van de culturen, het welzijn van burgers en de Europese identiteit. Daarnaast dient het landschap als basis voor het Europees natuurlijk en cultureel erfgoed (www.minInv.nl, 2008).

De vijfde ministersconferentie voor cultureel erfgoed werd gehouden in Portorož (2001). Tijdens de conferentie zijn een drietal resoluties aangenomen. De eerste heeft betrekking op erfgoed en globalisering. De tweede op de toekomstige activiteiten van de Raad van Europa in het erfgoedveld in de periode 2002-2005. De laatste heeft betrekking op de rol die vrijwilligersorganisaties spelen in het erfgoedveld (www.coe.int, 2008).

In 2005 werd het Verdrag van Faro ontworpen. Het verdrag gaat in op de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving. Het verdrag is opgebouwd uit twee principes. Ten eerste: 'Iedereen, alleen of als lid van een gemeenschap, heeft het recht, zonder discriminatie, om te genieten, toegang te hebben tot en aandeel te hebben in het verrijken van erfgoed, in de context van zijn fundamentele rechten'. Ten tweede: 'Iedereen, alleen of als lid van een gemeenschap, is verplicht om erfgoed van andere te respecteren en stil te staan bij de algemene belangen van erfgoed' (Pirkovič, 2004:109). De bedoeling is dat de maatschappij zich verantwoordelijk gaat voelen voor het behoud van erfgoed. Maar deze principes zijn moeilijk in een wet toe te passen (Pirkovič, 2004:108-115). De vraag is dan ook heeft dit verdrag toegevoegde waarden voor de samenleving en erfgoed? Nederland heeft het in ieder geval nog niet ondertekend.

Naast verdragen en resoluties zet de Raad van Europa zich ook in voor erfgoedprogramma's en projecten. In 1999 vormde de Raad van Europa een netwerk van historische steden, genaamd 'European Association of Towns en Regions. Het doel van de associatie is om erfgoed te promoten in steden in Europa, samenwerking tussen steden te bevorderen en kennis uit te wisselen (EAHTR, 2007:1-135). Diverse projecten worden georganiseerd door de associatie, waaronder ook het al eerder vermelde INHERIT project. Doordat de Europese Unie dit project financiert vindt indirect samenwerking plaats tussen EU en Raad van Europa. Een ander erfgoedprogramma dat is opgezet door de Raad van Europa is HEREIN. Het heeft als doelstelling het monitoren van de conventies van de Raad van Europa. Het dient daarnaast als platform voor professionals in de erfgoedsector. Kennis en informatie over erfgoedbeleid in andere Europese landen kunnen worden opgezocht. Tevens is HEREIN een instrument om de harmonisatie tussen Europese landen te bewerkstelligen. Niet alle leden van de Raad van Europa nemen deel aan HERREIN. Het Kief initiatief is een programma waarbij erfgoed wordt gebruikt om vrede en democratie te bewerkstelligen en vertrouwen in de regio terug te winnen. Ook in Zuidoost Europa zet de Raad van Europa zich druk in voor erfgoed (www.coe.int, 2008). De Raad van Europa zet diverse erfgoedprojecten in om het draagvlak in de samenleving te vergroten. Erfgoedprojecten die hiervoor van waarde zijn, zijn: 'Cultuur Routes' en 'Europese erfgoeddagen'. Daarnaast worden diverse tentoonstellingen gerealiseerd om een draagvlak voor erfgoed te creëren (www.coe.int, 2008).

Hoofdstuk 4 Case study: Verdrag van Malta

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het Verdrag van Malta getoetst, ook wel het Verdrag van Valletta genoemd. Het verdrag is op 16 april 1992 ondertekend in de hoofdstad van Malta door de ministerraad van de Raad van Europa. Het verdrag is ten behoeve van bescherming van cultureel erfgoed dat zich in de bodem bevindt. De stappen die zijn ondernomen van initiatiefneming tot de ratificatie van het verdrag zullen worden besproken. De case study dient als een exemplarisch voorbeeld voor de totstandkoming van een Europees beleid.

4.2 Aanleiding verdrag

De omvang van erfgoed in Europa neemt sinds de Tweede Wereldoorlog af. Grote ruimtelijke ontwikkelingen, met als gevolg verandering van landschap, zorgen voor minder archeologisch erfgoed in Europa (Duineveld, 2003:4-5). Voor 1992 was er in Europa geen verdrag dat bij ruimtelijke ingrepen rekening hield met het archeologisch erfgoed. Het Verdrag van Londen was voor 1992 de enige bescherming voor archeologisch erfgoed. Het werd op 6 mei 1969 door twaalf leden van de Raad van Europa ondertekend. Dit waren België, Cyprus, Denemarken, Tsjechië, Frankrijk, Duitsland, IJsland, Italië, Luxemburg, Malta, Zweden, Zwitserland en Engeland. Nederland heeft het verdrag nooit ondertekend en geratificeerd (www.conventions.coe.int, 2008). Het verdrag bood bescherming alle aan overblijfselen en objecten of sporen van menselijk bestaan, die wetenschappelijke informatie bieden over het menselijk bestaan. De deelnemers waren verantwoordelijk voor de uitvoering van de richtlijnen die waren opgesteld. Diverse richtlijnen moesten bescherming bieden aan gebieden van archeologische aard. Bij opgravingen moesten zones worden gecreëerd voor het behoud en onderzoek van archeologische vondsten. Het terrein moest worden beschermd. Alleen toegang moest worden verleend aan geautoriseerde professionele personen. De gevonden vondsten worden moesten ingezet voor de wetenschap, het onderwijs en culturele doelen. De deelnemende landen moesten zorg dragen voor het creëren van een draagvlak bij het publiek voor archeologische objecten. Het verdrag benadrukte het principe van internationale samenwerking (Raad van Europa, 2008:3).

De richtlijnen die bescherming moesten bieden aan het archeologisch erfgoed waren niet toereikend. De toenemende ruimtelijke ontwikkelingen bedreigden het archeologische erfgoed (<http://www.racm.nl>, 2008). Veel archeologisch erfgoed verdween nog steeds met de veranderingen in het landschap. Een nieuw verdrag moest er komen om het verlies van archeologisch erfgoed tegen te gaan. In 1992 werd in Valletta het Verdrag van Malta ondertekend. Het Verdrag van Malta is een aanvulling op het Verdrag van Londen. Het biedt meer mogelijkheden voor de bescherming van het archeologisch erfgoed in Europa (David, 2007:2-6).

4.3 Inhoud van het verdrag

Het Verdrag van Malta moest verandering bieden aan het Verdrag van Londen. Het Verdrag van Malta is een herziening van het Verdrag van Londen. De Raad van Europa wilde een grotere uniciteit

in de bescherming van archeologisch erfgoed (www.conventions.coe.int, 2008). Landen die het verdrag ondertekenen zijn verplicht tot de ratificatie van de richtlijnen die in het verdrag staan. Dit betekent het benoemen van archeologisch erfgoed en opstellen van beschermingsmaatregelen, het inzetten van financiële- en ondersteuningsmaatregelen voor archeologisch onderzoek en behoud, het zorg dragen voor wetenschappelijk informatie, het opnemen van maatregelen ter voorkoming van illegaal verkeer van archeologisch erfgoed, het bevorderen van samenwerking en het verlenen van expertise op het gebied van techniek en wetenschap (David, 2007:2-6). Het belangrijkste uitgangspunt van het Verdrag van Malta is dat het archeologisch erfgoed zoveel mogelijk ter plaatse wordt behouden en zo min mogelijk wordt opgegraven en vernietigd. Het archeologisch gebied hoeft niet eerst tot monument benoemd te worden voordat het een volledige bescherming krijgt (www.erfgoednederland.nl, 2008).

Het Verdrag van Malta vult het Verdrag van Londen aan op het gebied van financiering en ruimtelijk ordening (David, 2007:2-6). In het Verdrag van Malta wordt beschreven dat een integratie van archeologie in ruimtelijke ontwikkelingen moet plaatsvinden. Dit betekent dat archeologische waarden een rol spelen bij ruimtelijke ontwikkelingen. In elk stadium van het ruimtelijk ontwikkelingsproces dient rekening gehouden te worden met archeologisch erfgoed (Hofstra, 1998:30-31). Vooraf aan grote bouwprojecten dient bodemonderzoek te worden gedaan naar eventuele archeologische resten. Indien een bodemverstoring nodig is, dan dient de veroorzaker het archeologisch onderzoek te financieren (Duineveld, 2007:3-4). Nederland dient volgens het verdrag wel het archeologisch onderzoek te ondersteunen. Volgens Hofstra (1998:30-31) wordt het ondersteunen van archeologisch onderzoek al veel in Nederland gedaan.

Ten slotte, moet volgens het verdrag worden gestreefd naar een draagvlakverbreding (www.erfgoedhuis-zh.nl, 2008). Net als in het verdrag van Londen wil de Raad van Europa in het Verdrag van Malta, dat leden een groter draagvlak creëren voor archeologisch erfgoed in Europa. De burgers moeten zich bewust worden van het belang voor de bescherming en behoud van archeologisch erfgoed.

4.4 Van initiatief tot ratificatie

De Europese Unie heeft geen aandeel in het verdrag. De initiatiefnemer van het Verdrag van Malta is de Raad van Europa. Uit de gegevens van de Raad van Europa (2008) blijkt dat het Verdrag van Malta op 16 april 1992 door twintig leden is ondertekend. Naast Nederland zijn Bulgarije, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Luxemburg, Malta, Polen, Portugal, Rusland, San Marino, Spanje, Zweden, Zwitserland, Turkije en Groot-Brittannië de eerste landen die het verdrag hebben ondertekend. Hongarije is het eerste lid dat het verdrag heeft geratificeerd, namelijk op 16 januari 1993. Daarentegen is het opmerkelijk dat Rusland, Luxemburg, Italië, San Marino en Spanje tot de laatste landen behoren die het verdrag nog niet hebben geratificeerd, terwijl zij het wel als eerste hebben ondertekend. Ook Nederland heeft pas eind 2007 het verdrag geratificeerd. In 2008 hebben 42 van 47 leden het Verdrag van Malta ondertekend. Montenegro, IJsland, Bosnië Herzegovina, Azerbeidjaan en Oostenrijk hebben het verdrag niet ondertekend. In 2008 hebben 36 leden het verdrag geratificeerd. Zeven leden hebben na ondertekenen, het verdrag niet geratificeerd. De leden die het verdrag nog moeten ratificeren zijn

België, Italië, Luxemburg, Roemenie, San Marino, Rusland, Servië en Spanje. Azerbeidjaan heeft het verdrag niet ondertekend, maar wel geratificeerd (www.conventions.coe.int, 2008). Een comité van experts is opgericht om periodiek rapport uit te brengen over de implementatie van de conventie in de lidstaten (www.conventions.coe.int, 2008).

Het heeft heel lang geduurd voordat Nederland overging tot de ratificatie van het verdrag. Dit heeft te maken met de complexiteit van het verdrag (Hofstra, 1998:31-32). In 1997 is door de Raad voor Cultuur een advies uitgebracht over de implementatie van het verdrag. In 2003 is in de Tweede Kamer een voorstel gedaan over de wijziging van de Monumentenwet 1988. Het wetsvoorstel werd in 2006 door de Eerste en Tweede Kamer goedgekeurd. Eind 2006 werd het wetsvoorstel omgezet tot de Wet op de archeologische monumentenzorg, die per 1 september inwerking trad (erfgoednederland.nl 2008). Hiermee zijn richtlijnen van het Verdrag van Malta in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd. Echter nog niet in de praktijk. Voor Nederland betekende het ondertekenen van het verdrag dat het archeologische beleidsysteem grote veranderingen moest ondergaan. Nederland heeft een fijnmazig cultuurbeleid, met als gevolg dat veranderingen in het beleidsysteem veel tijd nodig hebben. Sinds 1992 hebben veranderingen plaatsgevonden in onderzoeksinstituten, overheden, uitvoerende en controlerende instanties om de ratificatie van het verdrag voor elkaar te krijgen. Tevens waren de daarbij behorende wetten, afsprakenkaders, procedures, regels, wetten en instrumenten aan veranderingen onderworpen (Duineveld, 2007). Diverse problemen kwamen door de veranderingen aan het licht. Volgens Holleman (1997:1) zou het verdrag een regeling zijn bovenop de Nederlandse wetgeving, daarbij ontbreekt het aan een Nederlands archeologisch beleid. Er zijn geen handvatten voor individuen om beslissingen te nemen betreffende behoud of opgraving van het object. Dit betekent dat er veel verkeerde beslissingen kunnen worden genomen, met als gevolg verlies van archeologisch erfgoed. Daarnaast zouden er vele vage formuleringen in het Verdrag van Malta staan, die voor problemen kunnen zorgen. Het verdrag zorgt niet voor een daadkrachtig archeologisch beleid (Holleman, 1997:1).

Voordat het Verdrag van Malta in Nederland zou worden geïmplementeerd, waren diverse organisaties bang voor de kleine rol die de amateurarcheoloog zou krijgen. De directie van Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW heeft tijdens een toespraak in 2001 te kennen gegeven dat daar geen aanleiding voor is. Voor de amateurarcheologen zou alle ruimte overblijven om dezelfde rol uit te kunnen oefenen (www.minocw.nl, 2008). Volgens Duineveld (2007:3-4) is er op dit moment weinig ruimte voor amateurarcheologen, omdat het Verdrag van Malta een gesloten karakter heeft. Indien iets wordt gevonden dan worden de professionals hiervan op de hoogte gesteld en de amateurs niet. Dit zorgt er voor dat het draagvlak voor erfgoed onder burgers wordt verkleind. De experts schrijven immers voor wat en wat niet waardevol erfgoed is (Duineveld, 2007:5). Ook is sinds het verdrag een groei in het aantal opgravingen te zien. Dit was niet de bedoeling van het verdrag. Deze groei heeft er voor gezorgd dat veel archeologische informatie niet goed wordt gerapporteerd. Het Ministerie van OCW heeft daarom in samenwerking met de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek het programma 'De oogst van Malta' ingesteld (www.nwo.nl, 2008). Het doel van het programma is om archeologisch onderzoek te laten doen aan de hand van standaardrapporten en dit met standaardrapportages te exploiteren aan de wetenschap en het brede publiek (Bovy, 2008:4-5).

Op deze manier krijgt de informatie over archeologisch erfgoed geen gesloten karakter. Echter betekent dit niet dat de ruimte wordt vergroot voor amateurarcheologen.

4.5 Conclusie

Het Verdrag van Malta is een herziening van het Verdrag van Londen. Het verdrag dient ter bescherming van archeologisch erfgoed. De initiatiefnemer van het Verdrag van Malta is de Raad van Europa. In 2008 hebben 42 van 47 leden het Verdrag van Malta ondertekend. Nederland heeft het verdrag in 1992 ondertekend, echter pas in 2007 geratificeerd. Dit heeft te maken met de complexiteit van het verdrag en het fijnmazig Nederlands cultuurbeleid. Een aantal problemen is sinds de invoering van het verdrag aan het licht gekomen. Dit zijn onder andere de rol van de amateurarcheoloog, de exploitatie van informatie en de beoordeling over het behoud of opgraven van erfgoed.

Hoofdstuk 5 Het onderzoek

5.1 Inleiding

Voor dit onderzoek zijn acht mensen geïnterviewd. Marieke Kuipers, bijzonder hoogleraar Cultureel Erfgoed en werkzaam bij de RACM. Conny van Nes, bestuurslid Federatie Grote Monumentengemeenten. Eléonore de Merode, medewerkster Europees beleid en erfgoedrisico's bij Europa Nostra. Wolter Braamhorst, communicatiespecialist, regisseur en maker van het programma Museumgasten. Flora van Regteren Altena, internationaal beleidsmedewerker bij het Ministerie van OCW. Astrid Weij, projectmanager 'Erfgoed in Internationaal perspectief' bij Erfgoed Nederland. Jean-Paul Corten, adviseur Fysieke Planning en Internationale Samenwerking bij de RACM en Thomas van den Berg, Nederlands contactpersoon HEREIN, eveneens werkzaam bij de RACM. Door het analyseren van de interviews wordt een beeld geschetst van de positie en relatie van Nederland ten opzichte van de Europese Unie en de Raad van Europa met betrekking tot het monumentenbeleid. Verschillende uitspraken worden met elkaar vergeleken om tot een antwoord te komen.

5.2 Initiatieven op het gebied van erfgoed

Europese landen doen over het algemeen mee aan multilaterale samenwerkingsverbanden, maar zij werken toch primair aan een eigen cultuur- en monumentenbeleid. De verantwoordelijkheid voor een monumentenbeleid ligt namelijk bij de nationale lidstaten. Dat is bepalend voor de rol van de Europese Unie en die van de Raad van Europa. De Raad van Europa en de Europese Unie kunnen hierdoor op het monumententerrein weinig inbrengen. De geïnterviewden geven aan dat er geen concreet Europees monumentenbeleid aanwezig is. Van Regteren Altena: 'Het is meer uitvoering geven aan de verdragen. Een beleid is iets waar je middelen voor hebt, om iets in de juiste richting te sturen.' Weij is van mening dat er wel een Europees erfgoedbeleid is. Het monumentenbeleid is een klein onderdeel van dit erfgoedbeleid. De Merode spreekt eerder van diverse acties op erfgoedterreinen. De Europese Unie heeft voornamelijk financieringsprogramma's, waarmee over de grenzen wordt samengewerkt. Ook Kuipers en Corten vragen zich af of we wel van een Europees monumentenbeleid kunnen spreken. Volgens Corten is de Europese Unie vooral gericht op harmonisatie. Harmonisatie van regelgeving en wetgeving. Echter niet op het gebied van cultuur. Op het gebied van cultuur is de Europese Unie gericht op diversiteit en verschil. Hier zit een zekere contradictie in, die niettemin logisch en terecht is. Er zijn veel lokale en regionale identiteiten. Uitingen die waarschijnlijk moeilijk in een overkoepelende Europese regelgeving is te vatten. Zolang het goed gaat in de verschillende landen is er geen noodzaak om aan dat nationale beleid iets te doen. Corten spreekt dan ook liever van regelgeving dan van beleid. Niettemin zijn er volgens Corten allerlei programma's waar samenwerking wordt gestimuleerd, dit is toch ook een zekere mate van beleid, beleidsbeïnvloeding of beïnvloeding van de praktijk. Daarnaast zijn er EU-regelgevingen die invloed hebben op erfgoed, bijvoorbeeld allerlei ruimtelijke ordeningzaken op het gebied van milieueffectrapportages. Die raken uiteindelijk ook erfgoed en de instandhouding daarvan. Ook bij de Raad van Europa kunnen we volgens Corten niet spreken van een monumentenbeleid. De Raad van Europa probeert op basis van gelijkwaardigheid tot een aantal afspraken te komen. Zij probeert

daarmee invloed te hebben op de landen hoe om te gaan met erfgoed, het verleden, documentatie en ontwikkeling. Op grond van gelijkwaardigheid worden afspraken gemaakt, die neerdalen in convenanten of verdragen die wel of niet door de landen worden getekend. Braamhorst is van mening dat er wel degelijk een beleid is. Het is maar hoe je beleid definieert.

Op de vraag hoe het Europees erfgoedbeleid tot stand komt en wie de initiatieven neemt als er iets gebeurt op Europees niveau antwoorden de geïnterviewden dat dit verschilt bij de Raad van Europa en de Europese Unie. Dit verschil komt door de manier waarop beleid of –regelgeving tot stand komt. Nederland, de Raad van Europa en de Europese Unie verschillen in besluitvorming, taken en verantwoordelijkheden. Uit de interviews blijkt dat vanuit de monumentenorganisaties veel initiatieven komen en dat Europese landen zelf weinig initiatieven nemen tot samenwerking.

De Europese Unie bestaat uit de Raad van Ministers, het Europees Parlement en de Europese Commissie. Het parlement is bevoegd om besluiten te nemen, maar kan geen wetsvoorstellen indienen. Volgens Weij is daarom de Europese Commissie de enige die een meerwaarde kan geven aan een Europees cultuurbeleid. De Europese Commissie is de partij die over cultuur gaat. Zij kunnen wetsvoorstellen indienen, die de nationale wetgeving kunnen overstijgen. Binnen de Europese Unie wordt cultuur belangrijker. Europese Commissieleden José Manuel Durão Barroso (voorzitter) en Ján Figel (opleidingen, training, cultuur en talen) vinden cultuur een belangrijk onderwerp. Volgens Weij is dit ook terug te zien in het kaderprogramma van de Europese Unie uit 2008.

Hoewel het Europees Parlement geen initiatieven kan nemen, kan zij wel wetsvoorstellen aannemen of afwijzen en hiermee haar positie duidelijk maken. Volgens De Merode heeft het parlement in het verleden een aantal resoluties en rapporten impulsief aangenomen. Zij neemt als voorbeeld de in 2006 aangenomen resolutie over het behoud van architectonisch cultureel en natuurlijk erfgoed in rurale gebieden met niet meer dan 10.000 inwoners. Dit was een spontane actie van het parlement. Een resolutie met allerlei concrete ideeën werd aangenomen, maar tot op heden is er nog niets mee gedaan. Niet altijd is het Europees Parlement het eens met de voorstellen van de Europese Commissie. Laatst reageerde het Europees Parlement op het voorstel van de Europese Commissie betreffende het nieuwe cultuurprogramma. Het parlement had een andere opinie dan de commissie. Dit betekende hervorming van het ontwerp.

Volgens Braamhorst en Weij zijn het de monumentenorganisaties die de Europese Commissie beïnvloeden door onderwerpen voor het voetlicht te brengen. Veel initiatieven komen uit de samenleving. Het is een samenspel tussen partijen. Weij: 'Om de commissie te beïnvloeden moet je de mensen kennen.' Je kunt dan direct je visie overhandigen. Volgens Weij is Europa Nostra de erfgoedorganisatie die aanzienlijke invloed heeft op de Europese Commissie. Deze organisatie probeert haar visie over te dragen aan de Europese Commissie en op deze manier een betekenis te geven aan de monumentenzorg.

Van Regteren Altena ziet binnen de Europese Unie de ontwikkeling van het ontstaan van platforms die gevoed worden door monumentenorganisaties. Europa Nostra zit nu in een platform dat gaat over de toegang tot erfgoed. Europa Nostra praat mee in forums om iets in te kunnen brengen. Voorheen was dit initiatief alleen particulier gefinancierd. Nu krijgt Europa Nostra subsidie van de

Europese Unie. Dit laat de belangstelling van de Europese Unie voor de monumentenzorg zien, aldus Van Regteren Altena.

Met het laatste is Braamhorst het niet eens. Volgens hem wordt naar buiten toe gepresenteerd dat kunst en cultuur belangrijk voor de Europese Unie zijn, maar dat valt tegen. Een aantal projecten wordt ondersteund en samenwerking tussen landen wordt gestimuleerd. Meer is het niet. Vaak weet de EU niet eens waar het om gaat. Veel papers worden geproduceerd, maar de bescherming van monumenten komt er niet van. De Cultuur Commissie van de EU heeft nauwelijks een budget. Er is geen structureel geld. De Europese Unie zegt dat ze dit wil veranderen.

Ook Corten en Van den Berg zijn van mening dat er niet veel geld voor de cultuursector komt. Corten: 'Bij INTEREGG programma's en economische fondsen zitten meer aanknopingspunten voor erfgoedprojecten dan bij cultuurfondsen.' Cultuurprogramma's zijn er nauwelijks.

De Raad van Europa lijkt meer succes te hebben op het gebied van erfgoed. Kuipers en Weij geven aan dat uit de Raad van Europa meer wetgeving is voortgekomen dan uit de Europese Unie. Dit heeft onder andere te maken met de manier waarop het monumentenbeleid tot stand komt. De Raad van Europa heeft het voordeel dat 47 landen lid zijn. Het monumentenbeleid bij de Raad van Europa is per land verschillend. Per land worden conventies ondertekend. Een land mag zelf bepalen of het hieraan meedoet. De Raad van Europa heeft geen algemeen bindende regels. Vergeleken met de Europese Unie is de Raad van Europa meer inhoudelijk gericht op cultuur en erfgoed.

Volgens De Merode heeft de Raad van Europa een hele belangrijke rol in het Europese monumentenbeleid. Naast conventies heeft de Raad van Europa diverse erfgoedresoluties aangenomen. Dit zijn aanbevelingen aan lidstaten hoe om te gaan met bepaalde erfgoedzaken. Op dit moment is de financiering van programma's door de Raad van Europa erg beperkt. In de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw kwam elke Europese visie over erfgoed van de Raad van Europa. Nu heeft ook de Europese Unie visies over erfgoed. Nog steeds heeft de Raad van Europa visies en statements, maar weinig geld. Doordat de Europese Unie belangrijker wordt, gaat meer geld naar de EU en komt er steeds minder geld binnen bij de Raad van Europa. De Raad van Europa moet dus snijden in haar activiteiten. Het is altijd zo dat wanneer in de kosten moet worden gesneden, cultuur er als eerste onder lijdt. Niettemin doet op dit moment de Raad van Europa nog steeds goed werk. De Raad van Europa organiseert in samenwerking met de Europese Unie de Europese Erfgoeddagen. Daarnaast organiseert de Raad van Europa erfgoedprogramma's in gebieden in Europa waar de Europese Unie moeilijk toegang toe heeft. Bijvoorbeeld het Kiev-initiatief voor de promotie van erfgoed in vijf landen in het Kakausus gebied. Het is een concreet programma. Het wordt gerund met geld van de Europese Unie en met de visie van de Raad van Europa. Daarnaast doet de Raad van Europa erfgoedprogramma's in Zuidoost Europa en Kosovo.

Ondanks het feit dat de Raad van Europa diverse erfgoedprogramma's heeft en er meer wetgeving is voortgekomen uit de Raad van Europa dan uit de Europese Unie, is Braamhorst van mening dat voor de Raad van Europa de bescherming van monumenten niet zo belangrijk is, ook al zegt de Raad van Europa het tegendeel. Volgens Braamhorst gaat het bij de Raad van Europa meer om mensenrechten dan om monumentenbescherming.

Flora van Regteren Altena sluit zich hierbij deels aan. Van Regteren Altena is net als De Merode van mening dat de Raad van Europa zeer actief is in de monumentenzorg. De Raad van Europa maakt standaard settings en instrumenten. Maar ook zij is net als Braamhorst van mening dat de Raad van Europa meer prioriteiten heeft op het gebied van mensenrechten en democratiseringsprocessen. Het is vreemd dat het kunst- en cultuurbeleid minder prioriteit heeft. Het Hof van de mensenrechten is het paradepaard van de Raad van Europa. Het Hof krijgt veel geld, waardoor andere programma's die minder prioriteit hebben, een terugval hebben van twee procent.

Van den Berg: 'De Raad van Europa is inderdaad bekend om de verdragen voor de rechten van de mens.' Niettemin heeft de Raad van Europa belangrijke cultuurverdragen bevorderd, dat is iets dat Europa bindt. Zie bijvoorbeeld verdragen voor gebouwd erfgoed, landschap en archeologie.

Volgens Corten komt het initiatief op Europees niveau van de Raad van Europa. Daarnaast hebben instituten zoals ICOMOS, Unesco en English Heritage invloed op de Raad van Europa. In Europa heeft volgens Corten English Heritage de meeste invloed op erfgoed. Wereldwijd zetten zij de toon. Corten heeft niet de indruk dat van Europa Nostra veel initiatieven komen. De internationale kaders waarbinnen de RACM werkt, worden enerzijds bepaald door Unesco, anderzijds door ICOMOS en de Raad van Europa.

Uit Europese landen komen nauwelijks initiatieven. Volgens Kuipers zijn er op Europees niveau weinig landen die monumenten daadkrachtig willen beschermen. Doordat landen nationale monumenten in het buitenland hebben staan, vinden initiatieven tot bescherming en samenwerking tussen landen plaats. Een voorbeeld is de samenwerking tussen Nederland en Frankrijk in Parijs. Een Nederlandse Universiteit wordt gerestaureerd door Franse en Nederlandse financiering. De initiatieven die worden genomen komen over het algemeen van dezelfde landen. Frankrijk is een sterke initiatiefnemer. Daarnaast hangen de initiatieven heel erg af van mensen die in het netwerk zitten.

Corten en Weij zijn ook van mening dat Frankrijk één van de grootste initiatiefnemers is. Weij: 'De Fransen zijn echte pushers.' Daarnaast is een wetgeving in Frankrijk makkelijker toe te passen dan bijvoorbeeld in Duitsland. In Frankrijk is alles centraal geregeld, terwijl dat in Duitsland absoluut niet het geval is. In Duitsland zijn beslissingen moeilijker te nemen. Besluiten zijn in Frankrijk dus makkelijker toe te passen.

Frankrijk is ook zeer actief in HEREIN. Volgens Van den Berg heeft de grote mate van activiteit van Frankrijk onder andere te maken met het feit dat in Straatsburg de Raad van Europa en het Europees Parlement zetelen. Frankrijk drukt hierop een stempel.

In 2006 heeft Frankrijk zelfs een European Heritage Label opgericht. Van Regteren Altena: 'De Fransen hadden een idee naar voren gebracht om een Europees label op te richten, waarbij ieder land vier monumenten kan benoemen die te maken hebben met de Europese eenwording en geschiedenis.' Het idee van dit label is in 2007 gelanceerd. Hoewel het initiatief een hele duidelijke Europese focus heeft, is het toch nog een erg Frans initiatief. Hierdoor ontstaat de vraag waar het initiatief moet worden geplaatst: bij de Raad van Europa of bij de Europese Unie? Deze kwestie is nu onder het Franse voorzitterschap één van de prioriteiten.

De volgende subvraag van dit onderzoek gaat over de betrokkenheid van Nederland bij het Europees erfgoedbeleid en de positie die Nederland heeft op het gebied van cultureel erfgoed in Europees verband. Uit de reacties van de geïnterviewden blijkt dat Nederland zeer betrokken is bij het Europees erfgoedbeleid. Nederland neemt een sterke positie in als het gaat om een actieve betrokkenheid op het gebied van de Europese monumentenzorg. Maar Nederland neemt internationaal minder initiatief in vergelijking met het initiatiefrijke Frankrijk.

Volgens Weij neemt Nederland een middenpositie in. Nederland is een sterke vertegenwoordiger als het gaat om het Europees cultuurbeleid. Nederland is zeer actief betrokken bij het Europese monumentenbeleid. Zeker met het huidige thema digitalisering van erfgoed. Dat Europa Nostra in Nederland is gevestigd, duidt ook op een actieve rol van Nederland.

Kuipers sluit zich bij dit standpunt grotendeels aan. Nederland is een sterke vertegenwoordiger als het gaat om cultuurbeleid op Europees niveau. Maar zij pleit wel voor meer aandacht voor de Europese dimensie in de modernisering van het Nederlandse monumentenbeleid. Het monumentenbeleid wordt nu grotendeels vanuit een nationaal kader bekeken, terwijl de oorsprong van een groot aantal monumenten te maken heeft met transnationaal verkeer door migratie, kolonisatie en bezetting.

Ook volgens Van Regteren Altena is Nederland zeer actief betrokken op het gebied van cultureel erfgoed in Europees verband. Zij neemt als voorbeeld het Verdrag van Malta. Nederland heeft zeer gepusht om dit verdrag op een bepaalde manier te formuleren en onderling af te stemmen. Als mogelijke oorzaak hiervoor geeft Van Regteren Altena het idee dat soms in Nederland niets voor elkaar gekregen kan worden en dat dit via Europese regelgeving wel lukt. Strategisch kan men via de Raad van Europa beleid in Nederland bepalen. De Raad van Europa is min of meer een expertgroep. Samen met vakgenoten kun je iets proberen te maken, dat grondlegend kan zijn. Via een U-bocht kan het Nederlands beleid worden beïnvloed.

Dat Nederland zeer actief betrokken is bij het Europese monumentenbeleid beaamt ook De Merode. Zij voegt daar aan toe dat Nederland op dit moment vergeleken met andere Europese landen voorop staat wat betreft het geven van een grote betekenis aan de monumentenzorg.

Volgens Corten is er wel een verschil in de monumentensector tussen de monumentenkant en de archeologiekant. Van oudsher zijn er meer internationale contacten op archeologisch gebied dan in de monumentenzorg. Dat is verklaarbaar uit het feit dat hoe dichterbij onze tijd nadert hoe groter de lokale en nationale verschillen zijn. Daarom heeft Nederland zich in de monumentenzorg vooral op zichzelf gericht. Archeologie kent van oudsher meer uitwisseling door Romeinse opgravingen die in heel veel landen plaatsvinden. Die moeten al snel in een ruim beschrijvend kader worden gezien, daarom zijn er bij de archeologie meer internationale contacten dan in het veld van monumenten. Volgens Corten is Nederland over het algemeen met zichzelf bezig. Hij hoopt dat hier verandering in komt. Een nuancering is hier op zijn plaats. Bijvoorbeeld bij maritiem erfgoed is altijd sprake van een sterke internationale traditie waar Nederland een belangrijke rol in speelt. Ook bij standaardisering, bijvoorbeeld het leiden van projecten. Er zijn bij de archeologie ook veel internationale contacten, projecten en initiatieven. Bij gebouwd erfgoed is dit het minst van de drie sectoren het geval. Corten denkt dat Nederland zich in de toekomst meer naar Europa zal richten. Dit kan ook haast niet anders

in een wereld waar de grenzen steeds vager worden en door globalisering communicatie op diverse terreinen steeds makkelijker wordt. Het beleid van de RACM is er op gericht om dat te versterken.

5.3 Belangen en fricties

Volgens Van Nes liggen een aantal zaken zeer gevoelig in Europa. Zij geeft als voorbeeld het ontstaan van de 'European Association of Historic Towns and Regions'. Deze associatie is ontstaan tijdens een vergadering van de Raad van Europa, waar ook een Franse vertegenwoordiger van de centrale monumentenzorg bij aanwezig was. Duidelijk werd gezegd dat het een organisatie is voor steden en regio's en niet voor centrale overheden. De Fransen waren het hier niet mee eens en sindsdien nemen zij niet deel aan de associatie. Een ander voorbeeld is de organisatie van een symposium in Istanbul. Het bestuur wilde graag een symposium in Turkije doen. Het symposium zou in combinatie met de Raad van Europa worden gehouden. De Raad van Europa wilde echter om politieke redenen niet dat het symposium in Istanbul zou worden gehouden. Dergelijke zaken worden niet openlijk gezegd, maar gebeuren wel.

Fricties komen ook tot uiting bij de ratificatie van verdragen. De implementatie van een Europese monumentenwet neemt in veel landen en ook in Nederland een lange tijd in beslag. Conventies worden over het algemeen pas na 20 jaar geratificeerd. Een goed voorbeeld is volgens Kuipers de Conventie van Granada uit 1985. Het verdrag van Granada is ondertekend, maar nog niet in veel landen geratificeerd. Nederland heeft het nu pas geratificeerd. Dit heeft te maken met de roulatie in de bestuurlijke systemen van het Ministerie van OCW en het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Indien veranderingen plaatsvinden in het bestuurlijk bestel dan komen er andere visies. Daarnaast willen volgens Kuipers mensen niet verantwoordelijk zijn voor de consequenties van een conventie. Nederland is altijd huiverig voor financiële consequenties. Eerst wil men zaken grondig onderzoeken, voordat men beslissingen neemt met alle gevolgen van dien.

Van Regteren Altena sluit zich hierbij aan. Het duurt vaak lang voordat Nederland verdragen heeft geratificeerd. Nederland heeft een vrij stevig ratificatieproces, waarbij zaken ook in nationale wetgeving moeten worden vastgelegd. Het is niet alleen een wet door de Tweede Kamer laten gaan en deze ratificeren. De wet moet ook worden geïmplementeerd. De uitvoering daarvan moet worden geregeld en dat kost veel moeite. Van Regteren Altena geeft als voorbeeld de UNESCO Werelderfgoedconventie die in 1972 afgesloten is door Nederland en pas jaren later werd geratificeerd. Nu wordt in de Eerste Kamer de UNESCO 1970 conventie behandeld. Daar is ook heel lang discussie over geweest of het wel of niet moest en of er geen ander verdrag moest worden geratificeerd. Daarnaast is er stevige wetgeving nodig om het in de Nederlandse wetgeving geldig te maken.

Volgens Van den Berg hoeft het in principe geen probleem te zijn om een monumentenverdrag slagvaardig te implementeren. In sommige landen gaat het nu eenmaal stroever. Bijvoorbeeld in Duitsland, omdat daar veel wetgeving regionaal is geregeld. In Frankrijk is alles centraal geregeld, dus kan er snel geïmplementeerd worden. Landen waarvan je verwacht dat ze heel actief meedoen en implementeren, bijvoorbeeld Italië blijken dat juist niet te doen.

Op de vraag in hoeverre het monumentenbeleid van Nederland strookt met het Europese monumentenbeleid, of er tegengestelde belangen/fricties zijn en of het monumentenbeleid van Nederland voordelen ondervindt van het Europese monumentenbeleid, antwoordt het merendeel dat het Nederlandse monumentenbeleid strookt met dat van de Europese Unie en de Raad van Europa. Wel ondervinden de Nederlandse instituten fricties, dit heeft te maken met de eisen die de Raad van Europa en de Europese Unie aan projecten stellen. Daarentegen zijn en blijven de belangen voor Nederland groot.

Nederland heeft een aantal verdragen getekend. Hiermee heeft Nederland zich gebonden aan de uitvoering van de getekende verdragen. Corten: 'Nederland heeft er belang bij dat op Europees niveau verdragen worden ondertekend, initiatieven worden genomen, voorstellen worden gedaan en die op die manier in onze eigen regelgeving doorwerken.' Doordat er niet zo'n heel sterk Europees monumentenbeleid is, betekent dit dat het voor Nederland makkelijker is om daar niet strijdig mee te zijn. Zoals uit het Verdrag van Maastricht blijkt is het monumentenbeleid gericht op een zo laag mogelijk niveau. Dat strookt met de werkzaamheden van de RACM. Maar Corten ziet daar ook een belemmering in. Onderbelicht blijft in het Europees perspectief dat die nationale identiteiten en nationale erfgoed ook een internationale component hebben. In het verleden zijn veel uitwisselingen geweest tussen verschillende culturen, landen en vorstendommen. Dit maakt dat je je eigen erfgoed niet altijd goed kan waarderen, begrijpen en misschien zelfs niet kan selecteren. Zo heeft bijvoorbeeld Nederland de nodige buitenlandse invloeden gehad op de bouwkunst, door onder andere de Romeinse occupatie, Spaanse overheersing en Duitse bezetting. Dit geldt ook voor economische en religieuze migratie. Zodoende hebben wij veel invloeden van andere culturen en andersom heeft Nederland ook het nodige overgebracht. Hierdoor is het moeilijk te zeggen dat het erfgoed alleen maar nationaal is, daar zit bijna altijd wel een internationale component in. Dit wordt in de huidige Europese benadering niet goed gefaciliteerd. Corten is van mening dat de internationale component aan het Europese monumentenbeleid moet worden toegevoegd, om kaders te bieden voor internationale vergelijking. Kaders om te kijken in hoeverre die Europese dimensie ook de eigen identiteit is. In hoeverre zijn die polders in Polen door Nederland beïnvloed en hoe Nederlands is nu eigenlijk die component. Dit is iets dat een meerwaarde zou kunnen hebben op Europees niveau. Dit soort zaken zouden kunnen worden toegevoegd en kunnen worden gestimuleerd door samenwerking en uitwisseling tussen landen. HEREIN is daar een instrument voor.

Van Nes ziet een belemmering in de gerichtheid van Europa op regelgeving en papierwerk. Vooral met subsidies is dat steeds merkbaar. De subsidie-eisen worden steeds groter en groter, dit belemmert de voortgang van projecten. Het is heel moeilijk om aan de subsidie-eisen te voldoen. Van Nes ervaart de gerichtheid op regelgeving niet als iets heel positiefs. De INTERREG subsidies van de Europese Unie zijn voor Nederland heel belangrijk. Maar indien een organisatie een INTERREG subsidie krijgt, is zij verplicht om een publicatie van het project te maken en presentaties te geven. Nederland staat volgens Van Nes over het algemeen niet positief tegenover de Europese subsidies. Het kost ontzettend veel werk en een project krijgt relatief niet zoveel geld. In de federatie is constant discussie over de meerwaarde van dergelijke projecten.

Ook Corten is van mening dat de eisen van de Europese projecten te hoog zijn. Het kost veel energie om aan projecten van de Europese Unie mee te doen. Dit weerhoudt de RACM ervan tot op heden om veel met die Europese projecten te doen.

Volgens Van Regteren Altena ondervindt Nederland vooral voordeel van het monumentenbeleid van andere Europese landen en niet van het Europese monumentenbeleid. Nederland leert veel van andere landen en andersom. Er zijn maar enkele projecten van de Raad van Europa en de Europese Unie waar Nederland voordeel van ondervindt, bijvoorbeeld het monitoren van conventies. De problemen die Nederland ondervindt van de conventies worden in samenwerking met andere landen opgelost. Met elkaar wordt iets bedacht en gedaan.

Van Nes sluit zich hier bij aan. Door deel te nemen aan Europese projecten leert Nederland van andere landen, zowel positieve en negatieve dingen. In heel veel steden waar dergelijke projecten plaatsvinden is de problematiek min of meer hetzelfde. De keuze van een oplossing is in Nederland per gemeente verschillend. De ene gemeente gaat meer behoudend met zaken om dan de andere gemeente. Dit is ook waar te nemen in Europees verband. Het ene land gaat behoudender om met zaken dan het andere land. De problematiek in Europa is heel divers. Er zijn veel projecten in Europa waarin mensen bezig zijn om het waardevolle dat er al is, op één of andere manier weer in te zetten in een nieuwe toekomst. Nederland heeft groot belang bij deelneming aan dergelijke projecten.

Ook volgens Weij zijn de belangen voor Nederland groot. Nederland profiteert nog te weinig van de Europese Unie en de Raad van Europa. Een voorbeeld van een juiste werking van een project dat wel profiteert en voordeel heeft van de gelden is de Hollandse Waterlinie. Het project heeft veel financiële ondersteuning van de Europese Unie en de Europese INTERREG-programma's gekregen. Naast de Hollandse Waterlinie profiteren meer Nederlandse projecten van dit financieringsinstrument van de Europese Unie. Nederland haalt desondanks nog te weinig uit de mogelijkheden die de Raad van Europa en de Europese Unie bieden. Weij: 'De belangen zijn groot, maar moeten nog groter worden. Nederland denkt te veel na, moet beter nadenken en sneller beslissen.' Nederland zou in de toekomst meer voordeel moeten halen uit de mogelijkheden die de Europese Unie en de Raad van Europa bieden, aldus Weij.

De Merode voegt er aan toe dat naast Nederland ook de Europese Unie meer kan profiteren van de onderzoeken en conventies van de Raad van Europa. Het heeft geen zin om weer opnieuw het wiel uit te vinden. Wel is het mogelijk - zoals de EU dat al deed met de Unesco conventies - om de conventies van de Raad van Europa in één keer te ratificeren door de leden van de Europese Unie. Dit zal meer betekenis geven aan de conventies van de Raad van Europa.

In dit onderzoek wordt ook het standpunt van Nederland ten opzichte van de Europese regelgeving onderzocht. Uit de interviews blijkt dat Nederland in principe vooruitstrevend is. Maar bij deelname aan nieuwe verdragen en projecten waar consequenties aan vastzitten neemt Nederland over het algemeen een afwachtende, terughoudende houding in.

De vooruitstrevendheid van Nederland ten opzichte van de Europese regelgeving op het gebied van monumentenbeleid is volgens Weij op meerdere terreinen van erfgoed terug te vinden.

Van Nes sluit zich hierbij aan. Nederland is vergeleken met andere Europese landen vooruitstrevend in de hele opvatting over cultuurhistorie. Bijvoorbeeld in de binnenstad van Dordrecht zijn een aantal nieuwbouw projecten waarvan je kunt zien dat deze vernieuwend zijn. Een aantal Engelsen die op bezoek waren, zeiden dat dit in Engeland onmogelijk was. Volgens Van Nes is Europa onder de indruk van de interessante dingen die gebeuren in Nederland op het gebied van de monumentenzorg. Aan de andere kant is Van Nes van dat mening dat Nederland ook terughoudend kan zijn ten opzichte van Europa. Van Nes heeft dit zelf ervaren toen zij naar een subsidie zocht. Het Ministerie van OCW gaf het advies dat deze subsidie niet interessant zou zijn voor Nederland. Het ministerie had geen positieve houding, terwijl de subsidie wel degelijk interessant was. Nederland wil zich door andere landen niet de wet voor laten schrijven. Indien Nederland eenmaal meedoet dan zijn we het braafste jongetje van de klas. Nederland gaat dan weer veel verder dan andere landen. Andere landen ratificeren het verdrag en trekken zich er daarna niets meer van aan, maar Nederland gaat het dan op zodanige wijze uitwerken dat het op een dwingende wijze in de wet wordt toegepast.

Nederland is ook zeer terughoudend geweest met het European Heritage Label. Nederland vond dat er al genoeg erfgoedlijsten waren aangelegd. Inmiddels staat Nederland hier toch positief tegenover, omdat er een grote deelname is binnen Europa, aldus Van Regteren Altena.

Ook met HEREIN is Nederland relatief laat begonnen. Toen Nederland aan HEREIN ging meedoen deden er al ongeveer twintig landen aan mee. Echter Nederland heeft nu alles op orde. Van den Berg: 'Een aantal landen die eerder zijn begonnen, is niet eens toegekomen aan de rapportage.'

Volgens Corten is Nederland altijd heel trouw geweest in het opvolgen en ratificeren. Vergeleken met de rest van Europa heeft Nederland veel draagvlak voor erfgoed. Het is wel iets waar altijd aan moet worden gewerkt. Het bepaalt de legitimiteit voor erfgoedbeleid. Zonder draagvlak geen erfgoedbeleid en instandhouding.

5.4 Relatie en dominantie

In deze paragraaf komen de subvragen die gaan over de positie en relatie van Nederland ten opzichte van de Europese Unie en Raad van Europa met betrekking tot het monumentenbeleid aan bod. De dominantie van de partijen, de richting van verkeer, de frequentie van overleg en de inhoud van de relaties worden besproken.

Op de vraag of er sprake is van enige dominantie van Nederland ten opzichte van de Europese Unie en Raad van Europa antwoordt het merendeel dat Nederland geen dominerende rol speelt. Nederland krijgt op Europees niveau wel veel voor elkaar. De positie van Europa is minder sterk aan te merken dan die van de lidstaten. Maar de Europese Unie kan op Nederland druk uitoefenen om een verdrag te ondertekenen.

Volgens De Merode moet het Nederlands beleid onder druk van de Europese Unie zich zo nu en dan schrikken in een aantal erfgoeddoelstellingen. De vaststelling van de Europese agenda zorgt voor een toename van druk van de Europese Unie. Het Nederlands beleid moet zich aanpassen aan algemene erfgoeddoelstellingen die in de Europese agenda staan beschreven. Maar het is Nederland zelf dat een bijdrage levert aan de vorming van de Europese agenda.

Van den Berg is van mening dat Nederland zich niet zomaar laat beïnvloeden om verdragen te ondertekenen. Het Verdrag van Faro heeft Nederland bewust nog niet ondertekend. Vanuit

Nederland is op de conventie van Faro flink ingehakt, omdat dit verdrag niets zou toevoegen en moeilijk in een wet te implementeren is.

Volgens Weij krijgt Nederland op Europees niveau veel voor elkaar. Nederland is een beetje betweterig. Maar wil Nederland op Europees niveau iets voor elkaar krijgen, dan moet zij er wel iets voor doen, praatjes zijn niet genoeg. Dit lukt Nederland dan ook wel.

De Europese Unie is ten opzichte van de Raad van Europa dominant. Volgens Braamhorst heeft de Europese Unie veel meer geld dan de Raad van Europa. Het budget van de Raad van Europa is zo klein dat het maar weinig kan bewerkstelligen. De Europese Unie daarentegen wordt sterker met een groter budget. Hierdoor voelt de Raad van Europa zich minder dan de EU. Dit is ook te merken aan de richting van verkeer tussen de Raad van Europa en de Europese Unie. De EU bepaalt over het algemeen de richting van verkeer.

Ook Van Regteren Altena en Weij zijn van mening dat op het gebied van erfgoed de Europese Unie dominant is dan de Raad van Europa. De Raad van Europa kan door een klein budget en een sterker wordende EU minder uitrichten. Daarnaast wordt zij steeds afhankelijker van de Europese Unie.

Van Nes is van mening dat de Europese Unie wat betreft wetgeving invloedrijker wordt. De Europese Unie krijgt doordat de internationalisering belangrijker wordt meer invloed op het nationaal beleid.

Op de vraag hoe is de richting van het verkeer tussen Nederland – de Europese Unie, de Europese Unie – de Raad van Europa, Nederland – de Raad van Europa en wat is hiervoor kenmerkend wordt een eenduidig antwoord gegeven. Tussen alle partijen is sprake van tweerichtingsverkeer. Tussen de Raad van Europa en de Europese Unie is dit verkeer niet optimaal. Vooral de Europese Unie bepaalt de richting van verkeer. Kenmerkend is de pragmatische aanpak.

Volgens Weij is er tussen Nederland en de Europese Unie een wederzijds verkeer. Het overleg vindt vooral plaats tussen Nederland en de Europese Commissie. Kenmerkend voor het overleg is volgens Weij de pragmatische aanpak. Weij: 'Als je iets voor elkaar wilt krijgen, dan moet je het doen, anders gebeurt er niets.'

Ook De Merode is van mening dat de contacten tussen Nederland en de Europese Unie wederzijds zijn. Enerzijds voert Nederland een eigen monumentenbeleid en draagt het bij aan de Europese agenda, anderzijds legt de EU druk op Nederland om zich te schrikken naar de algemene erfgoeddoelstellingen.

Corten deelt de bovenstaande meningen. Corten voegt er aan toe dat de communicatie van Nederland met leden van de Europese Unie en de Raad van Europa van bilaterale aard is. Dit betekent dat communicatie plaatsvindt tussen Nederland en individuele lidstaten. Zo heeft de RACM met verschillende landen contacten, dit verschilt per sector, tijd en project. De Rijksdienst heeft een vast samenwerkingsverband met Hongarije. Dit is gericht op de uitwisseling van kennis, expertise en informatie. De internationale contacten worden in Nederland behartigd door de directie van Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW. Zij hebben ook het meest de directe contacten met de Raad van Europa en de Europese Unie voor zover dat van belang is. Tussen de verschillende landen is

periodiek overleg. De beleidsdirectie is verantwoordelijk voor het onderhouden van contacten met de Raad van Europa en de Europese Unie. Naast contact op ministersniveau is er ook op ambtelijk niveau regelmatig contact. Op instituut- of dienstniveau is er de 'European Heritage Head Forum' (EHHF). Het is een recentelijk opgericht forum van directeuren van erfgoedinstellingen uit Europese landen. Zij komen één keer per jaar bij elkaar om informatie uit te wisselen.

Volgens Weij is de richting van verkeer tussen Nederland en de Raad van Europa afhankelijk van organisatie, individu en belang. In Nederland zijn er diverse organisaties die in aanraking komen met de Raad van Europa, zoals het Ministerie van OCW, de RACM en Europa Nostra. De richting van het verkeer tussen Nederland en de Raad van Europa op overheidsniveau is wederzijds.

Monumentenorganisaties zoals Europa Nostra hebben vooral eenzijdig verkeer, omdat het een lobbygroep is. Zodra de Raad van Europa het belang van een erfgoedprogramma van Europa Nostra inziet, zal tweerichtingsverkeer plaatsvinden. Net als bij de Europese Unie is de pragmatische aanpak kenmerkend. Ook hier geldt: als je iets wilt doen, dan moet je het doen, anders gebeurt er niets. De richting van verkeer tussen de Europese Unie en de Raad van Europa is wederzijds. De EU vindt dat dit wederzijdse overleg optimaal is. Maar volgens de Raad van Europa is het verkeer tussen de Europese Unie en de Raad juist niet optimaal. De Raad van Europa is van mening dat dit beter kan. Weij denkt dat dit waarschijnlijk komt doordat de Raad van Europa zich het kindje van de Europese Unie voelt. Vergeleken met de Europese Unie heeft de Raad van Europa weinig geld en middelen. Weij vindt dat de Raad van Europa zich meer bewust moet worden van haar kwaliteiten op het gebied van erfgoed.

Braamhorst, Van Regteren Altena en Van den Berg sluiten zich hierbij aan. Ook zij hebben de indruk dat het overleg niet optimaal is tussen de Europese Unie en de Raad van Europa.

De volgende vraag van dit onderzoek is hoe is de frequentie van overleg tussen de partijen, is dat regelmatig, vaak of incidenteel? Uit de interviews blijkt dat de frequentie van overleg tussen de partijen verschilt. De frequentie van overleg tussen Nederland en de Europese Unie is regelmatig. Tussen Nederland en de Raad van Europa incidenteel en tussen de Raad van Europa en de Europese Unie zeer laag.

Volgens Weij is de frequentie van overleg tussen Nederland en de Europese Unie (Europese Commissie) zelfs intensief te noemen. De mate van overleg hangt van het onderwerp af. Op dit moment is de digitalisering een onderwerp van intensief overleg. Het ruimtelijk beleid is een onderwerp dat de laatste tijd minder intensief tijdens overleg aanbod komt.

De frequentie van overleg tussen de Raad van Europa en Nederland is incidenteel. Dit komt waarschijnlijk door de manier waarop overleg wordt gepleegd. In de Raad van Europa is periodiek overleg op ministersniveau. Eens in de zoveel tijd zijn er conferenties van cultuurministers. Ministers uit Europese landen komen dan samen. Vaak is dat het moment waarop allerlei verklaringen worden afgelegd, bijvoorbeeld over op welke wijze er met erfgoed moet worden omgegaan, aldus Corten.

Ook Weij is van mening dat Nederland incidenteel overleg heeft met de Raad van Europa. Vergeleken met het drukke overleg tussen de Europese Unie en Nederland is de frequentie van overleg tussen de Raad van Europa en Nederland zeer laag.

Alle geïnterviewden zijn de mening toegedaan dat de frequentie van overleg tussen de Raad van Europa en de Europese Unie zeer laag is. Volgens Weij is er niet tot nauwelijks overleg tussen de Europese Unie en de Raad van Europa. De Raad van Europa vindt dat dit frequenter kan en moet. De EU is van mening dat de frequentie van overleg goed is. Dat de Raad van Europa minder overleg heeft met de andere partijen is waarschijnlijk het gevolg van organisatorische mogelijkheden en de beschikbare middelen. De Raad van Europa heeft weinig geld en kan dus ook weinig doen, aldus Weij.

Van den Berg is het eens met Weij. Hij heeft ook de indruk dat de contacten tussen de Europese Unie en de Raad van Europa nogal moeilijk verlopen.

Op de vraag wat is de inhoud van de relatie, waar gaat het over en wat speelt er op dit moment tussen de Europese Unie, Nederland en de Raad van Europa antwoorden de geïnterviewden uiteenlopend. Onderwerpen zoals btw. reductie, Oost-Europa, ruimtelijke ordening, digitalisering van erfgoed en ICT-projecten kwamen meerdere keren naar voren. Een belangrijke ontwikkeling die geldt voor alle drie de partijen, is dat erfgoed niet meer gezien wordt als louter monumentzorg maar in een bredere context wordt gezien.

Volgens Van den Berg en Corten is het onderwerp ruimtelijke ordening nog steeds een belangrijk agendapunt op Europees niveau. In Europees verband wordt bij ruimtelijke ordening naar harmonisatie gestreefd. Nederland is altijd een land geweest met een lange traditie van ruimtelijke ordening. Veel zaken worden door ruimtelijk orderingsrecht en beleid georganiseerd en gerealiseerd. Dat heeft ook invloed op monumenten en archeologie. Het schept condities voor ontwikkelingen en daarmee ook bestaansvoorwaarde voor erfgoed.

Op dit moment is volgens Van Regteren Altena Nederland bezig met de modernisering van de monumentenzorg en zich aan het oriënteren op de manier hoe de monumentenzorg in andere landen bestaat en wordt uitgevoerd. Bijvoorbeeld Noordrijn-Westfalen, voormalig Oost-Duitsland en Engeland worden bezocht. Er is veel oriëntatie op andere landen om van elkaar te leren. Dit is ook één van de zaken van de Europese Unie. De Europese Unie is een heel goed platform voor het uitwisselen van beleid tussen landen. Van Regteren Altena: 'Dit is alleen maar toe te juichen, want je kunt van elkaar alleen maar leren.' De Europese Unie heeft veel geld. Nederland (o.a. de RACM) is op dit moment bezig om daar geld vandaan te halen en verder te zoeken hoe daar nader gebruik van te maken in monumentenzorgprojecten.

Volgens Kuipers houdt de Europese Unie - ondanks dat door de jaren heen diverse onderwerpen aan bod zijn gekomen - zich over het algemeen bezig met architectuur en stedenbouwkunde. Een goed voorbeeld is het initiatief van het Europees Monumentenjaar. Elk jaar wordt een stad verkozen tot 'Culturele hoofdstad'. De Raad van Europa houdt zich bezig met diverse erfgoedterreinen. Daarnaast gaan discussies volgens Kuipers voortdurend over de financiering en zeggenschap van de overheid en burger.

Volgens De Merode gaat de Europese Unie een aantal algemene strategieën in een agenda voor erfgoed aannemen. Een agenda die op diverse beleidsterreinen betrekking heeft. Het is een ontwikkeling die op lange termijn zal plaatsvinden.

De Raad van Europa heeft haast geen overleg met Nederland. Volgens Weij gaat op dit moment de inhoud van de relatie vooral over de ratificatie van verdragen.

Volgens Van Regteren Altena heeft de Raad van Europa op dit moment een drietal prioriteiten. Ten eerste het monitoren van de conventies. Dat gaat via het HEREIN-netwerk. Nu is men bezig met een intensieve monitoring van het Verdrag van Granada. Dit geldt ook voor het Verdrag van Malta. Nederland staat hier zeer positief tegenover. Nederland ziet dat als een belangrijke zaak binnen de Raad van Europa. Een tweede belangrijke verandering binnen de Raad van Europa is het ontstaan van een nieuwe samenwerking. Twee comités zijn samengevoegd, namelijk die van de Monumenten en van Landschapsbeheer. Het overleg dat het Ministerie van OCW nu heeft, gaat in gezamenlijkheid met het Ministerie van LNV. Ook bij de RACM is het cultuurlandschap toegevoegd. Ten derde heeft de Raad van Europa meer prioriteit gesteld aan samenwerking met projecten in Zuidoost-Europa, om daar monumentenzorg en behoud te stimuleren.

Van Nes is ook van mening dat de ontwikkeling van Oost-Europese landen een Europees agendapunt is. In Oost-Europa is er geen geld meer voor monumentenzorg. Nieuwe wegen moeten worden gevonden. Hopelijk leren ze van de fouten die West-Europa heeft gemaakt. Er zullen in ieder geval een hoop dingen in Oost-Europa gaan verdwijnen, dat is niet te vermijden.

Van Regteren Altena ziet dat de Raad van Europa steeds meer samenwerking zoekt met de Europese Unie. De Europese Unie heeft enorm veel geld. De samenwerking tussen de twee is enorm belangrijk, maar blijkt moeizaam te verlopen. Volgens Van Regteren Altena is er ook een goed voorbeeld te noemen van die samenwerking, namelijk de projecten in Zuidoost-Europa van de Raad van Europa waar veel met EU-fondsen wordt samengewerkt. Dit is heel positief.

Ook De Merode merkt op dat er op dit moment een samenwerking is tussen de Europese Unie en de Raad van Europa. Gezamenlijk worden erfgoedprogramma's gevoerd, zoals programma's in Zuidoost Europa en Kosovo, het Kiev initiatief, Europese erfgoeddagen en Interculturele steden.

Volgens Corten is ook het naoorlogse erfgoed in Nederland en Europa een belangrijk agendapunt. Recent heeft de RACM met haar Hongaarse zusterorganisatie een project gehad dat geleid heeft tot een tentoonstelling. Met de tentoonstelling is getracht het publiek bewust te maken van de kwaliteiten en waarden van de naoorlogse architectuur. In Nederland is er ook zo'n tentoonstelling opgezet die langs gemeenten reisde. In beide landen is dit erfgoed een beetje onder druk komen te staan door allerlei recente ontwikkelingen en iets waar ook de waardering nog voor ontbreekt.

Hoofdstuk 6 Conclusie

6.1 Inleiding

Voor dit onderzoek zijn acht mensen geïnterviewd. De interviewvragen hadden betrekking op de positie van Nederland in het Europees monumentenbeleid. In dit hoofdstuk wordt de conclusie gepresenteerd uit de gevonden onderzoeksgegevens. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met aanbevelingen voor verder onderzoek.

6.2 Subvragen

1. Hoe komt het Europees erfgoedbeleid tot stand: wie neemt initiatieven als er iets gebeurt op Europees niveau?

Uit onderzoek blijkt dat het Europees erfgoedbeleid bij de Europese Unie anders tot stand komt dan bij de Raad van Europa. Dit heeft gevolgen voor het monumentenbeleid. Bij de Europese Unie kan het Europees Parlement geen wetsvoorstellen indienen, alleen goedkeuren. Daarom is de Europese Commissie de enige die een meerwaarde kan geven aan een Europese cultuurbeleid. De Europese Commissie wordt beïnvloed door partijen uit de samenleving. In samenleving zijn diverse partijen gevestigd die invloed proberen uit te oefenen op de Europese Commissie, zoals monumentenorganisaties. Veel initiatieven komen uit de samenleving. Binnen de Europese Unie vindt een ontwikkeling van platvormen plaats. Dit laat een belangstelling van de Europese Unie voor de monumentenzorg zien, maar deze belangstelling valt tegen. Het budget voor cultuur is namelijk niet groot en cultuurprogramma's zijn er nauwelijks.

De Raad van Europa heeft meer monumentenzorgwetgeving voortgebracht dan de Europese Unie. Dit heeft te maken met de opzet van de Raad van Europa. Elk lid wordt niet gedwongen om deel te nemen aan een verdrag of programma. De Raad van Europa is zeer actief in de monumentenzorg. Door krimpende budgetten wordt de rol in de monumentenzorg steeds minder. Op dit moment snijdt de Raad van Europa in haar budgetten, dit heeft grote gevolgen voor het cultuurbudget. Vooral als niet de monumentenzorg, maar de mensenrechten het voornaamste doel is. Toch neemt de Raad van Europa grote initiatieven voor de promotie van erfgoed. Ze organiseert erfgoedprogramma's, die worden gefinancierd met geld van de Europese Unie.

Er zijn maar weinig landen die monumenten willen beschermen. De initiatieven op Europees niveau komen over het algemeen van dezelfde landen. Frankrijk is een sterke initiatiefnemer. Samenwerking tussen landen vindt plaats doordat landen monumenten in het buitenland hebben staan.

2. Hoe is Nederland hierbij betrokken? Welke positie heeft Nederland op het gebied van cultureel erfgoed in Europees verband?

Uit de interviews blijkt dat Nederland een middenpositie heeft op het gebied van cultureel erfgoed in Europees verband. Nederland is zeer actief betrokken bij het Europees erfgoedbeleid. Qua

betrokkenheid neemt Nederland een sterke positie in. Nederland is echter in Europees verband niet zo initiatiefrijk als Frankrijk. Dat diverse Europese organisaties in Nederland zijn gevestigd toont de actieve internationale rol aan van Nederland in de monumentenzorg. De mate van activiteit verschilt per sector. Er zijn van oudsher meer internationale contacten op archeologisch gebied dan in de monumentenzorg.

3. In hoeverre strookt het monumentenbeleid van Nederland met het Europese monumentenbeleid? Zijn er tegengestelde belangen/fricties? Ondervindt het monumentenbeleid van Nederland voordelen van het Europese monumentenbeleid?

Uit de interviews blijkt dat het Nederlands monumentenbeleid strookt met dat van de Europese Unie en de Raad van Europa. Het is voor Nederland niet moeilijk om daar niet strijdig mee te zijn, er is namelijk niet een sterk Europees monumentenbeleid. Nederland heeft grote belangen bij het Europese monumentenbeleid, zoals btw. verlaging, INTERREG programma's, monitoren conventies en Europese regelgeving die neerdalen in de Nederlandse wetgeving. Nederland profiteert nog te weinig van mogelijkheden die het Europese monumentenbeleid biedt. Zij zou in de toekomst meer moeten profiteren van mogelijkheden die de Europese Unie en de Raad van Europa bieden. Naast voordelen ondervinden Nederlandse instituten ook fricties. In de huidige Europese benadering wordt de internationale component van de monumentenzorg niet goed gefaciliteerd. Daarnaast is Europa erg gericht op papierwerk en regelgeving. Dit zorgt er voor dat deelname aan projecten ontzettend veel werk kost. Dit weerhoudt instanties om deel te nemen aan Europese projecten.

4. Wat is het Nederlandse standpunt t.a.v. Europese regelgeving op het gebied van monumentenbeleid? Terughoudend of vooruitstrevend?

Uit de interviews blijkt dat Nederland in principe vooruitstrevend is. De vooruitstrevendheid van Nederland ten opzichte van de Europese regelgeving op het gebied van het monumentenbeleid is op meerdere terreinen van erfgoed terug te vinden. Echter bij deelname aan nieuwe verdragen en projecten waar consequenties aan vastzitten neemt Nederland over het algemeen een afwachtende, terughoudende houding in. Nederland wil zich door anderen niet de wet voor laten schrijven. Nederland is altijd heel trouw geweest in het opvolgen en ratificeren. Andere landen ratificeren het verdrag en trekken zich er daarna niets meer van aan, maar Nederland gaat het dan op een zodanige wijze uitwerken dat het op een dwingende wijze in de wet wordt toegepast.

5. Is er sprake van enige dominantie van Nederland ten opzichte van de Europese Unie en Raad van Europa of is Nederland onderschikt of gelijk aan de posities van de andere partijen?

Uit de interviews komt naar voren dat Nederland geen dominerende rol speelt ten opzichte van de Europese Unie en de Raad van Europa. Niettemin krijgt Nederland op Europees niveau veel voor elkaar. Daarnaast laat Nederland zich niet zomaar beïnvloeden om verdragen te ondertekenen. De

positie van Europa is minder sterk dan die van Nederland, doordat de Europese Unie en Raad van Europa geen algemeen cultuurbeleid kunnen voeren. Toch kan de EU druk uitoefenen op Nederland, om haar een verdrag te laten ondertekenen. Zo nu en dan moet het Nederlands beleid onder druk van de Europese Unie zich schrikken in een aantal erfgoeddoelstellingen van de EU. Maar het is Nederland zelf dat een bijdrage levert aan de vorming van de Europese agenda. De positie van de Europese Unie is op Europees niveau sterker dan de positie van de Raad van Europa. De EU heeft meer geld. Daarnaast kan de Raad van Europa geen land dwingen tot een verdrag.

6. Hoe is de richting van het verkeer tussen Nederland – de Europese Unie, de Europese Unie – de Raad van Europa, Nederland – de Raad van Europa, is die eenzijdig of wederzijds? Wat is hiervoor kenmerkend?

Uit de interviews komt naar voren dat de richting van verkeer tussen Nederland en Europa afhangt per individu, organisatie en belang. Het verkeer is over het algemeen van bilaterale aard, dit betekent verkeer tussen landen in Europa en niet tussen Raad van Europa en de EU. Op overheidsniveau is tussen Nederland en de Europese Unie sprake van wederzijds verkeer. Het overleg vindt vooral plaats tussen Nederland en de Europese Commissie. Kenmerkend van het overleg tussen de partijen is de pragmatische aanpak. Het verkeer tussen Nederland en de Raad van Europa is op overheidsniveau wederzijds. Kenmerkend hiervoor is het pragmatisme in het overleg. Tussen de Raad van Europa en de Europese Unie is de richting van verkeer wederzijds, maar dit overleg is niet optimaal. Volgens de Raad van Europa kan dit beter. Monumentenorganisaties in Nederland hebben vooral eenzijdig verkeer naar Europa toe.

7. Hoe is de frequentie van het overleg tussen de partijen, is dat regelmatig, vaak of incidenteel?

Uit de interviews komt naar voren dat de frequentie van overleg tussen Nederland en de Europese Unie regelmatig is. De frequentie van overleg tussen Nederland en de Europese Commissie is zelfs intensief te noemen. De frequentie van overleg tussen Nederland en de Raad van Europa is laag. In de Raad van Europa gaat het om periodiek overleg. Dit komt waarschijnlijk doordat de Raad van Europa weinig organisatorische mogelijkheden en beschikbare middelen heeft. De frequentie van overleg tussen de Raad van Europa en de Europese Unie is zeer laag. Het gaat vooral om incidenteel overleg. De Raad van Europa vindt dat dit frequenter kan en moet. De Europese Unie is van mening dat de frequentie van overleg goed is.

8. Wat is de inhoud van de relatie? Waar gaat het over, wat speelt er op dit moment tussen de Europese Unie, Nederland en de Raad van Europa?

Uit de interviews blijkt dat op dit moment de onderwerpen Oost-Europa, ruimtelijke ordening, btw. reductie, digitalisering van erfgoed en innovatie van ICT de inhoud van de relaties zijn. Het overleg tussen Nederland en de Raad van Europa gaat voornamelijk over de ratificatie van verdragen. De

Raad van Europa is bezig met het monitoren van de conventies. Daarnaast heeft de Raad van Europa meer prioriteit gegeven aan samenwerking met projecten in Zuidoost-Europa. De Raad zoekt samenwerking met de Europese Unie om projecten te doen in Oost-Europa. Op Europees en Nederlands niveau is de ruimtelijke ordening nog steeds een belangrijk agendapunt. In Europees verband wordt bij ruimtelijke ordening voortdurend naar harmonisatie gestreefd. Nederland is met de modernisering van de monumentenzorg bezig en zich aan het oriënteren op de manier hoe de monumentenzorg in andere landen bestaat en wordt uitgevoerd. Naast de digitalisering van erfgoed, btw. reductie en innovatie van ICT is de ontwikkeling van een agenda die op diverse beleidsterreinen is betrekking heeft, een belangrijk agendapunt bij de Europese Unie.

6.3 Centrale onderzoeksvraag

De probleemstelling van dit onderzoek is: 'Welke relatie heeft Nederland met het Europese monumentenbeleid en welke positie neemt zij in?'. Na dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat Nederland een eigen nationaal monumentenbeleid voert en Nederland op Europees niveau geen dominerende rol kan spelen. Nederland neemt een middenpositie in op het gebied van cultureel erfgoed in Europees verband.

Nederland krijgt op Europees niveau veel voor elkaar. Diverse regelgevingen komen uit Nederland via de Europese Unie in een U-bocht terug in de nationale wetgeving. Anderzijds beïnvloedt de Europese Unie Nederland om haar regelgeving aan te passen. De Raad van Europa echter kan niet dominant zijn ten opzichte van Nederland. De Raad van Europa heeft daar geen middelen voor.

Nederland is zeer actief in de internationale monumentenzorg. Echter neemt Nederland vergeleken met Frankrijk niet veel initiatieven. Initiatieven komen vooral van monumentenorganisaties en burgers. Bij nieuwe initiatieven van Europa neemt Nederland een afwachtende houding aan. Nederland is zich bewust van eventuele consequenties die voort kunnen komen uit verdragen en erfgoedprogramma's.

Nederland heeft wederzijds verkeer met de Raad van Europa en de Europese Unie. Maar de frequentie van overleg tussen de Europese Unie en Nederland is hoger. Het overleg tussen de partijen is pragmatisch van aard.

De inhoud van de relatie tussen Nederland en de Europese Unie gaat over programma's in Oost-Europa, ruimtelijke ordening, btw. reductie, digitalisering van erfgoed en innovatie van ICT. Het overleg tussen Nederland en de Raad van Europa gaat voornamelijk over de ratificatie van verdragen. Het overleg tussen de Raad van Europa en de Europese Unie gaat hoofdzakelijk over samenwerking in Oost-Europa.

6.4. Eindconclusie

Uit onderzoek is gebleken dat het vooruitstrevende Nederland een middenpositie in het Europese monumentenbeleid inneemt.

6.5 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Aan de hand van de uitkomsten van dit onderzoek kunnen aanbevelingen voor verder onderzoek worden gedaan. In dit onderzoek is de relatie en positie van Nederland in het Europees monumentenbeleid besproken. Met de toenemende internationalisering zal de Europese wetgeving waarschijnlijk steeds meer invloed hebben op de nationale wetgeving. Voor verder onderzoek is het interessant om te kijken welke gevolgen dit zal hebben voor het toekomstige monumentenbeleid. Is Nederland toe aan een sterk Europees monumentenbeleid en welke mogelijkheden liggen hiervoor in het verschiet?

Uit de interviews kwam naar voren dat Nederland met de modernisering van de monumentenzorg zich nauwelijks richt op het Europese aspect. Interessant is het om onderzoek te doen naar de modernisering van het monumentenbeleid en het aspect Europa. Welke positieve gevolgen kan het betrekken van het Europese aspect hebben voor het toekomstige Nederlandse monumentenbeleid?

Literatuur en bronnen

Boeken

Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. & Teunissen, J. 2001. *Basisboek Kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese Groningen.

Berendse, P. et al. (red.). 2006. *Info wet- en regelgeving: subsidie voor rijksmonumenten*. Utrecht: Hoonetijl

Bevers, T. 1993. *Georganiseerde cultuur*. Bussum: Dick Coutinho

Bovy, C. 2008. Archeologie –vondsten, research en het verhaal [Elektronische versie]. *Geestesoog*. (2), 4-5

Broek van den, A., Huysman, J. & de Haan, J. 2005. *Cultuur minnaars en mijders*. Den Haag: SCP

Cerri, A. 2007. The political dimension of the Council of Europe heritage education programme. In L. Branchessi et al. (red.). *Heritage Education for Europe*. Rome: Armando

Choay, F. 2001. *The invention of the historic monument*. Cambridge: University Press

Deijk-Hofmeester, C. 2007. *De provincies: Kijk zo zit dat. De culturele infrastructuur op regionale schaal in kaart gebracht*. Den Haag: Interprovinciaal Overleg

Dercon, C. et al. 2005. *All That Dutch. Over international cultuurbeleid*. Rotterdam: Nai Uitgevers

Dittrich van Weringh, K., Dodd, D. & Lyklema, M. 2006. *A Cultural Component as an integral part of the EU's foreign policy?* Amsterdam: Boekmanstudies.

Dop-Schuddeboom, van. J. 2001. *Encyclopedie*. Utrecht: Het Spectrum B.V.

Duineveld, M. 2003. *Geen kookboek cultuurhistorie: Essay over de representatie van (archeologisch) erfgoed*. Essay. Wageningen Universiteit/ leerstoelgroep Sociaal ruimtelijke analyse

Fisher, R. 2007. *A cultural dimension to the EU's External Policies from policy statements to practice and potential*. Amsterdam: Boekmanstudies

Grijzenhout, F. 2007. *Erfgoed. De geschiedenis van een begrip*. Inleiding in: F. Grijzenhout (red.), Amsterdam, 1-21

- Heilbron, J. 1995. Mondialisering en transnationaal cultureel verkeer In: J. Heilbron en N. Wilterdink (red.). *Mondialisering. De wording van de wereldsamenleving*. Wolters-Noordhoff: Groningen (boekaflevering Amsterdams Sociologisch Tijdschrift, 22 (1), 162-179
- Hofstra, F.W. 1998. *RDMZ in Europees perspectief*. Zeist: Rijksdienst voor Monumentenzorg
- EAHTR. 2007. *Investing in Heritage – A Guide to Successful Urban Regeneration*. Norwich: European Association of Historic Towns and Regions.
- Kleekamp, Y.1992. De culturele paragraaf in het EG-verdrag. *Boekmancahier*. 4 (13), 316-329
- Meijkerink, H. 1994. De departementale strijd om de cultuurparagraaf in het nieuwe EG-verdrag. *Boekmancahier*. 6 (22), 415-427
- Ministerie van OCW. 2002. *Cultuurbeleid in Nederland*. Den Haag: Sdu grafisch bedrijf
- Ministerie van OCW. 2007. *Cultuurbeleid in Nederland*. Epe: Hooiberg
- Ministerie van OCW. 2007. *Cultuurnota: 'kunst van leven'*. Den Haag: Koninklijke De Swart
- Ministerie van OCW, et al. (red.). 1999. *Nota Belverdere: beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting*. Den Haag: VNG uitgeverij
- Nationaal Restauratiefonds. 2007. *Investeren in monumenten*. Nijkerk: Drukkerij van de Ridder
- Neale, I. & Quaedvlieg-Milhailović, S. 2007. *Europa Nostra Annual report 2007/ Rapport annuel 2007*. Den Haag: PlantijnCasparie.
- Nelissen, N.J.M. & de Vocht, C.L.F.M. 1989. *Nederlands Cultuurbeleid en Europese Eenwording: Bouwkunst en Monumentenzorg*. Den Haag: Dop
- Pots, P. 2006. *Cultuur, koningen en democraten: Overheid en cultuur in Nederland*. Nijmegen: Drukkerij MacDonald/ssn.
- Pirkovič, J. 2004. New Council of Europe's Framework Convention on Cultural Heritage or How to Give Value to Common European Heritage. In: S. Qyaedvlieg-Milhailović en R. Graf Strachwitz. *Heritage and the building of Europe*
- Raad van Ministers. 2008. *Cult 62*. Brussel: Europese Unie

RACM. 2005. *Wet- en regelgeving: Bescherming van stads en dorpsgezichten*. Utrecht: Hoonte Bosch & Keuning

RACM. 2007. *Wet- en regelgeving: archeologie en ruimtelijke ordening*. Haarlem: Boom Planeta

RACM. 2008. *Wet- en regelgeving: een lening voor rijksmonumenten*. Haarlem: Boom & Ketel grafimedia

Seale, C. 2006. *Researching society and culture*. London, California & New Dehli: Sage Publications. (2^e geheel herziene druk. 1ste oorspronkelijke uitgave 1998)

Swaan, de, A. 1991. *Perron Nederland*. Amsterdam: Meulenhoff

Tromp, B. 1989. *Nederlands cultuurbeleid en de Europese Gemeenschappen: een beleidsverkenning*. Zeist: Kerckebosch bv

Verfürden, B. 2000. Bronnen van inspiratie. In: I. Adriaenssens et al. (red.). *Erfgoedzorg in de 21ste eeuw: kritische beschouwingen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting Gent

Ven, van der, S. 2008. *European Union Prize for Cultural Heritage/ Europa Nostra Awards*. Den Haag: PlantijnCasparie

Wijn, C. 2003. *Gemeentelijk cultuurbeleid – een handleiding*. Den Haag VNG Uitgeverij

Wit, de, D., et al. (red.) 2007. *Kerncijfers 2002-2006 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Kelpen: Hub Tonnaer

Artikelen

Duineveld, M. Ons erfgoed! Over het gesloten en elitaire karakter van het Nederlandse archeologiebeleid. *Levend Erfgoed. Vakblad voor public folklore en public history*. 4 (1), 10-15

Hudson, R. 2000. One Europe or many? Reflections on becoming European. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 25 (4), 409-426

Lusenet, de, Y. 1998, Conserveren is vooruitzien: creatief samenwerken binnen Europa. *Informatie Professional* 2 (10), 24-27

Staay, van der, A.J. 1988. Europese Cultuur en Europese politiek. *Nieuw Europa*. 14 (1), 30-37

Elektronisch artikel

Holleman, T. 1997. Verdrag van Malta: Geen bodem voor behoud. *NRC Webpagina's*.
<http://www.nrc.nl/W2/Lab/Profiel/Archeologie/verdrag.html>. Geraadpleegd op 22 juni 2008.

Zelfstandig elektronisch document

Asselbergs, F. 19 april 2006. *Naar een offensief monumentenbeleid*.
http://www.rijksbouwmeester.nl/nieuws/_pdf/monumentenbeleid.pdf. Geraadpleegd 27 juni 2008

Beusekom, van, J.W. 17 januari 2008. *Monumenten als onderdeel van cultureel erfgoed*.
<http://www.cultuurmanagement.eu/8eCBlezing.pdf>. Geraadpleegd 25 juni 2008

Beusekom, van, J.W. 2006 *Nationaal Contact Monumenten (NCM)*
http://www.cultuurformatie.nl/download/overigedocumenten/K92_2006_interviewVBeusekom.pdf.
Geraadpleegd 23 juni 2008

David, H. 25 januari 2007. *Briefadvies over de principiële goedkeuring van het ontwerp van decreet houdende instemming met het Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologische erfgoed (herzien), opgemaakt op in Valletta op 16 januari 1992, voor België ondertekend op 30 januari 2002*. <http://www.minaraad.be/adviezen/2007/principiele-goedkeuring-van-het-ontwerp-van-instemmingsdecreet-decreet-met-het-europees-verdrag-inzake-de-bescherming-van-het-archeologisch-erfgoed/07-05-archeologisch-erfgoed.pdf>. Geraadpleegd 24 juni 2008.

Ministerie van OCW. 21 september 2004. *Cultuurnota 2005-2008. Meer dan de som*.
<http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Cultuurnota%202005-2008.pdf>. Geraadpleegd 26 juni 2008

Raad van Europa. 1992. *European convention on the protection of the archaeological heritage (revised)*. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/143.doc>. Geraadpleegd 14 juli 2008

Raad voor Cultuur. 19 december 2001. *Advies over een nieuw beleid monumentenzorg*.
<http://www.cultuur.nl/files/pdf/advies/mon-2001.3518.2.pdf> Geraadpleegd 27 juni 2008

Raad voor Cultuur. 19 maart 2004. *Cultuurnota 2005-2008: deel 5 Architectuur en Stedenbouw & Monumenten en Archeologie (tevens Mobiel Erfgoed)*.
http://www.cultuur.nl/files/pdf/advies/CuNo_deel_05.pdf. Geraadpleegd 28 maart 2008.

Raad voor Cultuur. 10 januari 2005. *Het tekort van het teveel: over de rijksverantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed*. <http://www.cultuur.nl/files/pdf/advies/200509291728310.rc-2004.01917-5.pdf>.
Geraadpleegd 27 juni 2008

Raad voor Cultuur. 20 juli 2007. *Tussentijds advies Stelsel-discussie Monumentenzorg.*

<http://www.cultuur.nl/files/pdf/advies/200707250959270.mon-2007.03547-8.pdf>. Geraadpleegd 27 juni 2008

Interviews

Mevr. Prof. dr. M. Kuipers. Bijzonder hoogleraar Cultureel Erfgoed, verbonden aan de Universiteit van Maastricht. Sinds 1977 is zij werkzaam bij de RACM in verschillende onderzoeks- en adviesfuncties. Tevens lid van ICOMOS. Interview heeft telefonisch plaatsgevonden op 3 juni 2008.

Dhr. drs. W.A. Braamhorst. Communicatiespecialist, programmamaker en verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Interview heeft plaats gevonden op 11 juni 2008 te Rotterdam.

Dhr. drs. Jean Paul Corten. Adviseur Fysieke Planning en Internationale Samenwerking bij de RACM Interview heeft plaatsgevonden op 1 juli 2008 te Zeist.

Dhr. drs. Thomas van den Berg. Nederlands contactpersoon HEREIN, werkzaam bij de RACM. Interview heeft plaatsgevonden op 1 juli 2008 te Zeist.

Mevr. C. van Nes, Federatie van Grote Monumentengemeenten. Neemt vanuit de federatie deel aan het bestuur van de European Association of Historic Towns en Regions. Interview heeft plaatsgevonden op 3 juli te Dordrecht.

Mevr. Flora van Regteren Altena, Beleidsmedewerker internationaal, werkzaam bij het Ministerie van OCW. Interview heeft plaatsgevonden op 11 juli te Den Haag.

Mevr. Eléonore de Merode. Medewerker Europees beleid en erfgoedrisico's, werkzaam bij Europa Nostra. Interview heeft plaatsgevonden op 23 juli 2008 te Den Haag.

Mevr. Astrid Weij. Programmamanager Erfgoed in internationaal perspectief, werkzaam bij Erfgoed Nederland. Interview heeft telefonisch plaatsgevonden op 11 augustus 2008.

Websites

Titel: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten

<http://www.racm.nl>

Datum: 13 februari 2008

Titel: Restauratiefonds

<http://www.restauratiefonds.nl>

Datum: 13 februari 2008

Titel: Het Europees parlement

http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_nl.htm

Datum: 11 maart 2008

Titel: Ministerie van Onderwijs Cultuur en Onderwijs

<http://www.minocw.nl/ministerplasterk/toespraken/657/Toespraak-modernisering-monumentenzorg.html>

Datum: 11 maart 2008

Titel: Provinciale Planologische Commissie

http://zuidholland.nl/overzicht_alle_themas/thema_ruimtelijke_ontwikkeling_wonen/content_ppc_provinciale_planologische_commissie_.htm

Datum: 12 maart 2008

Titel: Monumentenwet

www.wetten.overheid.nl

Datum: 12 maart 2008

Titel: Ministerie van Onderwijs Cultuur en Onderwijs

<http://www.minocw.nl/cultuur/417/Rol-rijksoverheid.html>

Datum: 13 maart 2008

Titel: H6 beleidsprogramma van het kabinet Balkenende IV

<http://www.paspoortinformatie.nl/dsc?c=getobject&s=obj&objectid=4507&!sessionid=1X@hW9pD8XH5!b8xG1jif1WBRze8Ge59bs5Wz8Z!no7t!8nhb9oWM9xXGwuyBPeg&!dsname=BPRextern>

Datum: 13 maart 2008

Titel: Portaalsite Europese Unie

<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l29017.htm>

Datum: 3 mei 2008

Titel: EU-debat woordenboek

<http://nl.euabc.com/word/575>

Datum: 8 april 2008

Auteur: Jens Peter Bonde

Titel: Portaalsite Europese Unie

<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/nl/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

Datum: 8 april 2008

Titel: Europa Nu

<http://www.europa-nu.nl/9353000/1/j9vvh6nf08temv0/vh7douedodzu>

Datum: 9 april 2008

Initiatiefnemers: Universiteit Leiden en Europees Parlement Bureau Nederland

Titel: Het Europees parlement

http://www.euoparl.europa.eu/factsheets/4_17_0_nl.htm

Datum: 9 april 2008

Titel: Portaal van het recht van de Europese Unie

<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/nl/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

Datum: 9 april 2008

Titel: Erfgoed Nederland

<http://www.erfgoednederland.nl/erfgoedsector/archeologie/dossiers/verdrag-van-malta>

Datum: 16 april 2008

Titel: Europa Nu

<http://www.europa-nu.nl/9353000/1/j9vvh6nf08temv0/vh83uomks5se?tab=2&ctx=vh8freao54vt>

Datum: 16 april 2008

Initiatiefnemers: Universiteit Leiden en Europees Parlement Bureau Nederland

Titel: Raad van Europa

http://www.coe.int/t/nl/com/about_coe/

Datum: 16 april 2008

Titel: Portaal van het recht van de Europese Unie

<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l29006.htm>

Datum: 22 april 2008

Titel: Portaal van het recht van de Europese Unie

<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l29005.htm>

Datum: 22 april 2008

Titel: Portaal site Europese Unie

<http://europa.eu/generalreport/nl/2007/rg55.htm>

Datum: 22 april 2008

Titel: Jaar van Interculturele Dialoog Europese Unie

<http://www.interculturaldialogue2008.eu>

Datum: 22 april 2008

Titel: Europees Parlement

http://www.europarl.europa.eu/factsheets/4_17_0_nl.htm

Datum: 23 april 2008

Titel: Rijksdienst Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten

http://www.racm.nl/content/xml_racm/wenb_mw-02.xml.asp?toc=n1-5

Datum: 16 juni 2008

Titel: HEREIN

<http://www.european-heritage.net>

Datum: 16 juni 2008

Titel: UNESCO België

<http://www.unesco-vlaanderen.be/unesco/cultuur.html>

Datum: 16 juni 2008

Titel: Portaalsite UNESCO

<http://portal.unesco.org>

Datum: 16 juni 2008

Titel: Europa Nostra

http://www.europanostra.org/lang_en/0100_about_europa_nostra_nl.html

Datum: 16 juni 2008

Titel: Compendium

<http://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php?aid=243>

Datum: 16 juni 2008

Auteurs: Vladimír Bína en Cas Smithuijsen

Titel: Parlement en Politiek

<http://www.parlement.com/9291000/modules/fzvgwrmv>

Datum: 16 juni 2008

Initiatiefnemers: Universiteit Leiden en Parlementair Documentatie centrum

Titel: Overheidsinformatie

<http://www.overheid.nl/home/zowerktdeoverheid/wievormendeoverheid/centraleoverheid/>

Datum: 16 juni 2008

Verantwoordelijkheid: Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Titel: Tweede Kamer

<http://www.tweedekamer.nl/kamerleden/commissies/OCW/sub/index.jsp>

Datum: 16 juni 2008

Titel: Raad voor cultuur

http://www.cultuur.nl/overderaad_new.html?over_watisderaad.php

Datum: 16 juni 2008

Titel: Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

<http://www.minocw.nl/organisatie/index.html>

Datum: 16 juni 2008

Titel: Rijksdienst Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten

<http://www.racm.nl/content/rubriek-n1-1.asp?toc=n1-1>

Datum: 16 juni 2008

Titel: Parlement en Politiek

<http://www.parlement.com/9291000/modulesf/g6af7h7t>

Datum: 16 juni 2008

Initiatiefnemers: Universiteit Leiden en Parlementair Documentatie centrum

Titel: Vereniging Nederlandse Gemeenten

<http://www.vng.nl/smartsite.dws?ch=&id=33751>

Datum: 16 juni 2008

Titel: European Association Historic Towns en Regions

<http://www.historic-towns.org/>

Datum 16 juni 2008

Titel: Raad van Europa

http://www.coe.int/t/nl/com/about_coe/

Datum 17 juni 2008

Titel: Europa Nostra

<http://www.europanostra.org/>

Datum: 22 maart 2008

Titel: Portaalsite Europese Unie

http://europa.eu/abc/panorama/index_nl.htm

Datum: 18 juni 2008

Titel: Portaal UNESCO

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=3328&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Datum: 18 juni 2008

Titel: ICOMOS Nederland

<http://nl.icomos.org/>

Datum: 19 juni 2008

Titel: Council of Europe

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=143&CM=8&DF=6/24/2008&CL=ENG>

Geraadpleegd 24 juni 2008

Titel: Council of Europe

<http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Summaries/Html/066.htm>

Datum: 24 juni 2008

Titel: Council of Europe

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=066&CM=8&DF=6/26/2008&CL=ENG>

Datum: 24 juni 2008

Titel: Rijksdienst Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten

<http://www.racm.nl/content/rubriek-n6-6.asp>

Datum: 24 juni 2008

Titel: Erfgoedhuis Zuid-Holland

<http://www.erfgoedhuis-zh.nl/index.php?s55p350>

Datum: 24 juni 2008

Titel: Council of Europe

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=018&CM=8&DF=7/3/2008&CL=ENG>

Datum: 7 juli 2008

Titel: Council of Europe

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=121&CM=8&DF=7/3/2008&CL=ENG>

Datum: 7 juli 2008

Titel: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

<http://www.minocw.nl/documenten/080605%20Verdrag%20van%20Granada.pdf>

Datum: 7 juli 2008

Titel: Interprovinciaal Overleg

http://www.ipo.nl/21-Dit_is_het_IPO.html

Datum: 7 juli 2008

Titel: Raad voor Cultuur

http://www.cultuur.nl/new_adviezen_frame.php?soort=beleidsadvies

Datum: 7 juli 2008

Titel: Partij van de Arbeid

<http://www.pvda.nl>

Datum: 8 juli 2008

Titel: CDA

<http://www.cda.nl>

Datum: 8 juli 2008

Titel: ChristenUnie

<http://www.christenunie.nl>

Datum: 8 juli 2008

Titel: Compendium

<http://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php?aid=241>

Datum: 8 juli 2008

Auteurs: Vladimír Bína en Cas Smithuijsen

Titel: Europees Parlement

http://www.europarl.europa.eu/factsheets/4_17_0_nl.htm

Datum: 11 juli 2008

Titel: INTEREGG IIC

<http://www.interreg3c.net/sixcms/detail.php?id=310>

Datum: 11 juli 2008

Titel: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

http://www.minInv.nl/portal/page?_pageid=116,1641092&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_document_id=111568&p_node_id=1750736&p_mode=BROWSE

Datum: 12 juli 2008

Titel: De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

http://www.nwo.nl/nwohome.nsf/pages/NWOA_6ZJCZF

Datum: 13 juli 2008

Titel: Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

<http://www.minocw.nl/actueel/toespraken/318/Toespraak-van-de-directeur-van-de-directie-Cultureel-erfgoed-van-het-ministerie-van-OCenW-drs-R-van-Hengstum-namens-staatssecretaris-dr-F-van-der-Ploeg-voor-de-opening-van-jubileumsymposium-Arche.html>

Datum: 13 juli 2008

Titel: Van Dale woordenboek

<http://www.vandale.nl/vandale/opzoeken/woordenboek/?zoekwoord=beleid>

Datum: 23 september 2008